

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Diplomová práce

Bc. Jakub Vrba

Rudé hrady v meziválečném Československu

Liberečtí komunisté mezi třídou, státem a národem

Czechoslovak Red Citadels Between Two Wars

Communists in Liberec Between Class, Nationality and Ethnicity

Praha 2017

Vedoucí práce: Doc. PhDr. et JUDr. Jakub Rákosník, PhD.

Poděkování:

Rád bych v první řadě poděkoval svému školiteli, panu doc. Jakubu Rákosníkovi, jakož i všem, jejichž semináře jsem na Filozofické Fakultě navštěvoval. Jmenovitě zejména panu doc. Michalu Pullmanovi, dr. Matěji Spurnému a dr. Michalovi Kopečkovi. Z archivů bych za osobní konzultace rád poděkoval panu dr. Andreasovi Hornovi ze Spolkového archivu v Berlíně a panu dr. Jiřímu Křesťanovi z Národního archivu v Praze. Za zpřístupnění fondu Wihelma Hünnigena vděčím panu Mgr. Robertu Filipovi, řediteli okresního archivu v Liberci. V neposlední řadě musím za podporu poděkovat i svým rodičům a mojí přítelkyni.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 10. srpna 2017

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

KSČ, komunistické hnutí, meziválečné Československo, čeští Němci, SdP, Liberecko

Klíčová slova (anglicky):

Communist Party of Czechoslovakia, communist movement, interwar Czechoslovakia, Bohemian Germans, Sudetendeutsche Partei, Liberec region

Abstrakt (česky):

Diplomová práce se zaměřuje na krajskou organizaci Komunistické strany Československa na Liberecku. Meziválečná KSČ byla v československém politickém systému specifická tím, že šlo o jedinou stranu, kde se angažovali příslušníci všech zdejších etnik. Členskou základnu této strany v libereckém kraji tvořili především místní Němci. Podpora KSČ zde v některých okresech ve dvacátých letech dosahovala až třetiny všech odevzdaných hlasů, nicméně v průběhu let třicátých se její volební preference silně snížily na úkor SdP. Tato diplomová práce hledá důvody, které k tomuto rychlému pádu vedly. Jako jeden z hlavních faktorů uvádí i vzájemně rozporné identity, jež se uvnitř místního hnutí utvářely: komunistické, německé a československé. K jejich určitému souznění přitom došlo až těsně před Mnichovem, kdy vznikl komunistický československý narativ, založený na supraetnické bázi. Zároveň práce dbá na dění v pražském centru KSČ, které výrazně ovlivnilo i dění na liberecké periferii. Stranou nezůstává ani kontext první republiky a její společnosti. Ukazuje, jak politika pražské vlády i hospodářská krize ovlivňovaly dění na Liberecku a v konečném důsledku i omezovaly schopnosti místní KSČ čelit nástupu SdP.

Abstract (in English):

The thesis focuses on the regional organisation of the Communist Party of Czechoslovakia (KSČ) in the Liberec region. In the political system of interwar Czechoslovakia, KSČ was specific in that its members hailed from all local ethnic groups. It was therefore, above all, the local Germans who formed the major part of the Liberec organisation. In the 1920s in some districts within the region, KSČ received up to one third of all votes cast, while throughout the 1930s, its support diminished rapidly in favour of the Sudetendeutsche Partei (SdP). The thesis seeks to clarify the causes of this sudden drop. It identifies as one of the major factors the mutually contradictory identities which were being formed within the local branch of the movement, i.e. the communist, the German and the Czechoslovak identity. These three came into alignment, to a certain degree, only shortly before the Munich Agreement with the emergence of a communist Czechoslovak narrative established on a supraethnic basis. The study also takes note of the developments in the KSČ headquarters in Prague as these had significant impact on the peripheral Liberec organization and further places the problem within the context of the First Czechoslovak Republic and its society. The policies and politics of the central government in Prague together with the economic crisis demonstrably influenced the course of events in the Liberec region and ultimately limited the ability of the local KSČ organisation to resist the upsurge of SdP.

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Temné stíny první republiky: Meziválečná Československá republika a její meze	15
3	Kraj, kde byl naposledy viděn Jára Cimrman: Liberecko v proměnách času.....	21
4	Komunistická strana Československa, sekce Komunistické internacionály: KSC za první republiky a její liberecký kraj	25
5	Ostatní organizace musí být podřízeny straně: Stranický blok KSČ .	36
6	Za bojovou solidaritu: Mobilizace příznivců strany	47
7	Naším národem je celé lidstvo: Komunistická identita v KSČ	60
8	Za svobodnou německou kulturu!: Komunisté jako Němci	71
9	U nás v Československu: Komunisté jako Čechoslováci	84
10	Historie neúspěchu: Propad podpory libereckých komunistů	96
11	Nezachovali jsme se jako marxisté, ale jako nacionalisté: Epilog ..	103
12	Co kdyby?: Namísto závěru.....	109
13	Seznam použité literatury	112
14	Obrazová příloha.....	I

1 Úvod

Podíváme-li se v dnešní době na politiku KSČM, která zejména od nástupu Miroslava Grebeníčka do čela strany v mnohém staví na českém nacionalismu a odporu k sudetským Němcům,¹ může nás překvapit, že ještě do konce války čeští Němci tvořili třetinu vedení exilové KSČ.² Jedním z nich byl Ludwig Freund, nejprve aktivní v Libereckém kraji, později i v Praze v redakci německých komunistických novin *Die Rote Fahne*. Válku strávil v exilu a po roce 1948 působil v Kanceláři prezidenta republiky Klementa Gottwalda, Ač sám pocházel z židovské rodiny, nábožensky založený nebyl. Ještě v roce 1945 na repatriačním formuláři uvedl, že jeho národnost je německá. Jeho manželkou byla Elsbeth Warnholtz, německá herečka původem z Hamburku, která hrála v německých divadlech v Československu. Německých byla i většina jejich přátel, německý byl svět, ve kterém se pohybovali, česky mluvili se silným přízvukem. V listopadu 1942 se Freund zhroutil, když zjistil, jak rozsáhlé vysídlení českých Němců Edvard Beneš plánuje. Považoval se však také za občana Československa, na konci třicátých let agitoval za tento stát, v londýnském exilu se rozhodl vstoupit do československé zahraniční armády, ale ze zdravotních důvodů nebyl přijat. Když jeho dcera, kterou se snažili kvůli tlaku poválečné společnosti vychovávat jako Češku, pátrala po osudech svých rodičů, zjistila, že je především *böhmisch*, dítě prolínajícího se německo-židovsko-českého prostředí.³ Nicméně o svém otci napsala, že primárně nebyl jen Němec, Žid nebo Čechoslovák, ale „asi hlavně komunista.“⁴ Ludwig Freund byl totiž především loajální straně, kvůli které skončil v roce 1952, již jako Ludvík Frejka,⁵ na popravišti spolu s Rudolfem Slánským a dalšími.

---

¹ KOPEČEK, Michal. Stigma minulosti, pouto sounáležitosti. První desetiletí českého polistopadového komunismu. In: GJURIČOVÁ, Adéla. *Rozdělení minulosti: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Knihovna Václava Havla, Praha 2009, s. 377n.

² Šlo o Appelta, Köhlera a Korba, viz blíže BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1939-1946*. Praha, Academia, 2008, s. 67nn.

³ FREJKOVÁ, Hana. *Divný kořeny*. Torst, Praha 2007, s. 39.

⁴ *ibid* s. 53.

⁵ Ačkoli si někteří aktéři této práce po válce počestili jména, budeme pro účely této práce pracovat se jmény, která používali před válkou.

Historie Ludwiga Freunda a dalších československých komunistů německé národnosti byla v mnohém odsunuta, zapomenuta spolu se změnami, které přinesl konec druhé světové války. Zejména právě v Libereckém kraji přitom byla předválečná KSČ velmi silná, její krajská organizace tu měla na začátku dvacátých let 15 000 členů, početnější byla jen organizace pražská. V parlamentních volbách v roce 1925 zde získala na mnoha místech až třetinu hlasů, Po nástupu SdP ve třicátých letech se ale její členská základna i volební podpora prudce propadla. A to navzdory tomu, že její sesterská strana v Německu před nástupem Adolfa Hitlera k moci naopak posilovala.⁶ O možná nečekaný fenomén šlo i v kontextu celého meziválečného Československa — vždyť KSČ byla jedinou tehdejší politickou stranou, která překračovala etnické hranice a měla své zastoupení po celém státě. Cílem této práce bude nejprve představit libereckou KSČ, ukázat, jak fungovala její organizace, jací lidé se na jejím chodu podíleli a jakým způsobem své příznivce mobilizovali. V následujícím kroku chceme zrekonstruovat, jaké identity komunistické hnutí v německých oblastech (spolu)vytvářelo a upevňovalo, nakolik byli členové i voliči KSČ komunisté, nakolik Němci a nakolik — jakkoli to může znít podezřele — Čechoslováky. Následně se pak pokusíme osvětlit možné příčiny, které vedly k propadu podpory této strany ve třicátých letech. Kontextem této práce tedy nebudou pouze dějiny komunistického hnutí v Československu, ale i dějiny první československé republiky, respektive česko-německých vztahů.

Celá práce bude rozdělena do tří částí s jedenácti kapitolami. První část uvede v druhé kapitole čtenáře do kontextu první republiky. Ta bude představena prostřednictvím pro účel této práce relevantních úhlů pohledu. Popíše tak její politický systém, jenž se možná až překvapivě lišil od současné České republiky, sociální napětí, které ji celou dobu provázelo i vyhrocené národnostní vztahy. Ukáže tak jisté strukturální meze meziválečného Československa. Ty měly silný vliv i na politický vývoj v Němci obývaném pohraničí. Následně pak ve třetí kapitole bude popsána historie Liberecka. Události, které tuto oblast formovaly, továrny, kde místní dělníci pracovali, čtvrti a vesnice, kde bydleli.

Druhá část této práce se dále soustředí na VI. krajskou organizaci KSČ. Nejprve ve čtvrté kapitole popíše, jak zde byla komunistická strana založena,

---

⁶ K voličům Hitlera viz blíže FALTER, Jürgen W. *Hitlers Wähler*. C.H.Beck, Mnichov 1991.

zaměří se zejména na její organizaci, členstvo, volební podporu i financování. Stranou nezůstanou ani vnitrostranické spory, zejména rozkol strany s opozicí kolem Aloise Neuratha. V dalším kroku, v kapitole páté, pak vykreslí podobu práce stranického bloku v kraji. Komunisté se totiž, podobně jako členové dalších politických uskupení, neorganizovali jen ve stranách, ale utvářeli široký a poměrně uzavřený blok, který se skládal z různých organizací od odborů přes konzumní družstva až po zájmové spolky. Následně pak šestá kapitola analyzuje způsob, jakým komunisté své členy mobilizovali - a jaké měla tato mobilizace meze.

Třetí část představí v sedmé až deváté kapitole čtenáři, jaké identity se na stránkách stranického tisku, na demonstracích a manifestacích budovaly. První z nich je identita internacionální, komunistická. Druhá německá, navazující nejen na místní tradice boje proti sociálním nerovnostem, ale vnímající sama sebe jako součást proletariátu německého - ve třicátých letech pak dokonce sudetoněmeckého. Poslední pak zbývá identita česko-německá až československá. Ta navazovala na tradice spolupráce českého a německého sociálního hnutí v Čechách a ve třicátých letech představovala jeden z mála pokusů vytvořit československý narativ zahrnující do společného příběhu i české Němce.

Ve čtvrté části budou za prvé v desáté kapitole shrnuty vnitrostranické důvody vedoucí k propadu preferencí liberecké KSČ ve třicátých letech. Strana o ně přišla i kvůli silné podpoře stranické opozice uvnitř kraje a následné *očistě*. Dlouhodobě špatná finanční situace se tak ještě zhoršila a strana nebyla schopna nadále ekonomicky podporovat své členy, kteří byli zasaženi následky hospodářské krize. Podstatnou roli sehrál i fakt, že strana dlouhodobě neměla jasnou odpověď na otázky, kdo jsme a kam směřujeme - ke sjednocení s Německem nebo obraně *československého* dělnictva? Za druhé zde bude nutné vzít v potaz i vnější důvody. Propad KSČ by zřejmě nebyl tak silný nebýt hospodářské krize, umné politiky Sudetoněmecké strany, politiky československého státu, ale i tradic sudetoněmecké politiky. Konečně by pak příběh libereckých komunistů nebyl úplný, kdyby skončil rokem 1938. Epilog této práce se bude ptát, jaké byly jejich další osudy a co z německé části KSČ po Mnichovu zůstalo.

Komunistická strana Československa nebude v této práci vnímána jako totalitní sekta, kde se každý člen naprosto podřizuje názoru vedení či Kominterny. KSČ byla v mnoha ohledech „naprosto běžná strana - což ale nutně neznamená, že to byla strana demokratická.“⁷ Právě naopak, byla to strana, která zejména od roku 1929 prostor pro diskuzi radikálně zmenšovala, strana, ve které měla velký vliv Kominterny. To však neznamená, že její představitelé, politici i novináři jednali pouze utilitárně, že by nemluvili jazykem, který by po celou sledovanou dobu dokázal oslovovat stovky tisíc členů. Jakkoli pak různí členové tahali za různě dlouhý konec provazu, neznamená to a priori, že by debata ze strany naprosto zmizela, že by se přetavila v totalitní monolit.

Národ, podobně třída, pak sice vzniká v rámci určitých historických podmínek,⁸ pro účely této práce nás však především bude zajímat, jak komunistický tisk „vytvářel představu“ národní příslušnosti, pomocí jakého jednání se tato představa utvrzovala.⁹ Příslušnost k národu, třídě, straně či státu je pak jednou z mnoha různých identit. Pojem identita je, na rozdíl od pojmů jako osobnost nebo charakter, koncept definovaný na základě vztahu. „Identita musí být myšlena ve struktuře vztahů, které rozdělí identické a ne-identické.“ Identitu nelze myslet bez alterity, toho, co je jiné. Poskytuje nám dojem zakotvení v čase a prostoru, představu toho, co jsme. Tato práce se bude zabývat zejména kolektivní identitou, která vzniká uvnitř jistého sociálního milieu, přičemž jedinec může mít více kolektivních identit, občas i těch, které se můžou zdánlivě vylučovat.¹⁰ Nepůjde však o zkoumání všech identit, které jednotliví aktéři vnímali, jako spíše o rekonstrukci těch tří výše zmíněných, jež se na stránkách stranického tisku a na manifestacích spoluutvářely a upevňovaly.

---

⁷ EUMANN, Ulrich. *Eigenwillige Kohorten der Revolution: zur regionalen Sozialgeschichte des Kommunismus in der Weimarer Republik*. Peter Lang, Frankfurt am Main 2007, s. 351.

⁸ Ke vzniku moderních národů a jejich sociálních předpokladů viz například HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

⁹ ANDERSON, Benedict. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008, s. 50.

¹⁰ LANDWEHR, Achim a Stefanie STOCKHORST. *Einführung in die Europäische Kulturgeschichte*. Paderborn: Schöningh, 2004, 194nn.

Budeme se zároveň snažit myslet na to, že jakkoli se vývoj „ex post může popsat jako lineární, současníkům se jevil jako otevřený”.¹¹ To platí jak o bolševizaci strany, tak například o Mnichovu. Práce se zároveň pokusí přispět k pochopení důvodů vedoucích ke ztrátě podpory KSČ na Liberecku, respektive mezi českými Němci. Nechce však klást jednoznačné odpovědi, nacházet jasné příčiny. Spíše identifikovat podmínky, které toto zhroucení umožnily. Obecně pak půjde o příspěvek ke kulturním dějinám politiky. Politické jednání i politické instituce chce tato práce „pomocí kulturně-historických otázek nasvítit novým světlem.”¹²

Primárních pramenů se dochovalo bohužel pouze omezené množství. To má vícero příčin. První je ztráta velké části fondu Ústředního výboru strany v souvislosti s okupací země. Svoji roli jistě sehrála i politika KSČ spolu s bolševizací strany a postupem státu vůči ní. To vyústilo až v odchod strany do částečné ilegality. Celkově lze konstatovat - a platí to prakticky pro všechny druhy primárních pramenů včetně tiskovin, že nejvýraznější bílá místa se objevují na začátku a konci třicátých let.

Primární prameny lze rozdělit do tří skupin, velmi zásadní jsou pro práci samozřejmě archivní prameny. V prvé řadě se jedná o fondy Národního archivu (fondy krajských organizací KSČ, jeho Ústředního výboru nebo osobní fondy představitelů meziválečné komunistické strany) a Státního okresního archivu v Liberci. Zde je třeba poděkovat vedení archivu za laskavé zpřístupnění rozsahem nevelikého, ale pro účely této práce cenného osobního fondu Wilhelma Hünningena. Zvláštním případem je fond „Deutsche Kommunisten in der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei” ve Spolkovém archivu v Berlíně. Ten obsahuje dosud nevydané vzpomínky komunistů odsunutých do Německé demokratické republiky, jejichž shromažďování iniciovala předválečná liberecká funkcionářka Emmi Effenbergerová/Döllingová. V Zemském archivu Saska Anhaltska v Merseburgu se pak nachází fond, kde jsou umístěny výpovědi členů tzv. antifatransportů okamžitě po příchodu do NDR.

---

¹¹ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948*. Praha: Argo, 2015, s. 13.

¹² MERGEL, Thomas. *Kulturgeschichte der Politik*. In: Docupedia-Zetgeschichte. Dostupné online: https://docupedia.de/zg/Kulturgeschichte_der_Politik_Version_2.0_Thomas_Mergel (podle stavu ke 20. 4. 2017)

V poměrně ucelené podobě se dochoval hlavní stranický tisk - liberecký Vorwärts a po zrušení těchto novin v první polovině třicátých let z Prahy vydávaný Die Rote Fahne. V českých knihovnách ovšem chybí ročníky z posledních let republiky. Různé noviny či časopisy určené ženám, dětem a mládeži se dochovaly v poměrně malé míře. Z roku 1935 a 1936 se pak zachoval měsíčník Der Funke. Některé tiskoviny byly také publikovány v Berlíně. To byl případ populárního časopisu Arbeiter Illustrierte Zeitung, jehož redakce se poté, co se dostal k moci Adolf Hitler, přesunula do Prahy.¹³ Velmi cenné byly pro práci i německé pamflety a brožury komunistické strany z konce třicátých let z pozůstalosti Edmunda Hünningena. Ty jsou dnes uloženy v Krajské vědecké knihovně v Liberci.

K činnosti komunistického hnutí se pak dochovalo poměrně hodně pamětí. Jde jednak o materiály vydané před rokem 1989 v komunistickém Československu nebo Německé demokratické republice. Jako příklad lze uvést paměti liberecké rodačky Käthe Beckmann nebo Paula (Pavla) Reimanna, který v Liberci působil v průběhu dvacátých let. Ty se poměrně důsledně vyhýbají sporným místům, zejména období začátku třicátých let po nástupu Klementa Gottwalda k moci. Dále existuje ještě několik pamětí, které byly vydány buď mimo tzv. východní blok, například kniha vzpomínek Leopolda Grünwalda, nebo v ČR po roce 1989. To je příklad pamětí Fritze Beera nebo Stanislava Budína.

Ze sekundární literatury je na místě zmínit ty práce, které tento text zásadním způsobem inspirovaly. V otázkách soužití českého a německého etnika ve dvacátém století je třeba na prvním místě uvést práce Tary Zahra¹⁴ a Ines Koeltzsch¹⁵. Velkou inspirací, co se týče struktur politického systému první republiky, byla i stať Petera Heumose „Strukturální prvky první Československé republiky“.¹⁶ V lecčems má k této práci blízko i disertační práce Ulricha Eumanna o lokálních buňkách Komunistické strany Německa. Literaturu k samotným

---

¹³ K historii časopisu viz blíže HEINZ, Willmann. *Geschichte der Arbeiter-Illustrierten Zeitung 1921-1938*. Dietz Verlag: Berlin 1974.

¹⁴ ZAHRA, Tara. *Kidnapped souls: national indifference and the battle for children in the Bohemian Lands, 1900-1948*. Ithaca: Cornell University Press, 2008.

¹⁵ KOELTZSCH, Ines. *Praha rozdělená i sdílená: Česko-židovsko-německé vztahy 1918-1938*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

¹⁶ HEUMOS, Peter. *Strukturální prvky první Československé republiky*. In: Soudobé dějiny 2, č. 2-3 (1995).

dějinám KSČ, ze které bude v této práci čerpáno, lze rozdělit do dvou skupin. První tvoří tzv. reformní historiografie, psaná v šedesátých letech v Československu. Patří sem například práce Zdeňka Hradiláka nebo Ladislava Niklíčka.¹⁷ Do druhé kategorie lze zařadit i práce vydané buď mimo Československo nebo po roce 1989. Ve Francii byla v osmdesátých letech publikována kniha Jacquese Rupnika, obsahově limitována faktem, že autor neměl přístup do českých archivů.¹⁸ Z prací po roce 1989 stojí bezesporu za zmínku zejména edice „Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu,“ jehož editoři byli postupně například Zdeněk Kárník, Jiří Kocián, Michal Kopeček nebo Jakub Rákosník.¹⁹ V neposlední řadě je třeba zmínit práci Klause Satory, který se za pomoci analýzy programu německé sociální demokracie a komunistické strany pokusil vysvětlit jejich zranitelnost vůči politice Sudetoněmecké strany.²⁰

---

¹⁷ Z prací citovaných na následujících stránkách například NIKLÍČEK, Ladislav. *Dilema československých komunistů ve třicátých letech*. Pardubice : Socialistická akademie, 1968. a HRADILÁK, Zdeněk. *Josef Guttmann - konflikt rozumu a svědomí*. In: Revue dějin socialismu, 1968, č. 5.

¹⁸ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002.

¹⁹ KOCIAN, Jiří, Jaroslav PAŽOUT a Jakub RÁKOSNÍK. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003-2011.

²⁰ SATOR, Klaus. *Anpassung ohne Erfolg*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996.

2 *Temné stíny první republiky: Meziválečná Československá republika a její meze*

Sametová revoluce na konci roku 1989 znamenala konec období více než čtyřicetileté komunistické diktatury. Jak předznamenal i nelegální oslavy výročí založení první Československé republiky z října toho roku, stalo se následně meziválečné období symbolem zlaté doby. Zatímco předchozí režim zdůrazňoval velké sociální napětí, které bylo podle něj nedílnou součástí kapitalistického státu, pro ten nový představovala první republika symbol svobody, demokracie a úspěchu. Toto vnímání platilo nejen pro raná devadesátá léta,²¹ ale i blízkou minulost, jak nám mohou napovědět nejen průzkumy veřejného mínění,²² ale i třeba popularita seriálů z produkce České televize, ať již šlo o Četnické humoresky nebo První republiku. Před- i polistopadovové interpretace ale shodně kladly důraz na tezi, že zhroucení první republiky bylo způsobeno vnějšími vlivy, rozpínavostí hitlerovského Německa a zradou západních spojenců. I německá menšina v Československu byla vnímána jako něco externího, nikoli jako součást *naší* minulosti. Mnichov se odehrál o nás bez nás.²³

Jak však zdůrazňuje historička Tara Zahra, první meziválečnou republiku nelze porovnávat s dnešními zaběhlými demokraciemi v té podobě, jak je známe po druhé světové válce.²⁴ Československá republika po roce 1918 trpěla hlubokými rozpory, které zásadním způsobem omezovaly její schopnost čelit narůstající radikalitě uvnitř československé společnosti i vážným problémům na zahraničně-politické úrovni. V konečném důsledku tak tyto rozpory přispěly k jejímu zhroucení. Příčiny tohoto hořkého konce byly stejně tak vnější jako vnitřní. V této kapitole budou tyto rozpory krátce nastíněny na základě podoby obecného politického systému, sociální a národnostní politiky státu.

---

²¹ Viz blíže například HOLUBEC, Stanislav. Ještě nejsme za vodou: obrazy druhých a historická paměť v období postkomunistické transformace. V Praze: Scriptorium, 2015, s. 101n.

²² ŠUBRT, Jiří a Jiří VINOPAL. Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu. Praha: Karolinum, 2013, s. 135.

²³ K polistopadové roli obrazu Mnichova v zahraničněpolitických otázkách viz i blíže SLAČÁLEK, Ondřej. Boj o národ. Obrazy Mnichova ve sporech o českou zahraniční politiku. In: Mezinárodní vztahy 45, č. 4 (2010).

²⁴ ZAHRA, Tara. Kidnapped Souls... s. 108.

První Československá republika byla oficiálně založena 28. října 1918. Nové uspořádání střední Evropy bylo důsledkem konce první světové války. Československý stát vznikl na základě poválečných mezinárodních smluv, které měly garantovat i jeho existenci. Nestabilita poválečné střední a východní Evropy je dobře patrná i na příkladu Československa. To muselo po svém vzniku obsadit německé pohraničí a vést válku s Maďarskou republikou rad, kterou na Slovensku podporovali místní radikální socialisté. V sedmidenní válku vyústily i spory s Polskem o Těšínsko.²⁵ Jako strašák i naděje zároveň sloužila i Říjnová revoluce v Sovětském svazu. Hrozba, že podobný vývoj postihne ostatní země, se jevila současníkům jako nanejvýš reálná, ať již po ní toužili nebo ne.²⁶ Zdeněk Kárník tak konstatuje, že v českých zemích a na Slovensku probíhalo více revolucí. Jako vítězná se nakonec ukázala ta česká národní.²⁷

Vypracovat ústavu nového státu mělo Revoluční národní shromáždění. To vzniklo na základě Národního výboru československého z konce první světové války a jeho následným rozšířením podle klíče vycházejícího z voleb do říšské rady v roce 1911. Odmítli se ho však zúčastnit němečtí poslanci, což omezovalo jeho legitimitu uvnitř československé společnosti. Nová ústava ve svých základech stála na idejích zastupitelské demokracie, přičemž hlavní inspirací byly ústavy USA a Francie.²⁸ Přesto však následná politická praxe ukázala několik systémových odchylek, jež ústava nepředpokládala. Ostatně samotný Ústavní soud hrál nakonec velmi omezenou roli. Jeho prvním předsedou se stal Karel Baxa, který byl zároveň primátorem Prahy a předsedou správní rady České banky.²⁹ Od roku 1931 pak tento soud nezasedal vůbec, neboť se nepodařilo ústavní soudce zvolit. Nemohl tak plnit svoji úlohu a hlídat ústavnost přijatých zákonů – například zmocňovacího zákona z roku 1933, kterým vláda mohla v hospodářské oblasti vydávat nařízení na úrovni zákona bez jejich schválení v parlamentu.

---

²⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Libri, 2003, s. 33nn.

²⁶ MCDERMOTT, Kevin a Jeremy AGNEW. Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 19.

²⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. České země... Díl první, s. 74.

²⁸ *ibid.*, s. 99nn.

²⁹ K činnosti meziválečného Ústavního soudu viz blíže LANGÁŠEK, Tomáš. Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920-1948. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.

Další z těchto odchylek zejména v prvních letech nově nastolený režim stabilizovaly, z dlouhodobého hlediska ho ale omezovaly. I kvůli výrazné osobě prvního prezidenta T. G. Masaryka se na Hradě ustanovuje další mocenské centrum, nezávislé na vládě. Prezident byl sice volený parlamentem, jeho pravomoci byly ale poměrně rozsáhlé.³⁰ To spolu s výrazným postavením, které si prezident v české společnosti držel, odvádělo těžiště moci od vlády a parlamentu, kde mělo podle ústavy primárně být.

Následky politické krize roku 1920 pak vedly k postupnému utvoření neoficiálního orgánu, tzv. Pětky. Mandát poslanců byl totiž vázaný, poslanci nemohli hlasovat proti vůli strany a poslanecké kluby tak byly pevně vedené vedením politických subjektů.³¹ Velmi omezené možnosti měly i názorové frakce uvnitř poslaneckých klubů. Těžiště moci se přesunulo z parlamentu na jednání předsedů stran, zákony se v zákonodárném sboru schvalovaly prakticky automaticky. Mandát poslance de facto svoji legitimitu nečerpal z voleb, ale z příslušnosti ke straně.

Tyto strany zároveň utvářely pevné stranické bloky. Ty se skládaly z k nim přidružených organizací - mládeže, družstev, odborů či dokonce bank. To vedlo k procesu, který se v němčině označuje jako *Versäulung*, *sloupovatění* a bylo možné ho sledovat i například v sousedním Rakousku. Tyto bloky nejen saturovaly potřeby svých členů, ale i štěpily i stranickou opozici.³² Omezený prostor pro opoziční názory pak vedl v průběhu třicátých let ke konfliktům starší a mladší generace uvnitř prakticky všech politických subjektů.³³

Výše uvedené skutečnosti však zároveň vyústily v širší problémy přesahující vnitřní provoz jednotlivých politických stran. V rámci každé proporce demokracie se mírnily konflikty tím, že byly kompenzovány různé dílčí zájmy. V československé *dohadované demokracii* však tato vlastnost vedla nejen ke stabilitě, ale fungování celého systému i omezovala. Bylo možné řešit jen dílčí spory, ne ty širší. V konečném důsledku to vedlo nejen k vysoce segmentované

---

³⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. České země... Díl první., s.107.

³¹ Srov. KÁRNÍK, Zdeněk. České země... Díl první, s. 139 a HEUMOS, Peter. Strukturální prvky... s. 161.

³² HEUMOS, Peter. Strukturální prvky... s. 160.

³³ *ibid.*, s. 161.

společnosti, ale i k „lhostejnosti vůči institucionálnímu uspořádání vyššího řádu,“³⁴ k zastupitelské demokracii samotné.

Sociální napětí bylo jak nedílnou součástí dobového mezinárodního kapitalismu, tak i vnitřních prnutí uvnitř československé společnosti. Masová nezaměstnanost byla součástí prakticky všech evropských ekonomik³⁵ a měla svůj původ již v devatenáctém století. V tomto směru byla navíc situace během konjunktury dvacátých let v Československu poměrně příznivá. Podle statistik zde byla prakticky plná zaměstnanost a platy dělníků se mírně zvyšovaly. To však neznamená, že by i tehdy součástí života mnoha z nich nebyla značná chudoba,³⁶ zejména v kontrastu s narůstajícím konzumem a bohatstvím vyšších tříd.

O to větší nárůst však počty nezaměstnaných prokazovaly během hospodářské krize. Její dopady se však v Československu výrazně lišily podle okresů. Zasáhla totiž zejména oblasti závislé na lehkém průmyslu, tedy převážně Němci obydlené pohraničí, kde situace na mnoha místech představovala „sociální katastrofu“.³⁷ Nezaměstnanost se zde několik let pohybovala nad 15 %, v kraslickém okrese dokonce dosáhla v roce 1934 36 %. Sociální situaci postižených navíc výrazně ztížil i systém podpory v nezaměstnanosti. Ta byla od roku 1925 vyplácena na základě tzv. Gentského systému. Ten převáděl povinnost vyplácet tuto podporu na odbory, kterým byla část podpory (nejdříve polovina, poté dvě třetiny) proplácena. Zároveň měl člen těchto odborů nárok na podporu pouze tehdy, když určitou dobu v zaměstnání odpracoval a dávka byla časově omezena jen na několik desítek týdnů v roce.³⁸

Meziválečná republika byla založena na ideje tzv. československého národa. Přímo preambule ústavy začínala „My, národ Československý“.³⁹ I zde byla silně patrná inspirace západními demokraciemi, ovšem s jedním rozdílem. Zatímco na západě byl slovem národ myšlen spíše národ politický, ve střední

---

³⁴ *ibid.*, s. 165.

³⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. V Praze: Karolinum, 2008. s. 419nn.

³⁶ Srov. KÁRNÍK, Zdeněk. *České země...* Díl první., s. 300 a RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář...* s. 399nn.

³⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář...* s. 341.

³⁸ *ibid.*, s. 160nn.

³⁹ Viz blíže Ústava Československé republiky z 29. února 1920, 121/120 Sb.

Evropě spíše ten etnický.⁴⁰ Stejně tak jako československý stát vznikl na základě práva na sebeurčení českého a slovenského (československého) národa, požadovaly i československé menšiny právo na národní sebeurčení. Ostatně i sama demokracie byla českými i německými meziválečnými nacionalisty chápána spíše na základě kolektivních práv národa než liberálních práv občana-jedince.⁴¹

Československá politická scéna tak zůstala rozdělena podle etnického klíče, jakkoli její český i německý segment si byly svým složením velmi podobné.⁴² Ostré spory se vedly nejen o praktické věci, jako byl jazykový zákon,⁴³ ale i o témata spíše symbolická. Velkou bouří nevole vyvolalo zboření pomníku Josefa II. v Teplicích českými legionáři v roce 1920. Následné šarvátky pak vyvrcholily obsazením německého Stavovského divadla českým hereckým výborem a obsazením redakcí německých novin v Praze. Ačkoli tedy Československo garantovalo menšinám poměrně široká práva, symbolicky se prezentovalo jako stát (neexistujícího) národa československého či spíše českého. Na to upozorňoval v roce 1928 i český filozof Emanuel Rádl: „Jistě je Hus, tak jak je u nás ctěn, národním hrdinou českým, jen českým. Den upálení Husa je státním svátkem, tedy svátkem i pro Němce. Jak mohou však Němci čestně oslavovat tento den, když se Hus ex professo slaví, protože byl proti nim?“⁴⁴

Nakolik tedy byla první republika „předurčena k zániku“?⁴⁵ Na první pohled se její politický systém nepochybně jevil oproti okolním státům stabilně. Ostatně i nezaměstnanost byla během dvacátých let relativně nízká, vedle vyhrocené nacionální rétoriky bylo možné sledovat spolupráci českých a německých stran na vládní úrovni i prohlubující se kontakty české a německé společnosti na mnoha lokálních úrovních.⁴⁶

---

⁴⁰ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou...* s. 35.

⁴¹ ZAHRA, Tara. *Kidnapped souls...* s. 111.

⁴² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země...* Díl první. s. 93n.

⁴³ *ibid.*, s. 110.

⁴⁴ RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. Praha: Melantrich, 1993. s. 270.

⁴⁵ BAKKE, Elisabeth. *Doomed to failure?: the Czechoslovak nation project and the Slovak autonomist reaction 1918-38*. Oslo: Department of Political Science, University of Oslo, 1998.

⁴⁶ Podle Ines Koeltzsch šlo vyhrocení nacionální rétoriky a vznikání etnických bariér ruku v ruce s vytvářením míst, kde se naopak různé kultury prolínaly. Zdůrazňuje tak, že výsledek tohoto vývoje, kdy je pro mnohé vytvoření etnicky homogenních států po roce 1945 nutným důsledkem předchozího vývoje, nebyl předem daný. Viz KOELTZSCH, Ines. *Praha rozdělená...* s. 283.

Meze prvorepublikového režimu však vedly k tomu, že národnostní i sociální konflikty snižovaly legitimitu státu uvnitř československé společnosti. Kompromis se nacházel jen u dílčích sporů. Tyto konflikty se navíc výrazně prohloubily hospodářskou krizí. Nárůst antisystémových stran tak můžeme sledovat v průběhu třicátých let nejen v německém pohraničí, ale i v dalších částech republiky. Na Slovensku čtyřicet až padesát procent slovenských voličů volilo v roce 1935 strany, které požadovaly buď rozsáhlou autonomii nebo přímo odtržení,⁴⁷ jiná situace nebyla ani mezi polskou a maďarskou menšinou. Na Podkarpatské Rusi výrazně zvítězila KSČ. Poptávka po radikální změně byla všeobecná. Komunistům ostatně rostly preference v průběhu třicátých let i mezi českými voliči.⁴⁸ Jak pak zdůrazňuje Peter Heumos, bylo to rychlé zhroutení československého demokratického systému v roce 1938, které poukazovalo na jeho dřívější strukturální meze. Poměrně rychle se tehdy zhroutila diferenciovaná politická a společenská organizační struktura a více než dva miliony Čechů se sjednotily v Národním souručenství, organizaci postavené na vůdcovském principu po vzoru italského fašismu. Podle něj tak právě „malá účast na integračních politických procesech způsobovala základní slabost celého systému.“ Jak uvádí dále, „česká společnost byla schopna značné integrace na nacionálním základě, avšak pro skutečnou, všeobecně platnou politickou integraci jí chyběly strukturální předpoklady: Národní souručenství reprezentovalo národní jednotu bez politické identity.“⁴⁹

---

⁴⁷ Jde pouze o odhad na základě předpokladu, že nebudeme počítat hlasy pro maďarské strany. Kolik hlasů maďarské menšiny získala KSČ, by si zasloužilo podrobnější analýzu.

⁴⁸ K volbám blíže KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1938) Díl 2, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002. s. 488nn.

⁴⁹ HEUMOS, Peter. Strukturální prvky... s. 167.

3 Kraj, kde byl naposledy viděn Jára Cimrman: Liberecko v proměnách času

„Směs provinciální tuposti a nadutosti, charakterizující průměrného německého maloměšťáka, jsem mohl v Liberci studovat na živých exemplářích,“ napsal Paul Reimann o městu, které bylo do roku 1945 bylo centrem německy mluvícího obyvatelstva v Čechách.⁵⁰ To leží pouhých 90 kilometrů od Prahy a od zbytku Čech je odděleno Ještědsko-kozávkovským hřbetem, jehož nejvyšší vrchol, více než tisíc metrů vysoký Ještěď (německy Jeschke), byl odjakživa dominantou města. Na jih od města, oddělen od Liberce hradbou hor, se nachází již český Turnov.

Na sever od Liberce se pak tyčí podobně vysoké Jizerské hory, za kterými leží Frýdlantský výběžek. Přímo za jeho vrcholky se v údolí řeky Smědé (Wittig) nachází Raspenava (Raspenau) nebo Hejnice (Heindorf). Od nich směrem na sever jsou situované i Lázně Libverda (Bad Liebwerda) a na jih Ferdinandov (Ferdinandstal), kde byl naposledy viděn Jára Cimrman. Na severu výběžku za Svinským vrchem (Sauberg) pak leží Nové Město pod Smrkem (Neustadt an der Tafelfichte), které od Polska (dříve Německa) již žádné pohoří neodděluje. Na západě pak leží samotný Frýdlant (Friedland).

Na západě pak můžeme najít Chrastavu a kousek za ní již saskou Žitavu (Zittau). Dále směrem na jihozápad od Liberce se nachází města jako Jablonné v Podještědí (dříve Německé Jablonné, Deutsch Gabel), Česká Lípa (Böhmisch Leipa) nebo Cvikov (Zwickau). A konečně na východ od Liberce, uprostřed Jizerských hor, další větší město oblasti, Jablonec nad Nisou (Gablonz an der Niese), který dnes s Libercem od padesátých let spojuje tramvajová trať, a dále pak Tanvald (Tannwald).

Samotný Liberec byl založen až ve 13. století na cestě z Čech do Lužic, jako pouhá osada mezi větším Hrádkem nad Nisou a Frýdlantem. Ten byl i centrem celé oblasti až do 19. století. Německý název Reichenberg znamená v překladu bohaté hory. Český název Liberec vznikl počestvím tohoto názvu. První významnějšího rozvoje se Liberec dočkal za Redernů, kteří postavili místní zámek a za jejichž panování povýšil Rudolf II. Liberec na město. Těm bylo panství

---

⁵⁰ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých letech: vzpomínky*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966. s. 260.

zabaveno poté, co se Kryštof z Redernu jako jeden z *českých pánů* účastnil stavovského povstání. Popravě sice unikl, ale musel emigrovat do Saska. Po něm přebral panství císařský vojevůdce Albrecht z Valdštejna.⁵¹

Pro další vývoj celé oblasti je důležité zakládání soukenických manufaktur v osmnáctém a začátkem devatenáctého století. Ty byly zpočátku financovány šlechtou, především Clam-Gallasý. Liberecko se tak stalo jedním z největších producentů sukna v císařství.⁵² Hlavního rozvoje se město i celá oblast dočkaly během průmyslové revoluce. V návaznosti na tradice soukenictví tak v oblasti začaly vznikat především textilní továrny, největší z nich patrně byly Liebigova továrna v Liberci a Klingerova v Novém Městě pod Smrkem.⁵³ Během sta let se naprosto změnil význam Liberce a ten se stal novým centrem celé oblasti.⁵⁴

Město s pouhými dvěma tisíce obyvatel v průběhu osmnáctého století mělo na konci devatenáctého století obyvatel třicet tisíc. A podobně rychle rostly i okolní aglomerace, včetně blízkého Jablonce. Dramaticky se změnila i podoba města. Nově byly postaveny železniční tratě do Německa a do Vídně. Liberec byl druhým městem v českých zemích, kde byla zavedena tramvajová doprava. V městě se postavilo nové divadlo i železniční nádraží. Na nové třídě vedoucí od nádraží do centra města, vznikly i tři konzuláty. Již v roce 1850 se Liberec stal vedle Prahy jediným statutárním městem v Čechách.

Paralelně s průmyslovou revolucí se utvářel v devatenáctém století také moderní národ. Vypjaté národovectví konce devatenáctého století se na Liberecku prohloubilo i migrací českých dělníků do nově založených továren. Na druhou stranu však tato migrace zároveň na Liberecku i zakládala i tradici dělnického internacionalismu.⁵⁵ Liberec se postupně nicméně stal centrem německého obyvatelstva v Čechách. Nacionalismus se tu projevoval i v městské architektuře. Stavělo se ve slozích tradičních a populárních v Německu či Rakousku. Nově postavená radnice kopíruje německý gotický styl radnice vídeňské. Liberec byl

---

⁵¹ ANDĚL, Rudolf a KARPAŠ, Roman. *Frydlantsko. Minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor*. Liberec : Nakladatelství 555, 2002. s. 52.

⁵² UMLAUF, Václav et al. *Střed Liberce v proměnách staletí*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011. s. 76.

⁵³ K továrnám viz blíže BERAN, Lukáš a Vladislava VALCHÁŘOVÁ. *Industriál Libereckého kraje: technické stavby a průmyslová architektura*. V Praze: ČVUT, 2007. s. 82 a 104.

⁵⁴ UMLAUF, Václav et al. *Střed Liberce...* s. 82n.

⁵⁵ BENEŠ, Jakub S.: *Workers and Nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 2017 s. 65n.

zároveň místem konání *Deutschböhmisches Ausstellung*, Výstavy českých Němců, která měla být v roce 1906 jakousi německou odpovědí na českou Jubilejní zemskou výstavu z roku 1891.⁵⁶

Rozvoj průmyslu s sebou přinesl i vznik dělnické třídy. Ta byla od devatenáctého století na Liberecku tradičně početná. Továrníci, například Liebig, si klid a loajalitu dělníků snažili zajistit podporami v nezaměstnanosti i stavbou sociálního bydlení. Silné zde ale bylo i hnutí za práva pracujících. Ve městě byla vydávána troje sociálně demokraticky orientované noviny - *Vorwärts*, *Freigeist* a *Arbeiterfreund*.⁵⁷ Jistým symbolem chudoby dělníků se stala ulice Na bídě blízko Harcovského potoku (*Harzdorfer Bach*) a nad ní se rozpínají chudinská čtvrt' přezdívaná *Scheissgebirge*, posraná hůrka.⁵⁸

První republika, kdy se odehrál příběh libereckých komunistů, znamenala pro město a okolí období stagnace či dokonce úpadku, zejména v kontrastu s rozvojem předchozích padesáti let. Stále se sice pokračovalo v nové výstavbě: na Soukenném náměstí vznikly nové obchodní budovy, symboly meziválečného konzumu. Vedle Paláce Dunaj (*Donauhof*) zde postavil svůj nákupní dům i Baťa. Tato budova představuje jeden z mála příkladů funkcionalistické stavby ve městě, stejně tak šlo o jednu z mála budov, financovaných českým kapitálem.⁵⁹

Liberec však zároveň na začátku dvacátých let přišel o postavení statutárního města. Stát v té době bránil vytvoření velkého Liberce, který měl vzniknout připojením sousedních vesnic a k němuž posléze došlo až v roce 1939.⁶⁰ Po krátké konjunktře dvacátých let zároveň hospodářská krize zasáhla i Liberecko, zranitelné svoji závislostí na textilnictví. Právě na něm se dá ilustrovat ekonomický propad oblasti. Zatímco v roce 1929 zde bylo 42 textilních továren, v roce 1936 již jen 25. V nich pracovalo v roce 1929 více než osmnáct tisíc dělníků, v roce 1936 to bylo jen něco málo přes šest tisíc. Těsně před krachem byla i velká Liebigova továrna. Ta zaměstnávala před krizí téměř pět tisíc pracovníků, na konci třicátých let jen necelé tři tisíce. Jisté oživení u Liebiga prý přinesla až

---

⁵⁶ UMLAUF, Václav et al. *Střed Liberce...* s. 87.

⁵⁷ *ibid.*, s. 85.

⁵⁸ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 274.

⁵⁹ UMLAUF, Václav et al. *Střed Liberce...* s. 92.

⁶⁰ *ibid.*, s. 93.

velká zakázka z Německa - na výrobu praporů s hákovým křížem.⁶¹ Ještě horší byla situace v odlehlých částech kraje, například na Frýdlantsku vzrostla nezaměstnanost na 16 %, v celém výběžku prý až 80 % dětí trpělo podvýživou.⁶²

Poválečná liberecká politika se pohybovala mezi aktivismem a radikálním odmítáním československého státu. Liberec, než byl obsazen československou armádou, byl krátce hlavním městem provincie Deutschböhmen. Podobně tak v blízkém Jablonci byla jedna ze základů německých národních socialistů. Nicméně dlouholetý primátor Liberce Karl Kostka byl silným odpůrcem SdP, silnou podporu měla v kraji i KSČ. V průběhu třicátých let, jako ve všech německých oblastech, se nicméně se stalo naprosto dominantním Henleinovo hnutí.

---

⁶¹ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*. Liberec : Technická univerzita, 2008. s. 64n.

⁶² ANDĚL, Rudolf a KARPAS, Roman. *Frýdlantsko...* s. 127n.

4 Komunistická strana Československa, sekce Komunistické internacionály: KSČ za první republiky a její liberecký kraj

Předtím, než se vrátíme do severních Čech, je třeba představit vznik a vývoj celé Komunistické strany v Československu. Podle Jacquese Rupnika vznikala KSČ od periferie k centru, tedy od marxistických hnutí národnostních menšin směrem k Praze a českému dělnictvu.⁶³ To souvisí s tím, jaký vliv na tyto menšiny mělo dění v zahraničí, kdy mnoho současníků předpokládalo, že k podobným revolucím jako v Sovětském svazu bude docházet napříč celou Evropou, že „kapitalismus, ačkoliv ještě nebyl docela mrtvý a pohřbený, zjevně dokonával ve svém posledním tažení.“⁶⁴ Říjnové revoluci byli nejbližší Češi a Slováci, kteří v tu dobu v Rusku byli, především váleční zajatci. Velmi rychle po revoluci tak v rámci Komunistické strany Ruska založili československou sekci, ve které se angažovali například Alois Muna, Arno Hais nebo Jaroslav Hašek.⁶⁵

Na československém území vznikla jako první v lednu 1921 Komunistická strana Slovenska za účasti všech etnik, které na Slovensku žila. Radikalita slovenských a maďarských socialistů byla do velké míry způsobena vznikem Maďarské republiky rad a jejím vpádem v roce 1919 na Slovensko, kde byla založena Slovenská republika rad se sídlem v Prešově. Přestože byli slovenští komunisté tehdy podřízeni Budapešti, představovalo krátké období trvání této republiky pro mnohé z nich precedens, na kterém zakládali své požadavky po státě Slováků, nezávislém na Praze i Budapešti.⁶⁶

Jako druhá vznikla německá Komunistická strana v Liberci, kde navazovala na starší tradice radikálního socialismu v kraji.⁶⁷ Ta zde byla založena v březnu 1921, tedy o několik měsíců dříve než její sestra v Praze. Vliv na situaci na Liberecku měla i Maďarská revoluce, ačkoli ne tak přímý jako tomu bylo na

⁶³ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 54.

⁶⁴ MCDERMOTT, Kevin a Jeremy AGNEW. *Kominterna...* s. 19.

⁶⁵ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 43n.

⁶⁶ Jedním z nich byl například za druhé světové války Gustav Husák. *Ibid.*, s. 46.

⁶⁷ K historii severočeského dělnického hnutí před první světovou válkou z dobového pohledu šedesátých let viz například KOŘALKA, Jiří: *Severočeští socialisté v čele dělnického hnutí českých a rakouských zemí.*

Liberec : Severočeské krajské nakladatelství, 1963.

Slovensku. Na konci roku 1919 navštívil Liberec maďarský komunista Julius Alpari, který místní levici dodal „patřičné informace“ nejen o dění v Maďarsku, ale i o založení Komunistické internacionály (případně Třetí internacionály, zkráceně Kominterny).⁶⁸ Přímý vliv však mělo zejména dění v Německu. Zde v reakci na oficiální politiku vládní sociální demokracie vznikla opoziční levicová skupina Spartakovců. Ta se na přelomu let 1918 a 1919 pokusila o převrat. Ten byl potlačen a hlavní představitelé Spartakovců, Rosa Luxemburgová a Karl Liebknecht, byli popraveni. Z této skupiny však později vzniká Komunistická strana Německa, která kandiduje již do říšského sněmu v roce 1920.⁶⁹ Povstání Spartakovců zažili v Německu i někteří budoucí funkcionáři liberecké KSČ jako například Karl Kneschke nebo Edmund Hüniggen, i když se přímo nezúčastnili povstání v Berlíně. Podle Karla Kreibicha však již v této době panovaly čilé kontakty s českou levicovou opozicí, zejména se skupinou kolem Heleny Malířové a S. K. Neumanna.⁷⁰

Podobně jako v české sociální demokracii,⁷¹ vzniku strany v pohraničí předcházely dlouhodobější spory uvnitř německé sociální demokracie v Československu o její podobu a směřování. Ty se naplno projevily na sjezdu v Karlových Varech v říjnu 1920. V té době již měli Kreibich s Neurathem pravidelný kontakt s Kominternou, tajně navštívili její zástupce i zástupce Komunistické strany Německa v Berlíně a Drážďanech.⁷² Na karlovarském sjezdu německé sociální demokracie se ukázalo, že většina delegátů odmítla přistoupení ke Komunistické internacionále, opozice vůči nim však nebyla zanedbatelná.⁷³ Radikálněji se projevilo mládežnické hnutí, které se ve své většině na sjezdu postavilo za ideu vzniku komunistické strany.⁷⁴ Levicová opozice byla vyloučena

---

⁶⁸ KREIBICH, Karel. *Těsný domov - širý svět*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1968. s. 271.

⁶⁹ Z české produkce k německé historii blíže například MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha: Karolinum, 2006. s. 19nn.

⁷⁰ KREIBICH, Karel. *Těsný domov...* s. 268.

⁷¹ Ke sporu o Lidový dům a zaležení české KSČ, viz blíže například RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 48n.

⁷² KREIBICH, Karel. *Těsný domov...* s. 272.

⁷³ Ze vzpomínek ke sjezdu například paměti Karla Kreibicha nebo Karla Kneschkeho, KREIBICH, Karel. *Těsný domov...* s. 272 a KNESCHKE, Karl: *Vom Leben erzogen: Jugendjahre eines Arbeiters*. Berlin: Neues Berlin, 1960. s. 175.

⁷⁴ KNESCHKE, Karl: *Vom Leben...* s. 176n.

ze sociálně demokratické strany a následně se rozhodla pro vznik strany komunistické. V březnu 1921 pak uspořádala ustavující sjezd. Své jádro měla na Liberecku kolem deníku *Vorwärts*. Ten dříve zastřešoval opoziční proudy uvnitř sociální demokracie, nyní se jeho podtitul změnil na „orgán Komunistické strany Československa, německého oddělení“, jak zněl celý název nové strany.⁷⁵

V průběhu jara 1921 tedy byla založena komunistická strana na Slovensku, v Liberci a o dva měsíce po ní i v Praze „Československá komunistická strana“. Neexistovala však strana celostátní. Ke slučovacímu sjezdu došlo až na podzim stejného roku. Delší dobu se totiž sjednocení stran bránila její pražská část v čele s Bohumírem Šmeralem. Ten se sloučením váhal, neboť zastával názor, že je nejdříve potřeba vybudovat masovou stranu a vzhledem k okolnostem by jednotlivé národnosti v Československu měly vést svůj boj o socialistickou revoluci odděleně. Na nátlak Komeniterny i jeho radikálnějších spolustraníků ale byl na podzim v Praze uspořádán slučovací sjezd. *Vorwärts* opět změnil svůj podtitul, nyní na „Orgán Komunistické strany Československa, sekce Komunistické internacionály“.⁷⁶

Je na místě si alespoň největší předěly v dějinách celé meziválečné KSČ blíže osvětlit. Události v ústředí strany měly totiž silný vliv na dění v jejích krajských organizacích. Navíc, což bude zřejmé i dále v textu, politika Komunistické strany Československa byla do velké míry formována postupem Komunistické internacionály. Ta byla založena v roce 1919 a jak bylo uvedeno výše, jedním z hlavních požadavků levicové opozice, bylo přijetí 21 bodů Kominterny. Mezi ty na prvním místě patřila podřízenost stran Třetí internacionále. Dějiny kominterny nejsou lineární a do její politiky se promítají i spory uvnitř Sovětského svazu.⁷⁷

---

⁷⁵ Zatímco tedy strana založená v březnu v Praze se jmenovala Československá komunistická strana, sloučená strana drobně pozměnila svůj název. Nešlo o stranu československou, ale organizovanou v Československu. Viz i RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 56. a *Vorwärts*, 18. března 1921.

⁷⁶ *Vorwärts*, 1. listopad 1921.

⁷⁷ K historii Kominterny vedle již citované práce Mcdermotta a Agnewa je třeba z české produkce zmínit i práce Miloše Hájka. Viz blíže HÁJEK, Miloš. *Jednotná fronta: K politické orientaci Komunistické internacionály v letech 1921-1935*. Praha: Academia, 1969 a HÁJEK, Miloš a Hana MEJDROVÁ. *Vznik Třetí internacionály*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000.

Kevin McDermott dělí její meziválečný vývoj do čtyř bloků.⁷⁸ První mezi lety 1919 až 1923, kdy se komunistické strany formovaly a konsolidovaly. Sovětské Rusko, v tu dobu ještě pod vedení Lenina, bylo na mezinárodní scéně izolováno. Další období mezi lety 1924 až 1928 je charakterizováno boji o moc uvnitř sovětského vedení. Jde o dobu „relativní stabilizace kapitalismu“, ale i postupné bolševizace komunistických stran v Evropě. Třetí období je ovlivněno celosvětovou hospodářskou krizí. V této době Stalin upevňuje svoji moc, Kominternu vede k radikálnější politice a silnějším útokům vůči sociálním demokraciím i kapitalistickým státům. Ve čtvrtém období, od roku 1934 až do začátku války, se razí politika tzv. lidových front, která znamenala postupnou a opatrnou spolupráci se sociální demokracií i vytváření širších antifašistických koalicí, i na obranu *buržoazních demokracií*.

Je však třeba zdůraznit, že komunistické hnutí nefungovalo jako dobře promazaný stroj, kdy byla přání Lenina či Stalina do posledního puntíku splněna až v poslední okresní organizaci strany. Samotné moskevské vedení Kominterny bylo vnitřní poměrně „heterogenní orgán s výraznými centristickými tendencemi“ a vztah KSČ a Třetí internacionály představoval „velmi komplikované partnerství, na jehož vývoj současně působila celá řada mnohdy proti sobě jdoucích podnětů,“ píše Vítězslav Sommer. „Takové situace,“ pokračuje „s sebou nesly konflikty nejen mezi různě smýšlejícími komunisty v Československu a jejich spojenci či protivníky, ale také mezi vedoucími představiteli KSČ a předními funkcionáři Kominterny.“⁷⁹ Jinak řečeno, byla to nakonec Komunistická internacionála, která většinou *měla pravdu*. Výsledek sporů však nebyl předem daný a ostatně i samotné rezoluce Kominterny občas nechávaly prostor pro rozdílné interpretace.

Letopočty, členící dějiny meziválečné Komunistické internacionály, tedy přibližují klíčové zlomy nejen v dějinách KSČ, ale i její liberecké organizace. Postupná radikalizace Kominterny a posun ke krajně levicovým názorům se projevil na všech úrovních hnutí. Do poloviny dvacátých let vedli stranu Šmeral s Kreibichem. Přestože byly jejich vzájemné vztahy komplikované, oba se snažili zachovat masový charakter strany a oba se občas kriticky stavěli k rozhodnutím

---

⁷⁸ Viz blíže i MCDERMOTT, Kevin a JEREMY AGNEW. *Kominterny...* s. 14.

⁷⁹ SOMMER, Vítězslav. *KSČ a Kominterny. Náčrt vývoje nerovného partnerství*. Doslov knihy. In: MCDERMOTT, Kevin a JEREMY AGNEW. *Kominterny: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 225n.

Internacionály. To však bylo v rozporu s politikou bolševizace, zastávanou Kominternou. Zatímco Kreibich a Šmeral chtěli bolševizaci strany uzpůsobit československým podmínkám, podle představ Kominterny se strana měla přetvořit v revoluční centralizovanou organizaci s jednotným vedením podle sovětského vzoru. Hlavním cílem nemělo být vítězství ve volbách, práce v obecních zastupitelstvech, či dokonce účast ve vládě, ale samotná revoluce. Tomu se měla podřídit organizace celé strany i její politika. Podle Šmerala revoluce musela přijít přesně podle marxistické logiky dějin a strana se na to měla připravit, podle nových představ Kominterny bylo třeba jít revoluci co nejvíce naproti.

V KSČ se postupně začala utvářet poměrně silná mladší generace funkcionářů narozených kolem přelomu letopočtu v čele s Klementem Gottwaldem, která tuto radikálnější politiku přijala za svou. Mezi tyto tzv. karlínské kluky patřil vedle Klementa Gottwalda například Rudolf Slánský nebo Josef Haken a z německých komunistů tehdy činných v Praze Bruno Köhler, Rudolf Korb nebo Paul Reimann.⁸⁰ Nešlo tedy o *import* z Ruska, Gottwald a spol. měli ve straně, alespoň na konci dvacátých let, autentickou podporu. Prvním vážnějším sporem, který ovlivnil celou stranu, byla tzv. bubníkiáda v roce 1925. Tehdy Josef Bubník, tajemník pražské organizace strany, vedl skupinu straníků, odmítajících striktní dodržování direktiv z Moskvy. Proti jejich názorům ostře vystupovali zástupci radikálně levicového směru. Šmeral s Kreibichem sice i některé Bubníkovy názory nejprve podporovali, nakonec se však rozhodli Bubníka ze strany vyloučit, aby tak stranu uklidnili a zabránili větší roztržce.⁸¹ Volby na podzim stejného roku nicméně ukázaly silnou podporu KSČ. Strana totiž získala 13,2 %, což představovalo téměř milion hlasů. V poměrně roztržité politické krajině první republiky to znamenalo druhé místo za agrárníky, kteří získali o pouhého půl procenta více.⁸²

Konflikt ve straně se tím však pouze jen oddálil. Nejprve byli totiž Šmeral s Kreibichem pozváni na delší dobu do Moskvy tak, aby neměli na aktuální dění v Praze velký vliv. V průběhu druhé poloviny dvacátých let se pak ve straně dále

---

⁸⁰ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 207nn.

⁸¹ Viz blíže například RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 69nn.

⁸² K celkovým výsledkům voleb viz blíže KÁRNÍK, Zdeněk. *České země...* Díl první, 376nn.

formovalo několik skupin. Vedle převážně starších, „pravicových“⁸³ straníků, zastánců tzv. „šmeralismu“, a „levicové“ skupiny okolo Klementa Gottwalda tu byli jednak jedinci s ještě více levicovým smýšlením, jako byl například Eugen Fried a pak tzv. „trockisté“, skupina kolem Aloise Neuratha, která se vnitřním sporem v Sovětském svazu přiklonila na stranu Zinověva proti Stalinovi.⁸⁴ Když se i za pomoci Kominterny ujal na pátém sjezdu strany v roce 1929 vedení Klement Gottwald, Neurath se svým jmenovcem Aloisem Munou následně založili opoziční komunistickou stranu, která kritizovala „ultralevicové“ vedení strany, její centralistické řízení i politiku v obecních zastupitelstvech. Té se sice nepodařilo z dlouhodobého hlediska uspět, silnou podporu mezi členstvem měla nicméně zejména na Kladensku a Liberecku. Zároveň v důsledku politiky nového vedení strany odešlo i mnoho umělců a intelektuálů, mezi jiným například Ivan Olbracht, S. K. Neumann, Josef Hora, Jaroslav Seifert, Helena Malířová nebo Vladislav Vančura.⁸⁵

Bolševizace a očista strany však s odchodem Neuratha a Munny neskončila. Místo masové strany pokračoval v KSC masový odchod členstva a v průběhu roku 1934 měla nejméně členů ve své historii, necelých 30 000. Tedy o více než sto tisíc méně oproti stavu v průběhu dvacátých let.⁸⁶ KŠC i nadále opouštěli prominentní členové. Například vedoucí funkcionář Josef Guttmann, který s ohledem na nástup Hitlera k moci odmítl radikální politiku, zaměřenou proti sociální demokracii, nepřijal sebekritiku a byl ze strany vyloučen.⁸⁷ Z podobných důvodů musel Paul Reimann odcestovat do Moskvy a z důvodů *pravicových úchylek* ve straně v roce 1936 skončil i bývalý šéfredaktor Rudého práva Stanislav Budín. Ve stejném roce opustila stranu i Milena Jesenská.⁸⁸ KSC se zároveň na počátku třicátých let posunula na hranice legality. Za to mohla nejen politika

---

⁸³ Být označen za „pravici“ představovalo ve straně stigma, obecně tak bývá označována skupina kolem Josefa Bubníka. Naopak Šmeral býval označován za centristu.

⁸⁴ Ke sporům uvnitř Sovětského svazu a Kominterny viz blíže MCDERMOTT, Kevin a Jeremy AGNEW. *Kominternu...* s. 94nn.

⁸⁵ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 80.

⁸⁶ NIKLÍČEK, Ladislav. *Dilema československých...* s. 47.

⁸⁷ K celé aféře viz blíže HRADILÁK, Zdeněk. *Josef Guttmann - konflikt rozumu a svědomí*. In: *Revue dějin socialismu*, 1968, č. 5

⁸⁸ Nejnověji k díle a životu Mileny Jesenské viz JESENSKÁ, Milena a Marie JIRÁSKOVÁ. *Křižovatky: (výbor z díla)*. Praha: Torst, 2016.

strany, ale i represe státu. KSČ začala klást větší důraz na budování paralelní stranické struktury, možnosti její práce byly kvůli tomu omezeny.

Přesto k naprostému zhroucení strany nedošlo. Komunisté získali v parlamentních volbách v roce 1935 téměř 850 000 hlasů, což představovalo 10,3 %. Z voleb tedy celkově vyšli oslabeni, ne však zničení. Stále dokázali oslovit velkou část československého dělnictva. Po roce 1935 navíc přišla změna politiky nejen Kominterny, ale v důsledku i samotné KSČ. Hlasům, které požadovaly změnu dosavadního kurzu, bylo dáno do velké míry za pravdu. KSČ, sice ne bez obtíží a následných pnutí, změnila politiku nejen vůči sociální demokracii, ale samotnému státu.⁸⁹ V září 1938 se tak projevovala ke státu loajální státotvorná strana.

Organizační struktura strany byla v období první republiky podobně proměnlivá jako její politika. Zejména po roce 1927 se navíc obsazení jednotlivých funkcí těžko rekonstruuje - často se neuvádělo, jakou kdo disponuje funkcí. Rozdíl byl také v tom, kdo vedl stranu formálně a kdo fakticky. Nejvyšší autoritou ve straně byl formálně celostátní, tehdy nazývaný říšský, sjezd, kam nominovaly jednotlivé kraje své delegáty. Na sjezdu bylo voleno vedení strany, v první řadě Výkonný (později Ústřední) výbor strany, který se pravidelně scházel mezi sjezdy a volil i užší vedení strany, jehož orgány se v průběhu času lišily. Na začátku dvacátých let šlo o Užší výkonný výbor, později o Politbyro, Orgbyro nebo sekretariát. Mezi členy užšího vedení se této době patřili z Liberecka, jak bylo uvedeno již dříve, Karl Kreibich a Alois Neurath, v druhé polovině dvacátých let pak třeba Viktor Stern. Na konci dvacátých let se v souvislosti se zvolením Klementa Gottwalda dostali do vedení strany příslušníci mladší generace, zejména Bruno Köhler a dočasně i Paul Reimann. Později se k nim přidal Robert Korb. Další významnou postavou vedení KSČ třicátých let se stal Rudolf Appelt. Pocházel z Liberce, prakticky celé období první republiky ale působil převážně v Ústí a Karlových Varech. Köhler, Korb i Appelt byli pak po Mnichovu i členy užšího vedení exilové KSČ. Mezi členy širšího vedení strany za první republiky náleželi například Gustav Beuer nebo Edmund Hünningen.⁹⁰

---

⁸⁹ K této proměně viz například SOMMER, Vítězslav: *Revoluce nebo spolupráce...* s. 15nn.

⁹⁰ ŠTVERÁK, František: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921-1992)*. Praha: Národní archiv, 2010. s. 11.

Z Liberecka se v rámci KSČ stala VI. krajská organizace strany.⁹¹ Své sídlo měla v Liberci na Karlsgasse, dnešní ulici Boženy Němcové, jen pár desítek metrů od vily továrníka Liebiga. Srazy a sjezdy širšího významu však probíhaly ve Vratislavicích nad Nisou v místním Dělnickém domě, který byl ale vzdálen od sídla strany jen půl hodiny pěšky.⁹² Ze zpráv podaných na řádných krajských konferencích není bohužel zřejmé, kdo byl v užším vedení kraje, i zde se naskytá stejný problém jako u vedení celostátního. Není také jasné, zda krajský sekretář strany měl v kraji největší vliv. Čerpat lze ze vzpomínek, zpracovaných biografických hesel či zmínek v tisku. Lze také usuzovat, že to v krajském vedení byly podobné osoby jako ty, které zastupovaly stranu ve vedení, případně ve sněmovně nebo senátu. V první polovině dvacátých tak vedle Neuratha s Kreibichem měli vliv na krajskou organizaci i například poslanec Josef Elstner nebo senátor Vojtěch Hampl. Později se do popředí dostal Leopold Kreutz, který byl krajským sekretářem až do konce dvacátých let.⁹³ Podle policejní zprávy do užšího vedení strany patřili Paul Reimann, Edmund Hünningen, Karl Brambora, Otto Beuer a Karl Kneschke.⁹⁴ Poslední jmenovaný se na čas stal krajským sekretářem ve třicátých letech, kdy byl tajemníkem Robert Korb.⁹⁵ Vzpomínky Stanislava Budína i Leopolda Grünwalda se ale shodují na tom, že zásadní vliv na situaci na Liberecku i ve všech německých oblastech měl ve třicátých letech Bruno Köhler.⁹⁶

V první polovině dvacátých let měla celá strana přibližně 150 000 členů s největší členskou základnou v Praze a hned po ní na Liberecku.⁹⁷ Například zpráva ze sjezdu roku 1923 hovořila o bezmála třinácti tisíci členech s tím, že počet členů

---

⁹¹ Organizační struktura strany se v průběhu první republika drobně měnila. V této práci nebude sledováno, které okresy

⁹² REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 248.

⁹³ Alespoň podle vzpomínek Paula Reimanna, viz REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 238.

⁹⁴ VIII řádná konference důvěrníků VI. kraje komunistické strany, zpráva Presidia zemské správy politické v Praze, 22. září 1927. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, karton 448.

⁹⁵ Podle vzpomínek Käthe Beckmannové, viz BECKMANNOVÁ, Käthe: *Děti jsou květy života: Vzpomínky na hnutí Rudých průkopníků*. Praha : Mladá fronta, 1962. s. 69.

⁹⁶ Viz BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo*. Praha: Torst, 2007. s. 133 a GRÜN WALD, Leopold. *Wandlung. Ein Altkommunist gibt zu Protokoll*. Vídeň : Verlag der Wiener Volksbuchhandlung o.J., 1979. s. 47.

⁹⁷ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 90.

lehce klesal. Podle ní totiž v roce 1921 přešla do komunistické strany téměř celá krajská organizace sociální demokracie, ve které prý „nebyli přesvědčenými komunisty a očekávali od vedení strany zázraky“. Až postupně se počet členů stabilizoval a v dalším průběhu dvacátých let se tak dalo počítat s více než deseti až dvanácti tisíci členy, přičemž přibližně třetinu členstva tvořily ženy. Vedle libereckého okresu byla nejsilnější členská základna na Jablonecku a na Frýdlanstku. Nižší počet členů naopak uváděl okres Mnichovo Hradiště. To ostatně byla jediná převážně česká oblast liberecké krajské organizace.

Samotné číslo nám však neříká, kolik členů bylo aktivních a jakým způsobem. Vedle počtu řadových členů byl tak důležitý i počet členů hradících stranické poplatky. Ten byl vždy nižší než počet samotných členů, pohyboval se však kolem deseti tisíc.⁹⁸ Podobný počet, i když trochu nižší, četl pravidelně alespoň v neděli stranický list Vorwärts. Skutečnost, že českých, nebo spíše česky mluvících členů, bylo v liberecké krajské organizaci poměrně málo, dokládají i čísla o odběrech českého stranického tisku, uváděného v řádu stovek.⁹⁹ V různých funkcích v první polovině dvacátých let, ať již na různých úrovních ve straně nebo v zastupitelstvech obcí, působilo více než tisíc členů, tedy přibližně jedna desetina¹⁰⁰

Vedle samotných straníků se mnoho příznivců organizovalo v přidružených organizacích, ale nebylo členy KSČ. V rodinách míval stranickou knížku třeba jen jeden člen rodiny, čtenost deníku Vorwärts byla jistě mnohem vyšší než jeho náklad. V rámci bolševizace strany a její přestavby byla zároveň patrná snaha, aby se strana neorganizovala v místech bydliště, ale na pracovišti v rámci závodních buněk. Statistika z roku 1925 nám ukazuje, že strana měla celkem 212 místních skupin a 170 závodních buněk. V poměru k celkovému počtu byli nejvíce organizováni dělníci v Německém Jablonném (prý až 26 % všech dělníků bylo ve straně) a Liberci, kde měly závodní buňky více než tisíc členů.¹⁰¹

---

⁹⁸ Toto číslo samozřejmě vypovídá nejen o aktivitě členů, ale i o jejich finanční situaci.

⁹⁹ Viz například *Zpráva podaná na IV. řádné krajské konferenci 27. a 28. září 1924*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

¹⁰⁰ *ibid.*, s. 41.

¹⁰¹ *Zpráva podaná na 5. řádné krajské konferenci ve dnech 12. a 13. září 1925*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

O tom, jaký počet obyvatel politika komunistů celkem oslovovala, nejvíce napovídají volební výsledky. V okresních volbách v roce 1923 (které se nekonaly úplně ve všech obcích) strana získala v celém kraji více než 20 %, což představovalo 56 000 hlasů. Podpora byla silnější v oblastech s rozsáhlejší stranickou základnou. Například celkově na Frýdlantsku získala KSČ 24 %, kde byla z větších okrsků nejsilnější v Novém Městě pod Smrkem, kde volební zisk činil bezmála 40 % hlasů.¹⁰² V průběhu dvacátých let pak byla podpora KSČ poměrně stabilní. V parlamentních volbách v roce 1925, které se již konaly ve všech obcích, strana získala 17 % hlasů, tedy přibližně 66 000 voličů. Ve Frýdlantském výběžku si dokonce ještě polepšila, když při podobném počtu odevzdaných hlasů jako v roce 1923 získala 31 % hlasů.¹⁰³ V roce 1929, půl roku po odchodu Neuratha ze strany, volební preference mírně klesly. Na Frýdlantsku to bylo i 28 %, v Libereckém okrese o dvě procenta méně - 24 % a mírný nárůst byl zaznamenán pouze na Jablonecku, ze 17 na 19 % hlasů a Německém Jablonném, kde získala téměř 30 %. V obecních volbách v roce 1931 se pak navzdory nástupu DNSAP držely na mnoha místech volební výsledky na podobných hodnotách jako o dva roky dříve. Oproti tomu v parlamentních volbách v roce 1935 v převážně německých oblastech klesly preference o třetinu až polovinu. Nejlepší výsledek si strana udržela na Frýdlantsku, ale i zde poměrně výrazně klesla na 17,5 %. Převážně české oblasti, například Turnov, zaznamenaly mírný nárůst, ačkoli i tak zde byla celková podpora stále slabší než v oblastech německých.¹⁰⁴ V obecních volbách roku 1938, které se konaly v květnu a červnu, tedy jen pár měsíců před Mnichovem, došlo k dalšímu propadu, tentokrát přibližně o čtvrtinu. V samotném Liberci získala strana pouze necelých 900 hlasů, což představovalo pouze jediný mandát.¹⁰⁵ Polepšit si dokázala jen v menších osadách, jako byl například Horní Maxov (Maxdorf). Několikrát zmiňované Nové

---

¹⁰² Zpráva podaná na IV. řádné krajské konferenci 27. a 28. září 1924, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

¹⁰³ KNAP, Ladislav et al.: *Historický přehled výsledků voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění Československé republiky - Liberecký kraj - 1920 - 1935*. Liberec : Český statistický úřad, krajský úřad Liberec, 2008. Dostupné online: <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-prehled-vysledku-voleb-do-poslanecke-snemovny-narodniho-shromazdeni-ceskoslovenske-republiky-liberecky-kraj-nx562wsoiw#> (podle stavu ke dni 20. 7. 2017).

¹⁰⁴ *ibid.*

¹⁰⁵ *Das Wahlergebnis der Stadt Reichenber*, Reichenberger Zeitung, 13. června 1938.

Město pod Smrkem bylo jedním z mála míst, kde si strana zachovala i přes pokles poměrně značnou podporu, sice 21 %.¹⁰⁶ Spolu s propadem volebních preferencí opustila stranu i řada členů. V roce 1937 tak dopis z pražského ústředí hovoří o více než tří tisících členech strany v libereckém kraji.¹⁰⁷

Správu rozpočtu strany měl na starosti krajský pokladník, kterým byl na začátku dvacátých let Karl Kneschke. V první polovině dvacátých let, kdy se ještě rozpočty zveřejňovaly, byla na straně příjmu patrná silná závislost na členských příspěvcích. Členská známka byla vydávána v hodnotách 1, 3 a 10 Kč, přičemž většina členů si v této době kupovala známky tříkorunové. Když celkové výdaje tvořily v roce 1924 více než 170 000 Kč, příjmy za členské známky přesahovali více než 120 000 Kč.¹⁰⁸ Přestože se část finančních prostředků odváděla dále do Prahy, počet platících členů byl pro stranu životně důležitý. Kromě předvolebních kampaní strana financovala ze svých prostředků i dělnické půjčky a zejména platy svých zaměstnanců. To byli, pokud nepočítáme zaměstnance přidružených organizací jako byla tiskárna nebo družstva, vedle krajského a okresního vedení pouze novináři.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ *In Gablonz 82 Prozent aller Stimmen*. Reichenberger Zeitung, 30. května 1938.

¹⁰⁷ *An das Kreissekretariat der KPTsch in Reichenberg*, 14. ledna 1937, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka 17.

¹⁰⁸ *Zpráva podaná na IV. řádné krajské konferenci 27. a 28. září 1924*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

¹⁰⁹ Alespoň podle stavu k roku 1923, viz *Zpráva podaná na III. řádné krajské konferenci ve dnech 29. a 30. září 1923*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

5 Ostatní organizace musí být podřízeny straně: Stranický blok KSC

Jak jsme ukázali v druhé kapitole, jednotlivé politické strany v meziválečném Československu utvářely poměrně kompaktní bloky, které formovaly každodenní životy svých členů. Nejinak tomu bylo i u Komunistické strany Československa. Jak důležitý tento blok pro stranu byl, podtrhuje fakt, že v krajském vedení byl jeden z funkcionářů pověřen koordinováním straníků ve straně blízkých spolecích.¹¹⁰ To souviselo i s devátou podmínkou Kominterny, podle které „každá strana, která chce patřit ke Komunistické internacionále, je povinna soustavně a vytrvale vyvíjet komunistickou činnost v odborech, družstvech a v jiných masových organizacích. V těchto organizacích je nutno zakládat komunistické buňky. (...) Tyto buňky musí být plně podřízeny straně jako celku.“¹¹¹ Přesto byl případ libereckého kraje v něčem specifický, neboť některé organizace strana sdílela se sociální demokracií mnohem déle než tomu bylo v pražském centru.

Organizace tvořící komunistický blok na Liberecku můžeme rozdělit do tří skupin podle toho, jak blízké byly straně. První okruh tvořily organizace, které straně přímo podléhaly, případně jí byly založeny. To byl například Komunistický svaz mládeže nebo sdružení žen. Do druhého okruhu lze zahrnout organizace, které se snažila liberecká KSC na přelomu dvacátých let a třicátých let plně ovládnout. Mezi ně patřily zejména odbory nebo konsumní družstvo Vorwärts. Třetí pak tvořily starší spolky na okraji hnutí. Ty spolu s komunisty spravovali sociální demokraté i v průběhu třicátých let. Šlo například o Spolek volnomyšlenkářů nebo Spolek přátel přírody.

Asi nejdůležitější organizací přímo ovládanou stranou představoval Komunistický svaz mládeže. Jak jsme ukázali v předchozí kapitole, v rámci sociální demokracie to byla právě mládež, která vystupovala radikálněji a

---

¹¹⁰ VIII řádná konference důvěrníků VI. kraje komunistické strany, zpráva Presidia zemské správy politické v Praze, 22. září 1927. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, karton 448.

¹¹¹ MCDERMOTT, Kevin a Jeremy AGNEW. *Kominternu...* s. 272.

požadovala ve své většině přijetí 21 podmínek Kominterny.¹¹² Byla to pak mladší generace straníků kolem Klementa Gottwalda, kde většina členů prošla mládežnickými organizacemi a na přelomu dvacátých a třicátých let získala rozhodující vliv ve straně. Postavení mládežnických spolků, vychovávajících své členy podobně jako ty sociálně demokratické *od kolébky do hrobu*, přibližují slova jejich libereckého funkcionáře Karla Kneschkeho: „Komunistická mládež zůstala své věci věrná. Ilegalita se střídala s veřejným vystupováním. Přicházeli stále noví mládežníci. Komunisté měli děti. Tyto děti se chtěly opět stát komunisty. Bylo hanbou pro rodiče, když v tomto jejich děti selhaly.“¹¹³

První organizací navštěvovanou mladými komunisty byli Pionýři (či Rudí průkopníci). Ti tedy nepřišli do českých zemí s únorem 1948, naopak, v té době měli v českých zemích již více než 25 let starou tradici. Rudý šátek nosilo mnoho dětí již ve dvacátých letech. Podobně jako další složky, byla organizace komunistických dětí chápána v internacionálním kontextu. Jak vzpomíná Käthe Beckmannová, která se angažovala u Rudých průkopníků v Liberci a České Lípě, „Komunistická internacionála mládeže žádala, aby se proletářské dítě - tak jako jeho rodiče - aktivně účastnilo politického života pod vedením mladších soudruhů. Děti musí samostatně prosazovat své požadavky nebo podporovat boj svých rodičů dětskými demonstracemi, školními stávkami a jinými podobnými akcemi“.¹¹⁴ Konkrétně v Libereckém kraji se počet organizovaných Rudých průkopníků na konci dvacátých let pohyboval mezi 300 a 400 členy.¹¹⁵ Ti byli sdružováni po menších skupinách na úrovni okresů. Každou skupinu vedl starší pionýr, případně mládežník nebo dokonce starší člen strany. Jak ukážeme dále, průkopníci organizovali tábory i třeba vyučování češtiny. Součástí volnočasových aktivit byly i politicky patřičně výchovné hry.¹¹⁶ Zatímco stranické buňky byly zaměřeny zejména na dění v továrnách, ty dětské směřovaly do škol. Vedle Beckmannové byli na Liberecku aktivní i například Emmy Effenbergová nebo syn

---

¹¹² Ke generačním rozporům viz i FASORA, Lukáš. *Stáří k poradě, mládí k boji: radikalizace mladé generace českých socialistů 1900-1920*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2015.

¹¹³ KNESCHKE, Karl: *Vom Leben...* s. 215.

¹¹⁴ BECKMANNOVÁ, Käthe: *Děti jsou...* s. 13.

¹¹⁵ *Zpráva ústředního dětského Byra z 21.9.1929*; NA, Sběrka organizací mládeže, karton 45.

¹¹⁶ Ty se dochovaly například v dětsém časopise *Der junge Kamerad*, viz *Spiele im Ferien*, *Der junge Kamerad*, 20. červen 1920.

Edmunda Hünninga Gerhard.¹¹⁷ Jak podstatné bylo vzdělávání dětí pro stranu, ukazuje i poměrně bohatě zastoupený tisk zaměřený na ty nejmladší. V Berlíně byl pro vedoucí pracovníky vydáván na začátku dvacátých let *Das proletarische Kind*, přímo pro komunistické děti vycházely například *Der junge Kamerad* nebo příloha mládežnických novin *Der junge Pionier*.

Ještě důležitější pro komunistické hnutí však byl Komunistický svaz mládeže, zkráceně Komsomol. Do něj se obvykle vstupovalo ve věku mezi 14 a 16 lety. Zpravidla pak jeho členové zůstávali ve svazu až do okamžiku, než mohli vstoupit do samotné strany. Československý občan totiž mohl být členem strany až při nabytí volebního práva, tedy v 21 letech. Podle statistik z poloviny dvacátých let byla nicméně praxe poněkud odlišná a až čtvrtina členů svazu byla starších.¹¹⁸ Šlo tedy o učně, případně již o mladé zaměstnance továren. V tomto věku se také blížil odvod do armády. V centru pozornosti tedy nebyla již škola, ale nově podmínky v armádě a na pracovištích. Komunistický svaz mládeže, podobně jako strana, pořádal pravidelné krajské i celostátní sjezdy, byl zapojen do Komunistické internacionály mládeže. Propojení mezi stranou a Komsomolem bylo patrné nejen v tom, že funkcionáři mládežnické organizace následně stoupali výše ve stranických funkcích - v pražském ústředí Komsomolu například působil Robert Korb, který se později stal poslancem. V krajském vedení strany měl zároveň vždy někdo na starost organizování mládeže. V druhé polovině dvacátých let byl například tajemníkem Rudolf Richter, v krajském vedení mládeže působil i člen vedení strany Paul Reimann.¹¹⁹ Již byl také zmíněn dlouholetý vysoký funkcionář libereckého Komsomolu, který byl ve straně aktivní i během třicátých let, Karl Kneschke. Vedení mládeže se scházelo, podobně jako celá strana, na Karlsgasse 5 (viz Obrázek 1). V severočeském kraji čítala komunistická mládež v polovině dvacátých let přibližně 1500 členů, o něco více předplatitelů měl časopis *Kommunistische Jugend*, německou mutaci Komunistické mládeže,¹²⁰ centrálního orgánu svazu. Později ve dvacátých letech byl vydáván i *Rote Jugendwacht*.

---

¹¹⁷ BECKMANNOVÁ, Käthe: *Děti jsou...* s. 35.

¹¹⁸ Přehled věkové struktury členstva Komsomolu: 14-17 let 30%, 18-20 let 40-45%, od 21 let a více 25-30%, *Mladý bolševik*, červen 1925.

¹¹⁹ REIMAN, Pavel. Ve dvacátých... s. 238.

¹²⁰ *Zpráva podaná na 5. řádné krajské konferenci ve dnech 12. a 13. září 1926*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 17.

Třetí velkou organizací byl ženodděl, ženská stranická sekce, přímo podřízená ústřednímu výboru strany. Jakkoli byl svět československých dělníků poměrně maskulinní,¹²¹ jedním z ústředních témat komunistického hnutí byla emancipace žen. S tím ostatně souvisí na svou dobu velmi liberální politika Sovětského svazu dvacátých let například ve věci rozvodů nebo potratů,¹²² která se odrážela i v programu KSČ. „Bohaté ženy a slečny mohly naprosto snadno podstoupit potrat, zatímco život proletářských žen je v sázce,“ psal časopis *Die Kämpferin*.¹²³ Ženy byly také ty, které vychovávaly své děti - ty úplně nejmladší komunisty. Staraly se o domácnost a konečně samy pracovaly v továrnách, především v textilnictví. První kontakty mezi českými a německými radikálními socialistkami probíhaly na sjezdu německých komunistek v březnu 1921, který se konal v rámci ustavujícího sjezdu německé KSČ.¹²⁴ Již tehdy byla dohoda o zřízení společné organizace,¹²⁵ přičemž samotné sloučení proběhlo měsíc před sloučením československých komunistických stran.¹²⁶ Dá se tedy říci, že ženy podobně jako mládež byly radikálnější než jádro strany. Komunistické ženy měly své oddělení v rámci Komunistické internacionály, stejně tak ve vedení strany i na krajských úrovních.¹²⁷ Z tohoto pohledu byla liberecká organizace v počtu žen druhá nejpočetnější v republice a měla více než tři tisíce členek.¹²⁸ Oproti jiným krajům se lišila však především tím, že většina z místních komunistek, až 70 %, pracovala v továrnách.¹²⁹ Právě skutečnost, že v jiných částech republiky byla většina členek v domácnosti, vedla k velkým obtížím při přestavbě strany - ta

¹²¹ Alespoň to dokládá Stanislav Holubec na příkladu těch pražských, viz HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009. s. 74nn.

¹²² Z české produkce k dějinám Sovětského svazu viz REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 2013.

¹²³ *Anklage gegen Paragraf 144, Die Kämpferin*, květen 1931.

¹²⁴ *Protokoll der Verhandlungen des Gründungsparteitages und der ersten Frauen-Reichskonferenz der Kommunistischen Partei der Tschechoslovaekie (Deutsche Abteilung) Sektion der Kommunistischen Internationale*. Reichenberg : Volksbuchhandlung Runge & Co., 1921.

¹²⁵ MATYSKOVÁ, Hana. *Komunistky ve 20. letech*. Disertační práce. Univerzita Karlova, 2012. s. 53.

¹²⁶ *ibid.*, s. 59.

¹²⁷ Tomu odpovídaly i statuta německých žen z roku 1921. Viz *Protokoll der Verhandlungen...* s. 54.

¹²⁸ *Zpráva podaná na IV. řádné krajské konferenci 27. a 28. září 1924*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

¹²⁹ MATYSKOVÁ, Hana. *Komunistky...* s. 75.

podobně jako u buněk stranických vyžadovala, aby se hnutí nově organizovalo především v továrnách.¹³⁰ Z Liberecka se v ženském hnutí angažovala například Karla Pfeifferová nebo již zmiňovaná Käthe Beckmannová. Německé komunistky četly zpočátku časopis *Die Kommunistin*, později ve třicátých letech již zmíněný časopis *Die Kämpferin*. Ženskou přílohu měl i například čtrnáctideník *Arbeiter Illustrierte Zeitung* (AIZ).

Dělnická pomoc a Rudá pomoc pak byly spolky, které sice nespádaly organizačně přímo pod komunistickou stranu, byly ale jejími členy a příznivci vedeny. V čele Dělnické pomoci stál Zdeněk Nejedlý, vedle něj v ústředním výboru zasedal například i německý básník a překladatel Rudolf Fuchs nebo spisovatel F. C. Weisskopf.¹³¹ Činnosti obou spolků se do velké míry prolínaly, ale zatímco Rudá pomoc pomáhala zatčeným či vyhozeným z práce z důvodů jejich politické činnosti, Dělnická pomoc se soustředila obecně na pomoc chudým. Obě organizace byly zároveň napojeny na mezinárodní organizace, přičemž, zjednodušeně řečeno, Rudá pomoc byla organizována komunisty v Moskvě, Dělnická pomoc těmi německými.¹³² Organizace, zejména Rudá pomoc, působily na úrovních krajů i okresů, kde se na Liberecku angažoval například Edmund Hünningen.

Přímo straně pak byly podřízeny tzv. Pořadatelské oddíly, Ordnerabteilungen. Ty v první řadě měly ochraňovat stranická setkání. Tato byla praxe běžná u mnoha stran první republiky. Oddíly měly polovojenský charakter, byly organizovány po četách, pochodovat musely v určeném stejnokroji. Doporučené byly předchozí zkušenosti z armády, podle statutu těchto jednotek měli být jejich členové schopni „diskutovat technické problémy občanských válek“.¹³³ Ve dvacátých letech se takto organizovalo v libereckém kraji několik set komunistů.¹³⁴

---

¹³⁰ *ibid.*, 92nn.

¹³¹ KŘEŠŤAN, Jiří. KSC, spolek Dělnická pomoc a vnímání ideje proletářské solidarity v prostředí levicové inteligence v Československu (1928-1932). Jiří Křesťan. In: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Sv. 3. Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2004. s. 62n.

¹³² *ibid.*, s. 60.

¹³³ *Statut und Dienstverordnung der Ordnerabteilung des VI. Kreises der KPC*, 1927, NA, fond Presidia ministerstva vnitra, karton 448.

¹³⁴ *VIII řádná konference důvěrníků VI. kraje komunistické strany, zpráva Presidia zemské správy politické v Praze*, 22. září 1927. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, karton 448.

Do druhého okruhu spadaly organizace, které měly ke straně sice blízko, ale nebyly ve dvacátých letech plně pod její kontrolou. Zdědila je totiž spolu se svou sociálně demokratickou minulostí a se sociálními demokraty tyto spolky sdílela. Tato koexistence vyvolávala četná pnutí. Strana se je proto pokusila v rámci dokončení tzv. bolševizace zcela ovládnout. Pro fungování komunistického bloku byly naprosto zásadní, protože poskytovaly materiální zajištění svým členům, případně se podílely na propagaci hnutí.

Důležitou roli hrály jistě komunistické odbory. Odbory již v tu dobu tradičně zajišťovaly práva dělníků přímo na pracovištích a vyjednávaly o jejich platech. Zároveň je po přijetí tzv. gentského systému podporovaly i v nezaměstnanosti. Souhrnný pojem Rudé odbory označoval odborové organizace, které se oddělily od Odborového sdružení Československého a následně se staly členy Rudé odborové internacionály. Označení komunistických odborů se v průběhu první republiky měnilo, ve dvacátých letech vystupovaly po názvem Mezinárodní všeodborový svaz (MVS). Organizována v odborech byla drtivá většina členů strany, na Liberecku byly zároveň Rudé odbory nejsilnější odborovou organizací,¹³⁵ jakkoli později zde své pozice ztrácejí. Mezi zdejší významnější funkcionáře patřila například Emmy Effenbergová, která pracovala v pražském ústředí textilních odborů, sekretářem přímo na Liberecku byl mezi jinými Josef Wenderlich.

K největším otřesům v komunistických odborech dochází, stejně jako v samotné straně, v souvislosti s přestavbou a nástupem radikálnějších funkcionářů do čela strany v čele Klementem Gottwaldem. Ve vedení odborových organizací přitom dále zůstávali aktivní starší odborovní funkcionáři v čele s Arno Haisem. V souvislosti s novou politikou KSČ i Kominterny byl ovšem kladen mnohem větší důraz na bojovou roli odborů. Tedy na prvním místě neměla být ochrana zaměstnanců a masový charakter odborů, ale příprava na revoluci za pomoci stávek a dalších kroků. Odbory měly být i ve věci stávkové taktiky a vyjednávání plně podřízeny straně a decentralizovány tak, aby v jejich centru nevznikala jiná

---

¹³⁵ To tvrdí jak policejní zpráva, tak i zpráva se sjezdu *VIII řádná konference důvěrníků VI. kraje komunistické strany, zpráva Presidia zemské správy politické v Praze*, 22. září 1927. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, karton 448. a *Zpráva podaná na 5. řádné krajské konferenci ve dnech 12. a 13. září 1925* NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 17.

mocenská skupina, čemuž se starší vedení odborů bránilo.¹³⁶ Ve sporu se odborová internacionála přiklonila na stranu Gottwalda a dalších. Ti však museli formálně založit nové odbory a finanční prostředky i menší část členstva zůstala v MVS.¹³⁷ Rudé odbory tak byly na prahu hospodářské krize velmi oslabeny.

Podobně důležité bylo v meziválečné republice také družstevnictví. Konsumní družstva vytvářela paralelní ekonomické struktury na kapitalistickém trhu a tím, že sama produkovala různé zboží, umožňovala svým členům nakupovat tyto produkty za výrazně nižší ceny. Jedním z největších družstev v celé republice byl liberecký Vorwärts, který měl své centrum v dělnické pekárně v Hanychovské ulici (Hanicher Strasse) kousek od libereckého nádraží směrem od centra (viz obrázek 3). Ačkoli konsumní družstva byla formálně politicky neutrální, v praxi byla často blízká nějaké politické straně a Vorwärts měl historicky velmi blízko k německé sociální demokracii. Jeho členové však nebyli pouze sociální demokraté nebo později komunisté.¹³⁸ V době založení KSČ mělo již více než dvě desítky let starou historii a jeho největší pýchou byla právě družstevní pekárna z roku 1912, postavená známým rakousko-uherským levicovým architektem Hubertem Gessnerem.¹³⁹ Družstvo zaměstnávalo v druhé polovině dvacátých let více jak 100 přímých zaměstnanců, přičemž dalších 60 osob pracovalo v dělnické pekárně.¹⁴⁰

Ke sporům uvnitř družstva pak došlo po založení KSČ, kdy jeho komunističtí členové požadovali, aby se připojilo k 21 podmínkám Kominterny, přičemž velmi aktivní v té věci byli zejména členové družstva v Chrastavě. Zatímco konflikty mezi sociálně demokratickými a komunistickým členy družstva probíhaly celá dvacátá léta, situace se vyhroutil, podobně jako v odborech, v roce

---

¹³⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. Bolševizace odborů v roce 1929 očima "poražených". Jakub Rákosník. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 4 Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2005. s. 41nn.

¹³⁷ *ibid* s. 53.

¹³⁸ REICH, Andreas. *Von der Arbeiterselbsthilfe zur Verbraucherorganisation : die deutschen Konsumgenossenschaften in der Tschechoslowakei 1918-1938*. München: R. Oldenbourg, 2004. s. 405n.

¹³⁹ Pekárna byla nejspíše v v třicátých letech prodána soukromníkovi, družstvo v ní ale sídlilo nadále. BERAN, Lukáš a Vladislava VALCHÁŘOVÁ. *Industriál Libereckého kraje: technické stavby a průmyslová architektura*. V Praze: ČVUT, 2007. s. 120.

¹⁴⁰ *Kreiskonsumverein Vorwärts. Geschäftsbericht vom 1. Juli 1927 bis 30 Juli 1928*. Reichenberg: Runge & Co., 1928.

1929. Ze strany byli vyloučeni ti starší komunističtí funkcionáři, kteří nesouhlasili s revolučním charakterem družstva a místo nich vyšší pozice postupně zaujali Gustav Beuer, Hedwig Hünningenová nebo Friedrich Köhler. Celých pět let až do roku 1934 bylo pak liberecké konsumní družstvo v ostrém sporu s převážně sociálně demokratickou zastřešující organizací německých konsumních družstev. Z této organizace nakonec vystoupilo, ale z ekonomických důvodů zůstalo členem GEC - celostátního výrobního družstva. To zásobovalo konsumní družstva těmi produkty, které samy nedokázaly vyrobit, od potravin po boty či oblečení. Podle Andrease Reicha tyto spory, a zejména postup libereckých komunistů, ústily ve velké finanční těžkosti družstva.¹⁴¹ Tomu, že Vorwärts vyšel z této krize finančně oťřesen, napovídá i forma výročních zpráv - kde byli z potíží obviňováni i „likvidátoři“.¹⁴² Nicméně jistou funkčnost si Vorwärts zřejmě udržel i v druhé polovině třicátých let. Po sjednocení družstev z celého libereckého kraje měl kolem 17 000 členů.¹⁴³ Pro komunistický tisk představoval Vorwärts „pevnost“ proti henleinovcům a například družstevní pěvecký spolek se účastnil i antifašistických manifestací.¹⁴⁴

Se sociálními demokraty sdílela komunistická strana i sportovní svaz Arbeiter Turn- und Sportverband, zkráceně ATUS. Ten byl činný na území celého Československa a Liberecko představovalo jeho IV. kraj. Pro komunisty i sociální demokraty znamenalo dělnické cvičení nejen způsob, jak pěstovat dobrou fyzickou kondici dělníků, která dle jejich názoru trpěla vykořisťováním na pracovištích. Zároveň ale mělo být jakýmsi protipólem profesionálnímu sportu. Ten byl podle nich příliš orientovaný na výkon a spjatý s buržoazní kulturou. Napětí se ve sportovním svazu začalo stupňovat v druhé polovině dvacátých let a nebylo pouze důsledkem komunistické politiky. K velkým sporům došlo na slavnostním sjezdu ATUS v roce 1924 v Karlových Varech. Zatímco komunistická opozice chtěla být součástí Rudé sportovní internacionály, vedení stálo na straně sociální demokracie a nakonec přistoupilo k vyloučení libereckého

---

¹⁴¹ REICH, Andreas. *Von der Arbeiterselbsthilfe...* s. 445n.

¹⁴² *Kreiskonsumverein Vorwärts. Bericht über das Geschäftsjahr 1935/1936.* Reichenberg: Schwarzbach, 1936. s. 5.

¹⁴³ Viz například výroční zpráva družstva z roku 1934. *Kreiskonsumverein Vorwärts. Bericht über das Geschäftsjahr 1933/1934.* Reichenberg: Schwarzbach, 1934. s. 29.

¹⁴⁴ *Festprogramm der nordböh. Arbeit-Musikfest, Die Rote Fahne,* 13. června 1935.

kraje ze svazu, čímž ztratil 5 - 6 000 svých členů.¹⁴⁵ Pro Ottu Beuera, jednoho z mládežnických funkcionářů, bylo podstatné, že se díky tomu mohl svaz plně soustředit na politickou činnost: „Nesměl být žádný politický nebo hospodářský boj, kterého se proletářští cvičenci neúčastní,“ psal ve svých vzpomínkách.¹⁴⁶

Trochu jiný průběh měl přelom dvacátých a třicátých let v liberecké tiskárně Zukunft, která tiskla zejména stranický deník *Vorwärts*, založený již v roce 1888. Vedle toho tiskla i pamflety a letáky strany nebo výroční zprávy konsumního družstva nebo československé vydání berlínského *Arbeiter Illustrierte Zeitung* (viz obrázek 4). Tiskárnu založil na přelomu devatenáctého a dvacátého století Wenzel Runge a následně se stal jejím dlouholetým koncesionářem. Po roce 1921 v ní měl ve jejím vedení slovo i jeho syn Fritz. Řízena však byla širším vedením. Sídlila na Karlsgasse ve stejném objektu jako samotná strana, tisklo se ve vedlejší budově. Ve dvacátých letech zároveň zaměstnávala několik desítek dělníků, komplex budov v Karlsgasse tak i pomoci ní byl velkou základnou komunistického hnutí na Liberecku. Vedení tiskárny se nicméně v krizi konce dvacátých let postavilo na stranu Aloise Neuratha. V první polovině roku 1930 tak opozice přebrala redakci deníku *Vorwärts*, na stránkách novin tento krok zdůvodňoval „ultralevou“ politikou vedení a finanční situaci tiskárny zatíženou i množstvím žalob vedených na bývalou redakci. „Dělníci, dělnice, braňte stranickou tiskárnu před ultralevými bankrotáři,“ emotivně vyzývala čtenáře nová redakce.¹⁴⁷ Finanční potíže tiskárny potvrdila i policejní zpráva, podle které se navíc ve vedení podniku objevily spory o to, zda být spojeni s komunistickou opozicí nebo se spojit se sociální demokracií, jak požadoval Bertholt Lucke. Náklad deníku byl navíc omezen na 1 500 kusů.¹⁴⁸ Oficiální stranický tisk se přejmenoval na *Roter Vorwärts* a byl tisknut v Ústí nad Labem. Ačkoli se pak v polovině roku vrátil 1931 do Karlsgasse, vztahy zřejmě

---

¹⁴⁵ OELLERMANN, Thomas. Dělnický tělovýchovný a sportovní svaz v první Československé republice. In: WAIC, Marek. *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha: Karolinum, 2008. s. 72.

¹⁴⁶ *Die Geschichte der Spaltung des Arbeiter Turn und Sportverbandes*, vzpomínky Otty Beuera. s. 23. Bundesarchiv, SRN, fond Deutsche Kommunisten in der KPC, ka. V148/1/3/.

¹⁴⁷ *Arbeiter, Arbeiterinnen, schütz die Parteidruckerei vor dem ultralinken Bankrotteuren*, *Vorwärts*, 2. květen 1930.

¹⁴⁸ *Komunistické opoziční hnutí, situační zpráva*, 3. června 1930. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, karton 443.

byly nadále napjaté. Tisk některých deníku, pamfletů a letáků přebrala tiskárna Schwarzbach, kde byl odpovědným nakladatelem Josef Wenderlich. Anton Schwarzbach také podepsal v roce 1932 dokument, podle kterého je vydavatelem deníku pouze ze zplnomocnění strany.¹⁴⁹ V roce 1933 pak prý vedení strany kritizovalo redakci za to, že příliš straní názorům Josefa Guttmanna.¹⁵⁰ Strana nakonec v roce 1934 přemístila tisk všech svých novin a letáků do Prahy, čímž několik desítek let dlouhá tradice novin Vorwärts skončila. Tam se vydával jednak deník *Die Rote Fahne*, nový centrální orgán strany, dále i letáky a brožury, jejichž nakladatelem se nově stal Karl Kreibich.

Třetí skupinu tvořily organizace, ve kterých spory souvislé s bolševizací strany nebyly tak silné jako ve spolcích popsaných výše. Pro stranu zřejmě nehrály takovou roli. Jako příkladem volnočasového klubu můžeme uvést Naturfreunde, spolek přátel přírody. Ten byl členem mezinárodní organizace, která měla sídlo ve Vídni a byla blízká místní sociální demokracii. Členové spolku organizovali výlety po horách, vyznačovali zde turistické cesty. V průběhu dvacátých let pak z vlastních prostředků staví na Královce (Königshöhe) v Jizerských horách blízko Jablonce nad Nisou chatu, která se později v druhé polovině třicátých let stala jedním z míst konání antifašistických setkání. Proti vlivu církví ve společnosti se pak stavěl Svaz dělnických volnomyšlenkářů, německy Bund proletarischer Freidenker. Kritika náboženství, *opia lidstva*, byla pevnou součástí marxistického myšlení. Spolek volnomyšlenkářů organizoval debaty o škodlivosti katolické církve. Členové se mezi jiným skládali i na fond, ze kterého se platilo zpopelnění jejich zemřelých kolegů.

Blok utvářený komunistickým hnutím v Československu měl zpočátku dvacátých let podobně pevnou základnu jako tomu bylo u ostatních stran. Na Liberecku se však od ostatních částí republiky lišil v tom, že zde komunisté delší dobu sdíleli některé organizace se sociálními demokraty. V tělovýchovném spolku i konsumním družstvu se tak odrážely sváry mezi samotnými stranami. Nástup nového vedení do čela komunistické strany pak vyústil ve spory v přidružených organizacích. Ty se v případě konsumního

---

¹⁴⁹ *An das Zentralkomitee der KPTsch*, zplnomocnění Antona Schwarzbacha, 19 března 1932. Fond ÚV KSČ 1921 – 1938, a. j. 556.

¹⁵⁰ HRADILÁK, Zdeněk. *Josef Guttmann...* s. 488.

družstva Vorwärts nebo stranické tiskárny Zukunft neomezily pouze na rok 1929, ale trvaly až do třicátých let. V následující kapitole se zaměříme na to, jak tento blok mobilizoval své příznivce i jaký negativní dopad na tuto mobilizaci tyto spory měly.

6 *Za bojovou solidaritu: Mobilizace příznivců strany*

V předchozích kapitolách byla představena organizační struktura strany a nastínili, jak byla strana financována i jaký blok utvářela. Ačkoli ve třicátých letech ztratila mnoho sympatizantů, ve dvacátých letech byla její podpora poměrně silná. Nyní bude rekonstruován způsob, jakým toho strana dosahovala. Tedy jak mobilizovala své členy, jakým vnitřním životem tento blok žil. Centrálním heslem komunistického hnutí byl boj. Bojovalo se s nepříteli vnitřními i vnějšími, bojovalo se v revoluci a v konečném důsledku se mělo bojovat za mír. Strana by však nedokázala mobilizovat své příznivce pouze obrazy chudoby a utrpení a bojem proti němu. Nabízela i konkrétní alternativu, pomáhala svým členům finanční podporou, organizovala pro ně sportovní utkání i divadelní představení. Nabízela jim přesvědčení, že jsou právoplatnými členy tehdejší společnosti. Na druhou stranu se schopnosti strany oslovovat své příznivce na přelomu dvacátých a třicátých let začaly postupně omezovat.

Kdo však byl na Liberecku členem strany? Z jakého prostředí pocházel? V poměru k počtu dělníků v kraji byla liberecká organizace dokonce nejsilnější pobočkou strany. Podle Paula Reimanna měla liberecká KSČ oproti Praze malou podporu mezi intelektuály a střední třídou.¹⁵¹ Liberec byl ostatně poměrně malé město a v kraji nebyla ani vysoká škola. Silnější byla strana zejména v okolí Liberce, ve Frýdlantském výběžku a v okolí Jablonce a Chrastavy. Jak jsme ukázali dříve, šlo zejména o oblasti s továrnami zaměřenými na lehký průmysl, především na textilnictví a sklářství. V odlehlejších částech kraje byl zároveň rozšířený domácí průmysl.

Životopisy vyšších stranických funkcionářů nám tak podobně ukazují, že často pocházeli z poměrně chudých poměrů.¹⁵² Zároveň ale byli jejich rodiče často politicky aktivní, jak je tomu například u Karla Kreibicha, jehož rodiče byli ve Cvikově dříve členy sociální demokracie. Rodinné vazby hrály tu důležitou roli, ve straně byla často aktivní manželé nebo rodiče a děti, případně i bližší

---

¹⁵¹ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 258.

¹⁵² To je případ Karla Kneschkeho, Karla Kreibicha i třeba Edmunda Hünninga. Viz blíže KNESCHKE, Karl: *Vom Leben...* s. 25, KREIBICH, Karel. *Těsný domov...* s. 9n a *Životopis*, NA, fond Edmunda Hünninga, ka. 2.

příbuzní. To platí pro Hünningeny z Chrastavy. Do stranického dění se aktivně oba manželé, Edmund i Hedwig, jejich syn Wilhelm a jejich zet' Gerhard.¹⁵³ Paul Reimann vzpomíná i na Effenbergerovy, u kterých byl otec Emmy delegátem prvního sjezdu strany. Ostatně Effenbergerová se jmenovala za svobodna i matka Edmunda Hünningena.¹⁵⁴ Rodiče a příbuzní Bruno Köhlera byli aktivní v Novém Městě pod Smrkem, bratr Friedrich působil v konzumním družstvu Vorwärts.¹⁵⁵ Již byla zmíněna role bratrů Otty a Gustava Beuera. Vyšší sociální původ měli především straníci židovského původu, jako byl Ludwig Freund nebo právě Paul Reimann.¹⁵⁶

Strana zároveň často měnila působiště funkcionářů - již byl zmíněn případ Rudolfa Appelta, který působil jak v Ústí nad Labem, tak i v Karlových Varech. V ústeckém tisku *Internationale* na čas například pracoval i Karl Kreibich, naopak do Liberce přišli z jiných částí země Viktor Stern nebo Paul Reimann. Časté byly i funkce v několika organizacích zároveň, jak jsme ostatně mohli vidět i v předchozí kapitole.¹⁵⁷ Strana měla také za cíl si nové kádry vychovávat. Správný člen měl být nejdříve členem pionýra, následně Komunistické mládeže a pak i aktivním straníkem. To byl částečně příklad Karla Kneschkeho, který od svých jednadvaceti vedl stranickou mládež a na začátku třicátých let se stal sekretářem libereckého kraje. Ve třicátých letech pak stěžejní osobnosti působil z Prahy a nežily již v Liberci, jak tomu bylo běžné dříve. To platilo pro Köhlera, Kreibicha i Beuera.

Funkcionáři však byli pouze vrcholkem stranické pyramidy. Strana by nikdy nemohla mít takovou podporu, kdyby nenabízela program, který dokázal její příznivce oslovit. KSČ v první řadě bojovala s chudobou dělníků a nezaměstnaných, tedy, podle nich, s kapitalisty a kapitalistickým státem. S tím

---

¹⁵³ BECKMANNOVÁ, Käthe: *Děti jsou...* s. 35.

¹⁵⁴ *Životopis*, NA, fond Edmunda Hünningena, ka. 2.

¹⁵⁵ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 273.

¹⁵⁶ Zatímco Reimann byl synem z brněnské „buržoazní rodiny“, Freund byl synem libereckého lékaře. Viz Freund, REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 30 a FREJKOVÁ, Hana. *Divný kořeny...* s. 36n.

¹⁵⁷ Fakt, že velká část členů strany byla zároveň ve stranických sportovních klubech nebo konzumních družstvech, dokládají i krátké životopisy vysídlených řadových německých komunistů. Někteří, i když z různých důvodů stranu opustili, v dalších organizacích zůstali. Viz blíže seznamy odsunutých antifacistů z Frýdlandtka: Landesarchiv Sachsen-Anhalt, Benutzungsort Merseburg, fond Antifa-Ausschüsse der KPTsch (1945-1946), Film-Nr. 8.

souvisela i organizace strany na úrovni závodních buněk. Obrazy bídy byly neměnnou součástí komunistického tisku i obsahu stranických rezolucí. Nevyhnuly se ani dětským periodikům. Redakci německého *Der Junge Kamerad* nešlo o klasické pohádky jako v jiných časopisech. V časopise se nepsalo o krásných princích a zakletých princeznách, o zámcích a křišťálových palácích, ale především o „bídě vašich rodičů a o tom, jak ji ukončit. Neboť vy jste děti dělníků“, upozorňovala mladé čtenáře redakce časopisu. V příloze deníku *Vorwärts* pro volný čas „Po pracovní době“ bylo možné se setkat převážně s povídkami a básněmi, které tematizovaly každodenní život chudých. „Člověk se musí doma vyrovnávat s okamžiky značné bídy, které jsou častější a častější. V tyto dny není v domě nic než prázdný stůl,“ začínala jedna z nich s příznačným názvem „Hlad“.¹⁵⁸

V průběhu dvacátých let pak vrcholila kampaň proti kapitalistické racionalizaci, která vedla podle komunistů k tomu, že majitelé továren snižovali náklady bez ohledu na výdělky dělníků a bezpečnost práce. Poměrně značná pozornost byla na stránkách tisku věnována například případu ústeckého skláře, který kvůli nedostatečnému zabezpečení spadl do kanálu s téměř vařící vodou. Podle novin šlo o „oběť kapitalistické racionalizace“ s tím, že boj za bezpečnost na pracovišti, doslova za životy dělníků, je bojem proti ní.¹⁵⁹ Tato rétorika se logicky ještě více vyhrotila s příchodem hospodářské krize, která s sebou přinesla i masovou nezaměstnanost. *Die Kämpferin* tak přinesl poměrně sugestivní reportáže ze života žen dělníků. „Proletářská žena v domácnosti musí hospodařit s platem muže, který je ohrožován snižováním mezd i zvyšujícími se daněmi, cly i nájemní lichvou. (...) Tento každodenní boj o správné rozdělení mzdy, shánění levnějších potravin, látání posledního kusu oblečení, všechno tohle drtí dělnické ženy, sžírání jejich krásu, jejich život. A pak nyní existují dělnické rodiny, kde jsou všichni její členové nezaměstnaní. I zde musí žena něco přinést na stůl. Je zoufalá, stává se netečnou...“¹⁶⁰

¹⁵⁸ ROLLAND, Romain: *Hunger*, Vorwärts, 25. 2. 1922.

¹⁵⁹ *Opfer der kapitalistischen Rationalisierung*, Rote Jugendwacht, 7 leden 1928.

¹⁶⁰ *Die proletarische Hausfrau*, Die Kämpferin, květen 1931.

První odpovědi komunistického hnutí byly stávky, demonstrace, manifestace (viz obrázek 2) za zlepšení pracovních podmínek dělníků, zvyšování platů, protesty proti jejich propuštění z továren, „za práci, chleba a svobodu“.¹⁶¹ Ty samozřejmě navazovaly na starší tradice sociálních bojů z 19. století. Do pozic největších nepřátel dělníků tak byli stylizováni dlouholetí majitelé továren - v Liberci například Liebig a v Novém Městě Klinger. Z konkrétních aktivit lze zmínit například protesty proti daňové reformě z roku 1927, kdy dělníci nejen protestovali na ulicích, ale strana pomáhala organizovat i rezoluce závodních výborů, protestovat přímo na pracovišti¹⁶² nebo stávku textilních dělníků z roku 1929 za zvyšování mezd. Před ní strana ve svém tisku pravidelně referovala o požadavcích dělníků, „ať žije boj za zvýšení mezd, vše pro vítězství bojujících textilních dělníků,“ hlásal článek z ledna toho roku.¹⁶³ Když pak stávka v únoru vypukla, strana tiskla letáky, pomáhala organizovat závodní výbory, z jejich zástupců byl utvořen ústřední stávkový výbor. Kdo se do stávky zapojil, sledovaly stávkové hlídky. Na místo přijeli i poslanci KSČ z Prahy.¹⁶⁴ Jakkoli měly tyto konkrétní požadavky proměnlivé (ne)úspěchy,¹⁶⁵ důležitý byl i prožitek společné akce, pocit, že „bojová solidarita byla úplná“.¹⁶⁶ S nástupem masové nezaměstnanosti během hospodářské krize strana začala razit ještě radikálnější politiku, hlasitě požadovala dávky v nezaměstnanosti pro všechny a organizovala tzv. hladové kongresy nezaměstnaných. Ty byly populární zejména v německém pohraničí, například v únoru 1932 se jeden z nich konal v Liberci.¹⁶⁷ Spolu s tím se KSČ začala zároveň orientovat i na nižší vrstvy proletariátu.¹⁶⁸

---

¹⁶¹ *Am 1. Mai mit den Kommunisten gegen imperialistischer Krieg*, 1934, NA, fond Sbírká letáů KSČ, 2. část, ka. 4.

¹⁶² PFEIFEROVÁ, Karla. *Paměti: Stará textilačka vypravuje*. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1964. s. 75n.

¹⁶³ *Für den Kampf der Textilarbeiter*, Vorwärts, 8. ledna 1929.

¹⁶⁴ PFEIFEROVÁ, Karla. *Paměti...* s. 79.

¹⁶⁵ Právě liberecká textilní stávka, organizovaná v rámci nové bolševické taktiky, se dá hodnotit jako velmi neúspěšná. Dopad na to měly i spory mezi MVS a novým vedením KSČ, viz MLYNÁRIK, Jan. *Nová štrajková stratégia a štrajk severočeských textíláků roku 1929*, In: ČsČH, 1966, str. 703–727.

¹⁶⁶ PFEIFEROVÁ, Karla. *Paměti...* s. 62.

¹⁶⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář...* s. 254nn.

¹⁶⁸ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 89nn.

Boj však hnutí nevedlo jen s továrníky na ulicích. Strana se účastnila místních voleb a od roku 1925 i celostátních voleb do parlamentu a senátu. Z tohoto pohledu nebyl jejich nepřítelem pouze kapitalistický systém, ale i konkurenční politické strany. Komunistická strana se tak orientovala podle stejného volební kalendáře jako ostatní. Liberečtí komunisté kritizovali samozřejmě pražskou vládu, korupci, která s ní byla prý spojená a systém vládnutí, kdy o všem rozhodovala ona *pětka*. Tato kritika byla ještě silnější poté, co do vlády vstoupily i německé strany.

Největšími soupeři komunistické strany ale byli němečtí sociální demokraté a národní socialisté. Se sociální demokracií měla KSČ rozporuplný vztah. Jak již bylo uvedeno, většina meziválečných komunistů byla dříve členy sociální demokracie. Karl Kreibich byl před válkou šéfredaktorem poměrně vlivného, tehdy ještě sociálně demokratického, deníku Vorwärts, Bohumír Šmeral byl dokonce dříve předsedou české sociální demokracie. Na druhou stranu to byli sociální demokraté, kteří zavraždili Liebknechta s Luxemburgovou a kteří byli součástí mnoha evropských, pro komunisty kapitalistických, vlád. To vše samozřejmě navazovalo na starší debaty, zda v boji proti kapitalismu zvolit taktiku evoluční a systém postupně reformovat nebo preferovat cestu radikálně revoluční. V Kominterně se již od první poloviny dvacátých let začínala generovat teorie sociálfašismu. Podle ní sociální demokraté byli společně s fašisty spojenci „diktatury velkokapitálu“. Tato strategie se navíc dále vyhrotila na konci dvacátých let v souvislosti nejen s vývojem v Sovětském svazu, ale i střelbou policie do komunistické demonstrace v Německu v roce 1929.¹⁶⁹

Tyto události měly vliv i na komunisty v Československu. Na Liberecku měla strana se sociálními demokraty nejen společnou minulost, ale, jak jsme ukázali v minulé kapitole, sdílela s DSAP i některé přidružené organizace a vypořádání se s tímto společným dědictvím se neobešlo bez konfliktů. KSČ přijala za svou teorii sociálfašismu a na stránkách svého tisku na sociální demokraty pravidelně útočila. Byli to právě reformisté, často ze sociální demokracie, kteří podle komunistů bránili oné bojové jednotě tím, že jejich

---

¹⁶⁹ SOMMER, Vítězslav: Revoluce nebo spolupráce?: KSČ a otázka sjednocení levice před VII. kongresem Kominterny 1934–1935. In: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Sv. 6. Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2009. s. 18nn.

požadavky byly příliš mírné a chtěli s majiteli továren vyjednávat. Ač byl vliv sociální demokracie na Liberecku menší, celkově šlo v roce 1929 o nejsilnější stranu v německých oblastech.¹⁷⁰ Po vstupu DSAP do vlády zároveň KSCŽ útočila i na politiku této strany za krize. Byla to KSCŽ, která spolu s ostatními německými stranami, udělala z tzv. Czechkaret, podpory státu nezaměstnaným za krize z iniciativy předsedy německé sociální demokracie a ministra Ludwiga Czecha, symbol korupce a nedostatečné podpory státu nezaměstnaným v pohraničí.¹⁷¹ Jaké podoby zápasy se sociální demokracií mohly mít, ukazovaly i právní bitvy mezi zástupci obou stran. Když se prý sociální demokracie právně bránila nařčení ze stránek *Vorwärtsu*, byl to právník strany Sigmund Stein, který se snažil následky žalob co nejvíce zmírnit.¹⁷² Vývoj politické situace v roce 1935 vyústil v sice omezenou a dočasnou, ale přesto znatelnou změnu politiky.

Druhou stranou, která se snažila oslovovat dělníky, byla Německá národně socialistická strana dělnická, zkráceně DNSAP. Její historie sahá ještě před první světovou válku, kdy byla v roce 1903 založena jako Německá strana práce. Ta byla spojena zejména se jmény politiků, jako byl Hans Krebs a Rudolf Jung. Její politika byla od založení ve znamení ostrého velkoněmeckého nacionalismu, antikapitalismu a antisemitismu.¹⁷³ Silně se stavěla i proti přítomnosti českých dělníků v německých továrnách. Zatímco ve dvacátých letech byla strana velmi slabá, v souvislosti s hospodářskou krizí a vzrůstající popularitě NSDAP v Německu její voličská podpora strmě narůstala. Existují dokonce odhady, podle kterých se DNSAP stala v obecních volbách na počátku třicátých let nejsilnější německou stranou.¹⁷⁴ Pro komunisty šlo o „hakenkreuzlery“, kteří navzdory silně antisystémovému programu zrazovali dělníky nejen tím, že se spojovali s německými kapitalisty, ale i tím, že vypjatým nacionalismem ničili třídní jednotu.

Soupeření s DNSAP často přerůstalo až do fyzických konfliktů. Příkladem může být květnové shromáždění národních socialistů v hotelu Geling v Jablonci v

---

¹⁷⁰ K výsledkům voleb v roce 1929 celkově viz KÁRNÍK, Zdeněk. *České země...* Díl první., s. 557.

¹⁷¹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář...* s. 338n.

¹⁷² REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 236.

¹⁷³ WLADIKA, Michael. *Hitlers Vätergeneration: die Ursprünge des Nationalsozialismus in der k.u.k. Monarchie*. Wien: Böhlau, 2005. s. 479nn.

¹⁷⁴ Viz LUH, Andreas. *Die Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei im Sudetenland: völkische Arbeiterpartei und faschistische Bewegung*. In: *Bohemia : Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder. A Journal of History and Civilisation in East Central Europe* 32, č. 1, 1991.

roce 1924. Do sálu vtrhlo podle zprávy okresního komisaře až několik set komunistů vedených (patrně buď Gustavem nebo Ottou) Beuerem, rozbilo dveře a začalo zpívat komunistické písně tak, aby projev poslance Junga nebyl slyšet. Došlo i k několika potyčkám mezi oběma stranami. Komunisté pak odmítli vyklidit sál, dokud neodejde poslední národní socialista.¹⁷⁵ Podobné rvačky byly zřejmě běžné i později, kdy se DNSAP rozpustila, aby předešla zákazu, a následně většina členstva vstoupila do nově vznikající Henleinovy strany. Käthe Beckmannová vzpomínala, jak jeden z dětských táborů museli chránit starší komunisté právě před útoky henleinovců.¹⁷⁶ Jak ukážeme dále, před Mnichovem docházelo i k přestřelkám.

Přestože se pak komunisté účastnili voleb, rozhodně to neznamenal, že by se nedostávali do konfliktu s představiteli státu. Každodenně přítomná byla cenzura, nejen letáků a pamfletů, ale i v prakticky každém vydání novin a časopisů.¹⁷⁷ Deník *Vorwärts* se tak tiskl dvakrát. Poprvé večer s mizivým nákladem tak, aby byl rychle doručen úřadům. Poté, co byly okamžitě zcenzurované protizákonné části textů, vyšlo vydání druhé v plném nákladu – ale s bílými místy v textu.¹⁷⁸ Úřední kontrola byla zároveň přítomna i na veřejných schůzích. Ta upozorňovala řečníka, pokud řekl něco nezákonného. Když tak například na schůzi v Jablonci v roce 1923 mluvil Leopold Kreutz o československé armádě příliš ironicky, bylo mu přítomným úředníkem zakázáno „v tomto smyslu dále mluvit,“ neboť „disciplína příštích vojinů byla podkopávána.“¹⁷⁹ Vztahy mezi těmito policisty a členy strany mohly někdy nabýt, minimálně ve vzpomínkách, až poněkud komické povahy. Paul Reimann tak například popisoval, jak jednoho policejního úředníka na stránkách novin zesměšnil a ten ho následně, když se náhodou potkali v kavárně, prosil, ať to

---

¹⁷⁵ *Relace o veřejné schůzi něm. nár. sociální strany v Jablonci konané dne 20. 5. 1924*, NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 441.

¹⁷⁶ BECKMANNOVÁ, Käthe: *Děti jsou...* s. 131n.

¹⁷⁷ K cenzuře za první republiky viz blíže WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře : 1749-2014*. Praha: Academia, 2015. s. 691nn.

¹⁷⁸ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 229.

¹⁷⁹ *Relace okresního komisaře Pavla Zorna o komunistické schůzi lidu v Jablonci*, 9. srpna 1923, NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 441.

příště nedělá, že se na něj žena kvůli tomu velmi rozčílila.¹⁸⁰ Na druhou stranu běžné bylo i zatýkání, domovní prohlídky a věznění. V roce 1925 byli například funkcionáři strany za své jednání odsouzeni celkem k 26 měsícům žaláře.¹⁸¹ Politika vůči státu, jak jsme ukázali dříve, se pak vyhrotila na začátku třicátých let, kdy se ještě silněji artikulovala taktika „třídy proti třídě“, plně ztotožňující buržoazní stát s fašismem.

Jak bylo vidět v předchozích kapitolách, strana nezápasila jen s nepřáteli vnějšími, ale i vnitřními. V průběhu dvacátých let, v rámci „bolševizace“ a „přestavby“ strany tak nabrala na obrátkách silná kampaň proti „reformistům“, „renegátům“, „likvidátorům“ a „oportunistům“. Podle strany bylo třeba vymýtit jakékoli zbytky „sociáldemokratismu“. Nepřátelé nebyli jen ti, kteří nesouhlasili s oficiální politikou strany, ale i ti, kteří byli moc pasivní. Právě vzpomínky na boj s likvidátory, na zápasy o čistotu ve straně, hrály velkou roli pro ty, kteří straně zůstali věrní celé meziválečné období. Z „oportunistických chyb Neuratha“ se ale měla strana poučit. „Chyby nedělala jen centrála, každý funkcionář, každý člen, se musí se svými chybami vypořádat,“ píše autor podepsaný jako „liberecký dělník“ ve stranickém tisku.¹⁸²

Zápasy o ideologickou čistotu strany neprobíhaly jen na stránkách stranického tisku, častá byla nedělní školení. Přednášel vždy jeden z výše postavených členů strany a po roce 1924 byl kladen velký důraz na osvětu ve věci bolševizace a přestavby strany.¹⁸³ V druhé polovině dvacátých let byli v organizaci těchto školení aktivní zejména Paul Reimann a Emmy Effenbergová. V libereckém kraji tak nejen v samotném sídle strany na Karlsgasse, ale i ve škole ve Frýdlantě nebo v Lázních Libverda mezi Hejnicemi a Novým Městem pod Smrkem. Podle Reimanna byla školení důležitá v tom smyslu, že poté, co v roce 1929 „velká část starších funkcionářů selhala,“ mohli jejich místa převzít jejich patřičně vyškolení nástupci.¹⁸⁴ Zvláštním typem školení se pak stalo vyslání do

---

¹⁸⁰ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 231.

¹⁸¹ *Zpráva podaná na 5. řádné krajské konferenci ve dnech 12. a 13. září 1925*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

¹⁸² *Für eine bolschewistische Wendung der Parteiarbeit in allen ihren Teilen*, Vorwärts, 15. leden 1929.

¹⁸³ *Zpráva podaná na 5. řádné krajské konferenci ve dnech 12. a 13. září 1925*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

¹⁸⁴ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 240.

Sovětského svazu. Pobyty v Moskvě totiž nesloužily pouze ke zmenšení vlivu pozvaných v domovských organizacích, jak tomu bylo u Kreibicha a Šmerala, ale i jako předpoklad pro kariérní růst. Naučili se tam nejen, jak správně vykládat postoje Kominterny, ale i poznali i způsob, jakým *zboševizovaná* strana v Moskvě vlastně fungovala.¹⁸⁵ Jedním z libereckých komunistů, kterému pobyt v další stranické kariéře výrazně pomohl, byl Bruno Köhler, který strávil tři roky v tzv. leninské škole v Moskvě.¹⁸⁶

Ruku v ruce se školením stávajících členů ale probíhala prakticky neustále i kampaň pro nábor těch nových do všech složek strany. „Naše trumpety musí znít do poslední školy, každý z nás musí získat alespoň jednoho pionýra,“ hlásal článek v příloze *Rote Jugendwacht Der junge Pionier*.¹⁸⁷ Získávali se tak nejen členové strany, ale i noví předplatitelé stranického tisku. Pečlivě se evidovalo, kolik bylo v jaké části kraje čtenářů tisku a byly pravidelně hledány příležitosti, například na oslavách první máje, jak získávat příznivce nové.

Celé hnutí však nemohlo držet pohromadě jen díky obrazům (společného) utrpení, demonstracím, kampaním proti ostatním stranám i péči o ideologickou čistotu uvnitř strany vlastní. Strana nabízela materiální pomoc, jejíž základní obrysy jsme ukázali v minulé kapitole. To bylo nejen úlohou Rudých odborů, ale i dalších přidružených organizací, například Rudé pomoci nebo tzv. dělnických půjček, které neobsahovaly vysoké úroky běžné v bankách. V roce 1925 tak na těchto podporách strana rozdala 6 000 Kč.¹⁸⁸ Nezastupitelnou roli však mělo zejména konsumní družstvo Vorwärts. Členství v něm mnoha domácnostem výrazně finančně ulevilo. I když strana nepovažovala činnost v obecních zastupitelstvech za prioritu, na lokální úrovni podporovala pomoc chudým z obecních fondů a měla v té věci nejradikálnější postoje.¹⁸⁹ Ostatně na poměrně

---

¹⁸⁵ SOMMER, Vítězslav. *KSČ a Kominterny. Náčrt vývoje nerovného partnerství*. Doslov knihy. In: MCDERMOTT, Kevin a Jeremy AGNEW. *Kominterny: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. s. 234.

¹⁸⁶ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých... s. 224.*

¹⁸⁷ *Unsere Trommeln riefen zu neuer Arbeit*, Der junge Pionier, příloha Rote Jugendwacht, 11 únor 1926

¹⁸⁸ *Zpráva podaná na 5. řádné krajské konferenci ve dnech 12. a 13. září 1925*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 17.

¹⁸⁹ Ať už šlo i přímé podpory nezaměstnaných nebo zdánlivé maličkosti jako v roce 1931, kdy komunisté v Novém Městě neúspěšně navrhovali, aby uhlí do městských lázní zdarma dodávala místní Klingerova

logický fakt, že liberecké dělníky primárně zajímalo dění v továrně a obci, že pro ně bylo důležité dění v jejich přímém okolí a ne širší souvislosti boje proti kapitalismu, si stěžoval ve svých pamětech i Paul Reimann.¹⁹⁰

Strana však nenabízela pouze servis materiální, ale i kulturní. Vedle činnosti přidružených organizací, které pořádaly sportovní utkání či výlety po horách, připravovala strana i kulturní akce. U příležitosti svátků hnutí, které budou představeny v příští kapitole, se konaly koncerty vážné hudby. V sídle strany na Karlsgasse byla k dispozici i dělnická knihovna s více než čtyřmi tisíci svazků, z nichž čtvrtinu tvořila poezie.¹⁹¹ Básně a romány na pokračování byly pravidelnou součástí stranického tisku. Ten navíc nabízel komunistickým ženám i návody, jak si levně ušít šaty podle nejnovější módy.¹⁹² Komunistické hnutí tak poskytovalo svým členům kapitál nejen ekonomický, ale i kulturní. Mohli mít pocit, že žijí životy alespoň trochu podobné tomu, jaké žijí vyšší vrstvy.

Přesto celý komunistický blok nebyl tak funkční, jak se z odstavců výše mohlo zdát. Z oficiálních zpráv ze sjezdu i z těch policejních vyznívá, že velkým problémem byla pasivita členů. Řádně prý již během dvacátých let nefungoval ani svaz žen,¹⁹³ ani samotná bolševizace závodních buněk. Ty se prý spíše zajímaly o dění na pracovišti než o politiku, slovy tehdejších komunistů převládala „oportunistická pasivita“.¹⁹⁴ S nástupem radikální generace funkcionářů kolem Klementa Gottwalda do čela strany, se navíc výrazně změnilo klima uvnitř strany. Ve sporu s novým vedením strany aktivně podporovaly prý až dvě třetiny kraje Neuratha, a to zejména na Jablonecku.¹⁹⁵ Toto číslo, prezentované policejními důvěrníky, mohlo být jistě přehnané, navíc se nakonec mohlo mnoho

---

továrna. *Verhandlungsschrift, aufgenommen in der II. Sitzung der Gemeindeverwaltungskommission Neustadt a./T.*, 31. června 1931. SOKA Liberec, fond Nové město po Smrkem, kn. 65.

¹⁹⁰ Dělničtí korespondenti prý dokonce vyhrožovali, že pokud nebude stranický list o dění v jejich obci referovat, bude zastaven odběr deníku. REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 228.

¹⁹¹ *Zpráva podaná na 5. řádné krajské konferenci ve dnech 12. a 13. září 1925*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

¹⁹² *Vorteilhafte Klaidler für starke Frauen*, AIZ, únor 1930.

¹⁹³ *Zpráva podaná na IV. řádné krajské konferenci 27. a 28. září 1924*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 16.

¹⁹⁴ *Komunistické opoziční hnutí, situační zpráva*, 3. června 1930. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, karton 443.

¹⁹⁵ *ibid.*

sympatizantů podvolit novému vedení, což byl příklad Leopolda Grünwalda.¹⁹⁶ Ostatně ztráta voličstva ve volbách v roce 1929 a 1931 není až tak výrazná. Spolu s Neurathem nicméně ze strany odešli i vlivní členové strany jako bývalý poslanec Josef Elstner nebo bývalý krajský sekretář Leopold Kreutz, jenž byl ještě na podzim roku 1929 zvolen městským zastupitelem v Liberci. Strana sama aktivně rušila ty místní buňky, které Neuratha podporovaly. To byl příklad zejména oblastí na Jablonecku.¹⁹⁷ Viděli jsme také, jaké spory se odehrávaly uvnitř Rungeho tiskárny. Ztráta vlivu nad *Vorwärts*, deníkem s více než třicetiletou tradicí a poměrně širokou čtenářskou základnou, musela mít pro stranu závažné následky. *Roter Vorwärts* nového vedení byl nejprve vydáván z Ústí nad Labem, navíc v poměrně malém nákladu. V roce 1934 se pak strana rozhodla tuto tradici zcela přerušit a založila nový časopis *Die Rote Fahne* vydávaný z Prahy. Ačkoli byla podle vzpomínek důvodem cenzura a dočasný zákaz tisku,¹⁹⁸ můžeme předpokládat, že určitou roli sehrála i snaha stranu více centralizovat. Jakkoli tedy přímo roztržka s Neurathem okamžité následky neměla, mohla v konečném důsledku mnoho zůstavších členů a příznivců demoralizovat.

Nové vedení v Praze také definitivně odmítlo koncept masové strany a snažilo se stranu dále bolševizovat podle sovětského vzoru, běžné byly poměrně ostré výslechy,¹⁹⁹ začal se zavádět systém „akčních plánů“, kdy musely jednotlivé buňky každý měsíc referovat, co se jim podařilo naplnit.²⁰⁰ Zatímco ve dvacátých letech můžeme spekulovat, zda hledání vnitřních nepřátel nemohlo stranu mobilizovat,²⁰¹ ve třicátých letech to byl, zdá se, jiný případ. Konkrétně v Libereckém kraji získal zásadní slovo Bruno Köhler. Podle vzpomínek Leopolda

---

¹⁹⁶ To naznačují vzpomínky Paula Reimanna i policejní zprávy. Viz REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 429.

¹⁹⁷ Dochovala se například dopis vylučující ze strany místní organizace z Josefova dolu a Dolního Maxova. *An alle Mitglieder der Ortsgruppe Josefstal und Untermaxdorf*, 1929, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 17.

¹⁹⁸ HÜNNIGEN, Gerhard. Boj mládeže proti hladu a válce. In: *Z bojů a práce KSČ na Liberecku / Ze vzpomínek zasloužilých členů strany sest.* [kol.] Liberec : OV KSČ, 1961 s. 138.

¹⁹⁹ Dochoval se například výslech Heleny Malířové Eugenem Friedem, viz celý přepis v příloze MATYSKOVÁ, Hana. *Komunistky...*

²⁰⁰ *Richtlinien zur politischen und organisatorischen Festigung unserer Organisationen im Bezirke Reichenberg*, zřejmě 1935. NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 17.

²⁰¹ Podobně tak, samozřejmě v naprosto odlišném měřítku, stalinistický teror mohl v Sovětském svazu upevňovat legitimitu místní vlády. K teroru viz blíže: GOLDMAN, Wendy Z. *Vytváření nepřítelů: udávání a zastrahování ve stalinském Rusku*. V Praze: Karolinum, 2014.

Grünwalda šlo o „neomezeného vládce kraje,“ který prý „věrné kádry“ vedl k tvrdosti směrem do nižších pater strany tak, aby řadoví členové byli poslušní směrem nahoru.²⁰² Podobně tak ve vzpomínkách Stanislava Budína to byl právě Köhler, který prý sice působil sympaticky a přátelsky, zároveň ale do velké míry stál za bolševizací strany a vedl si i složky na ostatní straníky, například Gustava Beuera.²⁰³ Dá se tedy předpokládat, že stranu neopouštěli jen příznivci Aloise Neuratha, ale i lidé nespokojení s jejím vnitřním fungováním strany. Pokud někdy strana připomínala sektu, bylo to právě v první polovině třicátých let.

Co však muselo být neméně závažné, byla omezená schopnost komunistického bloku saturovat základní materiální potřeby svých příznivců. S odlivem členů na přelomu dvacátých a třicátých let se totiž výrazně zhoršila i situace strany, financované převážně z členských příspěvků. To omezovalo schopnosti strany pořádat kulturní akce, tisknout letáky a brožury i pořádat předvolební kampaně. V nejhorší možné době zastihla hospodářská krize i Rudé odbory, přímo po roztržce nového vedení strany s Haisem. Vzhledem k tomu, jak byl nastaven Gentský systém, znamenala masová nezaměstnanost pro odbory velké finanční náklady. Zatímco jiné politické strany mohly finance do odborů přesouvat z jiných zdrojů, KSČ žádné neměla. Eugen Fried v tu chvíli dokonce navrhoval, aby byly výplaty v nezaměstnanosti v zimě 1929/30 naprosto zastaveny a ty, kteří proti tomu protestovali, označil za likvidátory. K tomu nakonec nedošlo, výrazně byla ale omezena schopnost odborů vyplácet peníze svým nezaměstnaným členům včas a v dostatečné míře.²⁰⁴

Podobná situace byla i u dalších fondů pro nezaměstnané, kde strana nemohla finančně podporovat své příznivce tolik jako jiné politické strany, zejména jako z finančního hlediska dobře zajištěná Sudetoněmecká strana.²⁰⁵ Je otázkou, nakolik bylo v této souvislosti uškodilo zrušení Dělnické pomoci státními orgány v roce 1932. Policejní perzekuce zároveň mohla být jednou z příčin selhání hnutí nezaměstnaných o několik měsíců později.²⁰⁶ V souvislosti s

---

²⁰² GRÜNWALD, Leopold. *Wandlung...* s. 47.

²⁰³ BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně...* s. 95.

²⁰⁴ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář* 227n.

²⁰⁵ Winterhilfe německé NSDAP prý byla do velké míry inspirována komunistickou Dělnickou pomocí.

V tomto smyslu tedy na ní navazuje i Volkshilfe SdP. Viz KŘEŠŤAN, Jiří. KSČ, spolek Dělnická... s. 65.

²⁰⁶ RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševizace odborů...* s. 52.

orientací na nižší vrstvy dělnictva zároveň možná odlákala některé své dřívější voliče. Paul Reimann vzpomíná na značnou profesní čest mnoha dělníků, zejména mezi skláři na Jablonecku, které tím mohlo být ublíženo.²⁰⁷

Členství v KSČ navíc mohlo být i překážkou pro získání pracovního místa nebo jeho udržení. To bylo sice podobné ve všech částech republiky, ale v pohraničí byla situace pro komunisty ještě horší. Jednak zde byla přibližně dvojnásobná nezaměstnanost oproti jiným částem republiky, tedy zájem o jedno pracovní místo byl mnohem vyšší. Zároveň lze předpokládat, že tu byl větší tlak SdP, kterému se majitelé mohli podvolovat jednak proto, že sami mohli být příznivci této strany, jednak chtěli mít jednoduše na pracovišti klid.²⁰⁸ Známy je případ Ferdinanda Porsche, podporovatelů SdP z řad libereckých továrníků ale bylo více. Podobně jednal i Theodor Liebig, který Henleinově straně nejen přispíval na činnost, ale i podporoval náborové akce strany přímo ve vlastní továrně.²⁰⁹ Dělnické kolonie, které továrna budovala, byly zároveň nebyly dostupné pro komunistické dělníky.²¹⁰ Podle Zdeňka Hradiláka je to zároveň nástup Hitlera k moci, který radikálními požadavky doprovázené hnutí nezaměstnaných vhnělo do řad SdP, neboť komunisté v rámci něho ostře odmítali československý stát.²¹¹

Přes tyto problémy však komunistické hnutí budovalo poměrně kompaktní celek, který se v základních obrysech udržel i v průběhu třicátých let. Konsumní družstvo Vorwärts mělo i přes problémy v průběhu třicátých let až 17 000 členů. Navíc, jak si ukážeme v následující kapitole, uvnitř komunistického hnutí se utvářela poměrně silná a specifická identita. KSČ bylo součástí širokého mezinárodního hnutí, které mělo vlastní mýty i cíle. V tom se odlišovala od ostatních stran meziválečného Československa. Na druhou stranu naráželo zejména v pohraničí na obtíže při potýkání se s národností otázkou.

---

²⁰⁷ REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 340.

²⁰⁸ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvracená tvář...* s. 346.

²⁰⁹ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech...* s. 67.

²¹⁰ *ibid.* 63.

²¹¹ HRADILÁK, Zdeněk. *Třídní boje čs. Proletariátu 1933 a taktika KSČ*. In: Příspěvky k dějinám KSČ 4, 1964, č. 3, s. 365nn.

7 *Naším národem je celé lidstvo: Komunistická identita v KSČ*

Fritz Beer ve svých vzpomínkách popisuje, jak mu jeho bratr, známý novinář a divadelní kritik Kurt Konrad, představil komunistické ideje: „Bratr mi otevřel svůdnou vyhlídku, že bych v řadách komunistického hnutí mohl přeměnit dějiny národa, v němž jsem žil, i ve vlastní dějiny. V těch řadách nebudou hranice, závory a výhrady. Jako komunista získám nekonečně bohaté dědictví všech vzpour světových dějin, které se stanou i mými vzpourami: Spartakus a Robespierre, Danton a frankfurtský svatopavelský chrám, angličtí bořitelé strojů a mistr Jan Hus. Nebude důležité, zda jsem Němec nebo Čech, žid nebo křesťan, protože moje spojenectví zahrne celé lidstvo. Už nebudu jiný než ostatní lidé.”²¹²

Slova Fritz Beera dobře ilustrují, že být komunistou znamenalo pro mnohé necítit se primárně jako příslušník etnického národa, ale společenství supraetnického - světového proletariátu. Karel Marx v Komunistickém manifestu píše, že „komunisté se liší od ostatních proletářských stran jedině tím, že (...) v boji proletářů různých národů vytyčují a obhajují společné zájmy všeho proletariátu, nezávislé na národnosti.”²¹³ V této kapitole si postupně ukážeme, že komunisté měli vlastní minulost, vlastní symboliku a mýty, vedli společný boj v jejich přítomnosti a do třetice směřovali ke společné budoucnosti. Podobně jako příslušníci společenství národního.

Internacionálnímu charakteru odpovídala i organizace komunistických stran. Jak jsme ukázali ve třetí kapitole, společný postup komunistických stran koordinovala v meziválečném období tzv. Třetí (komunistická) internacionála, zkráceně Kominternu. Ostatně celý oficiální název tuzemské komunistické strany zněl Komunistická strana Československa, sekce komunistické internacionály. Komunistický tisk kladl velký důraz referování ze zasedání EKI i světových kongresů Kominterny. Vždy bylo jasné, že centrem celého hnutí je Moskva.

Na jakých ideových základech byla ve dvacátých letech založena přímo liberecká komunistická strana, výmluvně ukazuje rezoluce schválená na jejím

---

²¹² BEER, Fritz. ....a tys na Němce střílel, dědo?: českoněmecký Žid mezi komunismem a nacismem. Praha: Paseka, 2008. s. 75.

²¹³ MARX, Karel a ENGELS, Bedřich. Komunistický manifest. Druhé vydání. Praha: nákladem časopisu Zář, 1898. Dostupné online: https://cs.wikisource.org/wiki/Komunistick%C3%BD_manifest (podle stavu ke dni 20. 7. 2017).

ustanovujícím sjezdu. Tu přečetl, a zřejmě i napsal, Karl Kreibich. V ní stojí, že „stejně jako vše v lidské společnosti, jsou i národy produktem historického vývoje.“ Nevzniká žádné přirozené právo na existenci národa, stejně jako toto přirozené právo nemá ani jedinec. Národ podle této rezoluce vzniká z „osudového společenství (*Schicksaalgemeinschaft*) skupiny lidí, kteří obývají určité území“. Jeho vznik je tedy pro Kreibicha klíčovým momentem v dějinách lidstva, je však produktem jednání lidí, nikoli něčím přirozeným. V 19. století navíc podle komunistů s narůstajícím třídními rozdíly přestal národ existovat jako celek. Je to pak vládnoucí třída, která povýšila „národní vědomí na národní hrdost a následně i na nacionalistické povyšování, chová v národu víru, že je díky tradicím nebo díky svým znamenitým schopnostem určena k vládě nad světem.“ A to vše jen proto, aby „pracující lid (...) bojoval za velikost a moc národa a tak obětoval svůj život zájmům buržoazie“. Budoucnost je tedy ve světové třídní revoluci, neboť „naší vlastní je celý svět, naším národem celé lidstvo“.²¹⁴

Internacionální étos KSCČ však nebyl tvořen několika teoretickými poučkami. Světové komunistické hnutí se snažilo vybudovat vlastní vzpomínkovou kulturu. Ta zahrnovala památné dny, připomínání velkých vůdců a mučedníků i rituály, které jejich životy oslavovaly. Pomocí nich byli členové a příznivci strany „symbolicky integrováni“²¹⁵ do strany. Jinak řečeno, pomocí nich se spoluutvářela stranická identita a s ní spojené hodnoty, normy a postoje. Tato symbolická integrace tedy zároveň upevňovala vnitřní koherenci ve straně, ovlivňovala každodenní život jejich členů a zároveň se díky ní její členstvo vymezovalo vůči svému okolí. Upevňovalo tak chápání komunismu jako světového názoru, ideologie v širším slova smyslu, která neovlivňuje jen politické rozhodování, ale každodenní životy svých členů.²¹⁶ Tato identita však nebyla pouze partikulární, ale vytvářela představu celosvětového hnutí, ve kterém se ve stejný den podobných rituálů účastnili dělníci napříč celým světem.

Mezi základní symboly komunistického hnutí patřily, podobně jako v jiných zemích, rudý prapor, rudá hvězda a srp a kladivo. Rudý prapor odkazoval k

---

²¹⁴ *Die Nationalitätenfrage*, Vorwärts, 16. března 1921.

²¹⁵ EUMANN, Ulrich. *Eigenwillige Kohorten...* s. 171.

²¹⁶ K chápání ideologie jako širšího světového názoru viz i WELSKOPP, Thomas. *Das Banner der Brüderlichkeit: die deutsche Sozialdemokratie vom Vormärz bis zum Sozialistengesetz*. Bonn: Dietz Nachfolger, 2000. s. 513n.

historickým událostem, k revolucím roku 1848, k pařížské komuně roku 1871, ale i Velké říjnové socialistické revoluci v Rusku. *Die Rote Fahne*, Rudý prapor, se jmenoval deník Spartakovců založený v Berlíně Rosou Luxemburgovou a Karlem Liebknechtem. Když se pak v roce 1934 zakládaly nové komunistické noviny pro německojazyčné oblasti v Československu, byl pro ně zvolen právě tento název (viz obrázek 7). Rudý prapor však symbolizoval i budoucnost komunistů, „Noste rudou zástavu revolučního třídního boje k vítězství!” hlásal úvodník nově založených novin.²¹⁷ Rudý prapor byl nedílnou součástí prakticky všech komunistických demonstrací. Rudá hvězda, symbolizující pět prstů dělníka nebo pět kontinentů, byla často zobrazována se srpem a kladivem, symbolem sepětí revolučního dělnictva a rolnictva. Tak tomu bylo například na stejnokrojích pořadatelských jednotek.²¹⁸ Tyto symboly bylo zároveň běžné prezentovat na veřejnosti i mimo svátky, jak ilustruje příklad žáka základní školy, který se podívoval, proč mu učitel zakazuje do třídy nosit odznak s rudou hvězdou na oblečení, když jeho spolužáci odznaky jiných politických hnutí běžně nosí.²¹⁹

Důležité však nebyly pouze vizuální symboly, ale i písně, který aktivní prožitek společného jednání podtrhovaly. Společný zpěv doprovázel mnohá setkání, písním se učily děti od nejnižšího věku. Bylo vydáno mnoho zpěvníků, které obsahovaly nejen starší písně dělnického hnutí, ale i novější, komunistické.²²⁰ Nejznámější a nejdůležitější písní byla samozřejmě Internacionála, píseň složená Eugenem Pottierem při potlačení Pařížské komuny v roce 1871. Ta se zpívala na demonstracích i na sjezdech strany a k jejímu zpěvu byli prostřednictvím stranického tisku vedeni už ti nejmenší, jak dokládá příběh školačky z Liberce. Ta odmítla ve škole zpívat německou tradiční píseň *Stimmt an mit, hellem hohem Klang* a začala místo toho zpívat Internacionálu, za což jí učitel vyčínil. „Měli bychom zpívat i Junge Garde a Rote Fahne, ne jen vlastenecké a lidově národní (*völkisch*) písně,” odpověděla mu.²²¹

²¹⁷ *Tragt die Rote Fahne zum Sieg!*, Rote Fahne, 21. August 1934.

²¹⁸ *Statut und Dienstverordnung der Ordnerabteilung des VI. Kreises der KPC*, 1927, NA, fond Presidia ministerstva vnitra, karton 448.

²¹⁹ *Was ich in der Zeichenstunde erlebte.*, Der junge Kamerad, listopad 1922.

²²⁰ Bohužel se však nedochovaly, dá se však předpokládat jejich dodávání z Německa. K jejich produkci viz i EUMANN, Ulrich. *Eigenwillige Kohorten...* s. 188.

²²¹ *Gesang*, Der junge Kamerad. 15. Juli 1922.

Pokud se podíváme na kalendária libereckých komunistů, která se dochovala jednak jako součást diářů vydávaných konzumním družstvem Vorwärts²²² a jednak vytištěná v několika časopisech,²²³ zjistíme, že většina památných dnů se vztahuje k blízké minulosti, k událostem devatenáctého století. Tedy době radikálních politických i ekonomických změn. To jen podtrhuje, o jak mladé hnutí šlo. Jak ukazuje i vzpomínka Fritze Beera, mezi události, které si na stránkách svých novin připomínali, patřily samozřejmě Francouzská revoluce, ale i založení Pařížské komuny nebo evropské revoluce z roku 1848. Největší pozornosti se však těšily tři svátky.

Prvním z nich byl Svátek práce, který se slavil (a stále slaví) 1. května. Připomínal masakr, který se odehrál ten den roku 1886 v Chicagu. Svátek práce však neslavili pouze komunisté, ale i čeští a němečtí sociální demokraté a další. Právě proto bylo nutné se vůči nim v tento den ostře vymezit. „1. května budeme mít dvě demonstrace: rudou májovou demonstraci komunistické strany za podpory dělnických mas a vládní demonstraci se sociálfašisty a všemi ostatními spojenci buržoazie. (...) 1. května musíme my ovládnout ulice,” píše se v oběžníku krajského vedení všem složkám strany z roku 1930. Podle něj je třeba nejen aktivizovat stranické buňky, mládež a zajistit dostatečný počet členů poradatelských jednotek, ale i oslovit co největší počet nezaměstnaných a dopředu ovládnout místní slavnosti, které pořádaly závodní výbory.²²⁴ Na Svátek práce také redakce Vorwärts vydávala zvláštní ilustrované vydání. To bylo pro stranu finančně zajímavé i tím, že obsahovalo několikanásobně více reklamy. Krajská organizace zároveň publikovala slavnostní sborník, *Maifestschrift* (viz obrázek 5). Alespoň tedy ve dvacátých letech, z nichž se některá čísla dochovala. Ten z roku 1928 obsahoval několik básní, například od Wilhelma Weitlinga, jednoho z prvních německých komunistů z poloviny devatenáctého století. Čtenář v něm ale našel i texty prominentních členů německé KSC, které dále vymezovaly komunistický první máj od oslav sociálnědemokratických. Například poslanec Viktor Stern popisoval taktiku jednotné fronty a potřebu mobilizace strany.

---

²²² *Vorwärts, Tagebuch für das Jahr 1927*. Reichenberg: Volksbuchhandlung Runge & Co, 1926.

²²³ *Gedenktage im Juli*, Kommunistische Jugend, červenec 1922.

²²⁴ *Bereitet den 1. Mai vor!*, 1930. NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSC 1921-1938, ka. 17.

Novinář Leopold Grünwald referoval o tom, jak probíhá Svátek práce ve světových metropolích a Paul Reimann popisoval spory socialistického Sovětského svazu s kapitalistickými státy sdruženými ve Společnosti národů. Robert Korb, v té době mládežnický funkcionář, zase psal o úloze severočeského dělnictva.²²⁵

Druhým velkým svátkem, již spojeným pouze s hnutím komunistickým, bylo výročí Velké říjnové socialistické revoluce ze 7. listopadu 1917. Jeho role se postupně zvyšovala. Na začátku dvacátých let sice stranický tisk věnoval připomínce této události několik článků, nekonala se však větší demonstrace, nevyšlo žádné speciální číslo. V průběhu dvacátých let se ale role tohoto svátku zvyšovala a na desáté výročí se již plně vyrovnalo oslavám Svátku práce. Oslavy Svátku práce v roce 1927 byly dokonce v komunistické režii do velké míry zasvěceny právě nadcházejícímu výročí Velké říjnové socialistické revoluce.²²⁶ Na podzim se následně konala v předvečer velká demonstrace v centru Liberce, kam směřovaly průvody ze všech koutů kraje.²²⁷ Ten den bylo zároveň vydáno speciální číslo *Vorwärts* s velkou ilustrací znázorňující sepětí dělnictva a rolnictva (viz obrázek 6). Samotnému vydání pak dominoval dopis libereckým komunistům a redakci *Vorwärts* od místopředsedy sovětské vlády, Rady lidových komisařů, Jana Rudzutaka, později popraveného za stalinistických čistek. Ten zdraví „severočeský proletariát“ v době „přechodu od nejtěžší historické etapy v životě Sovětského svazu do etapy budování mírumilovného socialismu.“ Výročí revoluce se však nepřipomínalo pouze na ulicích měst a na stránkách novin, ale i v kinech, které představovaly nejnovější výtvarný výdobytek moderních technologií.²²⁸ Za všechny je třeba zmínit dnes již klasické dílo světové kinematografie, film *Křižník Potěmkin* od Sergeje Ejzenštejna. Ten ve střední Evropě distribuovalo berlínské nakladatelství Williho Münzeberga.²²⁹ V Liberci se promítal například na podzim roku 1926 v kině Kammer-Lichtspiele na dřívější Bahnhofstrasse, dnešní třídě 1.

²²⁵ *I. Mai: Festschrift*. Reichenberg: Runge & Co, 1927.

²²⁶ Již na titulní stránce deníku *Vorwärts* se objevila ilustrace s rudou vlajkou a nápisem „10 let Sovětského svazu“, viz *Vorwärts*, 1. květen 1927.

²²⁷ *Grüsse aus Sowjetunion an das nordböhmisches Proletariat*, *Vorwärts*. 6. Listopadu 1927.

²²⁸ Ke kultuře chování do kina, k jeho roli v meziválečné společnosti viz SZCZEPANIK, Petr. *Konzervy se slovy: počátky zvukového filmu a česká mediální kultura 30. let*. Brno: Host, 2009.

²²⁹ *Zpráva důvěrníka z Německa*, 9. srpen 1926, NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 448.

máje. Komunistický tisk psal, že „kdo tento film viděl, ten tuto hodinu, kdy divák prožívá povstání přímo s ruskými námořníky, nikdy nezapomene.”²³⁰ To ostatně dokládají i policejní zprávy, které se dochovaly z promítání tohoto filmu z různých míst v Československu. Film prý doprovázelo skandování, nadávky a v některých případech i zpěv Internacionály.²³¹

Třetím velkým svátkem, který se také týká výhradně komunistického hnutí, bylo výročí úmrtí Rosy Luxemburgové a Karla Liebknechta. Ti byli v Berlíně zavražděni jako jedni z organizátorů lednové revoluce v roce 1919, zřejmě na příkaz sociálnědemokratického ministra Gustava Noska. Představovali jedny z největších mučedníků komunistického hnutí a vedle Karla Marxe a Vladimíra Ilijiče Lenina patřili i mezi nejuctívanější osobnosti meziválečného komunismu. Jejich smrt přinášela podle komunistického tisku i cenné zkušenosti do budoucna. „Lednové události zůstávají vzorem i ponaučením. Vzorem jsou revoluční ráznost a odhodlání. Ponaučením pak skutečnost, že proletariátu ukázaly, že neexistuje žádné snadné a rychlé vítězství, ale pouze těžký a zdlouhavý boj plný obětí.”²³² Liebknecht a Luxemburgová se těšili velké úctě zejména mezi mladými komunisty. Jak píše *Kommunistische Jugendwacht*, „jejich dílo, jejich duch a zářící síla jejich vůle nevyhasly, ale žijí dál v proletariátu a mezi proletářskou mládeží.”²³³ Dětský časopis *Der junge Kamerad* pak například v únoru 1923 přinesl na titulní stránce fotku libereckých komunistů, jak 15. ledna sklánějí rudé prapory pod improvizovaným pomníčkem obou mučedníků.²³⁴ Po smrti Lenina, který zemřel 21. ledna 1924, se začal slavit jeden společný svátek, Lenin-Luxemburg-Liebknecht-Feier, který se v roce 1929, 5 let po úmrtí Lenina konal ve více než 10 městech Liberecka.²³⁵

Liberečtí komunisté se však také cítili být součástí hnutí, které nemělo jen společné symboly a společnou minulost, ale vedlo i společný boj v současnosti. Pomoc mezinárodnímu hnutí a solidaritu s proletariátem napříč státy v první řadě

---

²³⁰ *Der revolutionäre Film: Panzerkreuzer Potemkin*, Vorwärts, 21. listopad 1926

²³¹ *Správa o průběhu kinematografického představení křižník Potěmkon*, 1926, NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 448.

²³² *Die Toten der deutschen Revolution*, Der Stern, příloha Vorwärts, 11 ledna 1927.

²³³ *Rosa Luxemburg - Karl Liebknecht*, Kommunistische Jugendwacht, 14. leden 1928.

²³⁴ *Der junge Kamerad*, únor 1923.

²³⁵ "Lenin-Liebknecht-Luxemburg-Feier", Vorwärts, 18. leden 1929.

organizovala Mezinárodní rudá pomoc, založená v roce 1922 v Moskvě v souvislosti se 4. kongresem Kominterny, pod níž přímo spadala, přičemž KSČ do ní vstoupila o tři roky později. Cílem pravidelné kritiky byly poměry ve vyspělých kapitalistických zemích. Třeba v USA nešlo jen o poměry místních dělníků, o jejich stávky a manifestace, ale i postavení černochů. Právě utlačování černochů, ať již v Americe nebo v Africe, bylo poměrně častým tématem článků v německém AIZ,²³⁶ což mělo svůj důvod v dřívějším odporu německé levice k poměrům v německých předválečných koloniích, zejména genocidě Nama a Hererů. V roce 1927 se světového ohlasu dočkala aféra Sacco-Vanzetti. Tehdy byly ve Spojených státech neprávem, jak se o mnoho let později ukázalo, odsouzeni za vraždu anarchisté italského původu Ferdinando Sacco a Bartolomeo Vanzetti. Přes demonstrace, které se konaly v mnoha zemích, byli nakonec oba popraveni.²³⁷ Dalším velkým tématem byla i katolická církev. Jak jsme psali v páté kapitole, spolek volnomyšlenkářů byl velmi blízký komunistické straně, krajské organizace počítaly, kolik jejich členů oficiálně vystoupilo z církve. I v dětském tisku se parodovaly vánoční koledy. „Tichá noc, svatá noc / všude je vidět okázalost / jen v boudě je bída a nouze / zima a osamělost, žádné světlo ani chleba / na seně spíš chudoba.“²³⁸

Důležitý byl ale i způsob, jakým hnutí vytvářelo představu o aktuálních ozbrojených konfliktech. Tisk tak často a s velkým důrazem referoval o dění v zahraničí. Velký prostor na stránkách libereckého *Vorwärts* byl například dlouhodobě věnován situaci v Číně sužované od dvacátých let dlouhou občanskou válkou. Ta však neprobíhala odděleně od světového dění, pro komunisty byla jeho součástí. „Osud čínské revoluce nezávisí pouze na čínském proletariátu, ale také do velké míry na energii a odhodlání evropského dělnictva,“²³⁹ psal *Vorwärts* ve chvíli, kdy vrcholil boj ještě sjednocené opozice Čankajška a komunistů proti vládě, podporované Velkou Británií. Když se pak konala o 14 dní později demonstrace, zaměřila se právě proti „imperialistické intervenci“ západních

---

²³⁶ Viz například *Aufstand der schwarzen Rasse*, AIZ, únor 1930.

²³⁷ K celé aféře z globálního pohledu viz MCGIRR, Lisa. *The Passion of Sacco and Vanzetti: A Global History*. In: *The Journal of American History*. 4/ 2007, s. 1085nn.

²³⁸ *Stille Nacht*, *Der junge Kamerad*, prosinec 1922.

²³⁹ *Entscheidung in China*, *Vorwärts*, 19. únor 1927.

mocností v Číně.²⁴⁰ Situace v Asii byla jedním z hlavních témat komunistických manifestací na prvního května 1927,²⁴¹ v březnu toho roku dokonce jedno z komunistických setkání navštívil zástupce Kuomintangu.²⁴²

Během třicátých let se začalo nebezpečí opět přibližovat Československu. V únoru roku 1934 vypukla v Rakousku občanská válka poté, co rakouský kancléř Engelbert Dolfuss rozpustil parlament a začal zatýkat členy Sociálně demokratické strany Rakouska. Proti sobě stály ozbrojené milice sociálně-demokratické strany Rakouska, *Republikanischer Schutzbund*, a vládní jednotky. Po několika dnech skončil vítězstvím vládních jednotek, což v květnu toho roku vyústilo v přijetí nové ústavy a upevnění tzv. austrofašistického režimu.²⁴³ Prakticky celé květnové vydání *Arbeiter Illustrierte Zeitung* bylo věnováno událostem v Rakousku. Několik set příslušníků republikánských jednotek dostalo azyl v Sovětském svazu. Mnoho dětí pak bylo přijato v Praze. I ony byly líčeny jako bojovníci proti fašismu, ukazovaly příklad, který by měli následovat i komunisté v Československu. „Já jsem například pomáhal nosit jídlo a zůstal jsem přesně tam, kde se stavěly barikády. Ale pak, když to začalo, mne dospělí poslali pryč,” vyprávěl podle novin čtrnáctiletý chlapec.²⁴⁴ Nejsilněji však působila fotka popravovaných sociálních demokratů, která zabírala celou dvoustranu čísla. Na té vojáci v hornorakouském Hausleiten zády k objektivu mířili na šest mužů, těsně před jejich popravou. „Žádný z dělníků nebyl zlomený, do hlavní namířených zbraní se dívali klidně,” sugestivně popisuje reportér AIZ.²⁴⁵

Největšímu zájmu se však ve třicátých letech bezesporu těšila situace ve Španělsku. „U Madridu se bojuje za Prahu”, byl známý výrok Klementa Gottwalda. Například v roce 1934, tedy dva roky před vypuknutím samotné občanské války, chtěl početný komunistický klub zastupitelů v Novém Městě pod Smrkem prosadit v radě města rezoluci, která by odsoudila vykonání trestů smrti

---

²⁴⁰ *Aufmarsch zur Entscheidungsschlacht um Schanghai*, Vorwärts, 27. únor 1927.

²⁴¹ *I. Mai: Festschrift*. Reichenberg: Runge & Co, 1927.

²⁴² *Bruderhilfe der chinesischen Revolution und dem Sowjetverbande!*, Vorwärts 6 března 1927.

²⁴³ K austrofašismu a historii Rakouska ve třicátých letech z české produkce viz například JEŘÁBEK, Martin. *Konec demokracie v Rakousku 1932-1938: politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*. Praha: Dokořán, 2004.

²⁴⁴ *Was die Wiener Kinder erzählen*, AIZ, květen 1934.

²⁴⁵ *Alles recht geht von Gott aus*, AIZ, květen 1934.

pro organizátory potlačené stávkou horníků v Asturii.²⁴⁶ Po zahájení občanské války v roce 1936 byla situace ještě akutnější. Komunisté tak organizovali přesun dobrovolníků do Španělska. Jedním z výše postavených libereckých komunistů, který přímo odjel do Španělska, byl Robert Korb. V zemi pobýval v roce 1937.²⁴⁷ Dalším byl i Fridrich Tichý, člen komunistického svazu mládeže. Ten byl ve Španělsku dvakrát zraněn a posléze uvězněn v Gursu v jihozápadní Francii.²⁴⁸

Společná minulost a společná současnost vedla k jedinému cíli - společně budoucnosti. Poté, co měla diktatura proletariátu dočasně nahradit diktaturu buržoazie, měl nastat komunismus. Beztrždní společnost, „sdružení, ve kterém je svobodný vývoj každého jednotlivce podmínkou svobodného vývoje všech.“²⁴⁹ Tato abstraktní teoretická poučka však měla na stránkách komunistického tisku naprosto hmatatelnou podobu - Sovětský svaz.

Proto možná může překvapit, že na začátku dvacátých let nebyl obraz Sovětského svazu tak dokonalý jako později. Když tak například SSSR postihl v roce 1922 velký hladomor, který měl na svědomí až deset milionů mrtvých, pořádaly se sbírky. Výzvu k solidaritě se sovětskými dětmi můžeme například najít v dětském časopise *Der junge Kamerad*: „Ve všech zemích, jedno, jestli v Německu nebo Rakousku, všude budou děti mezi 25. červnem a 2. červencem pořádat sbírku pro bratříčky a sestříčky v Sovětském svazu, tedy pro děti vystavené nepopsatelnému hladu.“ Je až překvapivé, jak sugestivně je nuzný stav v Moskvě popisován, kde na jedné z mnoha širokých ulic prý „stojí velká budova. Jde o sběrný tábor pro děti z oblastí postižené hladem. V tomto domě vládne nepřijemné ticho. Nic nám nenapovídá tomu, že je zde ubytovaných téměř tisíc dětí. Neslyšíme žádný veselý, srdečný smích, žádný zpěv, nic než mlčení. Mnozí z nich málem z hladu umřely a mnohé další se smrtí ještě bojují.“ Na konci delšího textu, jenž dále popisuje utrpení obyvatel tábora, autor tlumočí prosbu: „Takto vypadají tyto děti, vaši bratříčci a sestříčky v Sovětském svazu. V tomto

---

²⁴⁶ *Verhandlungsschrift, aufgenommen in der 30. Sitzung der Stadtvertretung Neustadt a./T., am 27. Oktober 1934.* SOKA Liberec, fond Nové město po Smrkem, kn. 68.

²⁴⁷ NEDVĚD, Jiří. Českoslovenští dobrovolníci, mezinárodní brigády a občanská válka ve Španělsku v letech 1936 - 1939. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 2008. s. 121.

²⁴⁸ KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. Osudy zapomenutých hrdinů. Praha: Národní archiv, 2008. s. 89.

²⁴⁹ MARX, Karel a ENGELS, Bedřich. Komunistický manifest...

svazu Vás prosí, abyste jim pomohli.”²⁵⁰ Hruzný obraz navíc doplňovalo i několik ilustrací zobrazující hladovějící děti či případně jejich umírající matky o pár stránek dále.²⁵¹

Postupně se však obraz Sovětského svazu měnil, začal zosobňovat utopický ráj celého hnutí. Stav, kam má směřovat a bude směřovat každý stát. „Časy, kdy se proletariátu kapitalistických zemí dařilo lépe než proletariátu ruskému, jsou pryč. V Sovětském svazu se pomalu, ale viditelně posunují věci kupředu, v kapitalistických zemích naopak dozadu,” psal Karl Kreibich ještě na podzim stejného roku, kdy Sovětský svaz zasáhl hladomor.²⁵² Pokud byla někde uveřejněna ilustrace či později fotografie s moderní armádní technikou, šlo téměř vždy o Rudou armádu, „baštu světového proletariátu na obranu jediné vlasti dělníků - Sovětského svazu”.²⁵³ Ta byla „připravena k obraně“²⁵⁴ nejen Sovětského svazu, ale celého proletariátu.

Sovětský svaz nebyl na stránkách komunistického tisku jen zemí s moderní armádou na vyspělé technické úrovni. To demonstruje AIZ na zimních sportech, které jsou náročné nejen finančně, ale je také složité se je naučit. Což nyní, při „současných ekonomických a politických vztazích, přichází v úvahu jen po naplnění základních životních potřeb.“ Jiné je to ovšem v Sovětském svazu, kde ve volném čase obyvatelé lyžují, bruslí i hrají hokej.²⁵⁵ Podobně idylické podmínky panovaly i na pracovišti nebo v rodinách. Vyspělá byla i sovětská kultura a proto se pravidelně pořádaly i koncerty sovětské hudby - jako například v 1935 v libereckém městském divadle při příležitosti výročí založení SSSR.²⁵⁶

Budoucnost však byla především záležitostí mládeže, jak zdůrazňoval článek v mládežnických novinách Rote Jugendwacht. „Mládeži Sovětského svazu patří budoucnost”, hlásí titulek. Je to podle něj právě sovětská mládež, která svrhla carský režim a které se rychle zlepšují podmínky na pracovišti i životní

---

²⁵⁰ *Für eure Brüder und Schwestern, die hungernden Kinder in Sowjetrußland*, Der junge Kamerad, 20. červen, 1922.

²⁵¹ *ibid.*

²⁵² *Die „Konsolidisierung“ Europas und der „Zusammenbruch“ Sowjetrußlands*, Vorwärt, 7. Listopad 1922.

²⁵³ *An die Arbeiter- und Bauernjugend der ganzen Welt*, Rote Jugendwacht, 18. únor. 1928.

²⁵⁴ *Zum Abwehr Bereit*, AIZ, květen 1934.

²⁵⁵ *Mit Schlittschuh und Schlitten*, AIZ, únor 1926.

²⁵⁶ *Musik der SSSR*, 1935, NA, fond Edmunda Hünnigena, ka. 2.

úroveň. Ona je „nositelkou budoucnosti.“ Text na konci sice upozorňoval, že mládež v Československu musí jednat společně s dospělými dělníky, zdůrazňoval ale, že „budoucnost nám bude patřit teprve tehdy, když budeme následovat příklad ruské dělnické a rolnické mládeže.“²⁵⁷

Základní obrysy toho, jak komunisté chápali svoji minulost, přítomnost a budoucnost, se tedy v průběhu první republiky neměnily. Šlo o internacionální hnutí především v kontextu událostí světových, nikoliv národních. Centrem tohoto hnutí pak byl po celé období Sovětský svaz, jehož obraz na stránkách stranického tisku byl zároveň předobrazem toho, kam by měla společnost dospět, Přesto byl pro liberecké komunisty národ i československý stát poměrně důležitým referenčním bodem, jak si ukážeme v následujících kapitolách.

---

²⁵⁷ *Der Juged Sowjetrusland gehört die Zukunft*, Rote Jugendwacht, 1. Ledna 1928.

8 Za svobodnou německou kulturu!: Komunisté jako Němci

Ve střetu s národními identitami naráželo budování třídní identity na své meze. Mnozí českoslovenští komunisté uvnitř multietnického státu nadále zůstávali především Čechy, Němci nebo Slováky. To hrálo až tak významnou roli, že strana otevřeně připouštěla odtržení všech německých oblastí od Československa, jak zdůraznil v roce 1931 tak na VI. sjezdu strany Václav Kopecký: „Musíme proklamovat před masami potlačovaných národů Československa, že neuznáváme versailleskou, saint-germainskou a trianonskou smlouvu. Musíme ukázat, že chceme, aby Němci, Poláci, Slováci, Ukrajinci, Maďaři v Československu byli zbaveni všech pout útlaku, a že chceme, aby jim bylo dáno plné právo určit svobodně svůj osud, aby jim bylo zajištěno plné právo svobodného sebeurčení do všech důsledků.“²⁵⁸

Vztah mezi nacionálním a internacionálním tedy zdaleka nebyl tak jednostranný a bezproblémový, jak by mohla napovědět předchozí kapitola. Historik Pavel Kolář definuje napětí mezi národem a třídou jako jeden z hlavních „základních rozporů“ střeoevropského komunismu.²⁵⁹ Tento komplikovaný vztah má svůj původ v devatenáctém století, kdy se moderní národy utvářely uvnitř imperiálních států. Ve stejné době docházelo k velkým sociálním proměnám vedoucím i ke vzniku dělnického hnutí. Kolář toto napětí uvnitř socialistického tábora dobře ilustruje na příkladu Rosy Luxemburgové, jejíž ostře protinárodní stanovisko, kdy odmítala vznik polského státu, silně kontrastovalo s přáním mnoha polských socialistů. Podobně komplikovaná byla situace i v habsburské říši, kde se sociálně demokratické hnutí rozdělilo právě podle nacionálního klíče.²⁶⁰ Tím se ostatně komunisté podobali jinému mezinárodnímu hnutí, proti němuž jinak ostře vystupovali. S rozporem národního a

---

²⁵⁸ *Protokol VI. řádného sjezdu KSČ: konaného v Praze ve dnech 7. až 11. března 1931*, s. 144.

²⁵⁹ KOLÁŘ, Pavel. Čtyři “základní rozpory” výchoevropského komunismu. In: KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. s. 106nn.

²⁶⁰ Nejnověji k tomuto tématu viz: BENEŠ, Jakub S.: *Workers and Nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

internacionálního od devatenáctého století podobně zápasila (a dodnes zápasí) i katolická církev.²⁶¹

Reálná politika strany, silně ovlivňována i Kominternou, byla poměrně proměnlivá. Do velké míry byla definována Deklarací práv národů Ruska, jedním z prvních právních aktů sovětské vlády z roku 1917.²⁶² Ta slibovala ono „právo na sebeurčení až do odtržení“ menšinových národů Sovětského svazu. Přestože byl v určité podobě požadavek na zrovnoprávnění národů v Československu, či dokonce jejich odtržení, součástí prakticky všech komunistických programů, důraz, jaký strana na toto téma kladla, se v různých obdobích lišil. Boj KSČ za národní zrovnoprávnění měl však nejsilnější odezvu u národů, jejichž příslušníci se v novém státě považovali za znevýhodněné, což platilo zejména pro Němce.

Jak bylo naznačeno v předchozí kapitole, na ustavujícím sjezdu liberecké KSČ byla přijata rezoluce, která z hlediska národnostních požadavků nebyla nikterak radikální. Odmítala odtržení německojazyčných oblastí, nezmiňovala ani žádné utlačování českých Němců. Kritizovala Československou republiku - ale žádala vytvoření Československé republiky rad. O tři roky dříve, těsně po založení republiky, však byla situace jiná. Jak bylo uvedeno v druhé kapitole, českoněmečtí politici tehdy prakticky jednomyslně nový stát odmítli a požadovali připojení německých oblastí k Německu. A to včetně těch, kteří o tři roky později založili komunistickou stranu. Sám Karl Kreibich se ve svém projevu v prosinci 1918 na shromáždění v Liberci ptal: „Měli bychom váhat bojovat o své právo ve státě, který teprve včera byl utvořen a jenž nemá jiného podkladu než bodáky vítězné Dohody?“²⁶³ I podle svých vzpomínek podporoval aktivní obranu před obsazením československou armádou.²⁶⁴

Podle Kreibicha liberecká sociální demokracie z těchto pozic ustoupila v roce 1919, což se projevilo i v podobě rezolucí k ustavujícímu sjezdu. Jak schizofrenní však jejich pohled na sounáležitost s německým národem byl, dobře

---

²⁶¹ K antidemokratickým a nacionalistickým tendencím uvnitř české a německé katolické církve v českých zemích za první republiky viz blíže ŠEBEK, Jaroslav. *Za Boha, národ a pořádek*. Praha: Academia, 2016.

²⁶² K národnostní politice raného Sovětského svazu viz blíže například REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmocí: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 2013. s. 144nn.

²⁶³ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. I, 1918-1919*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1991. s. 235.

²⁶⁴ KREIBICH, Karel. *Těsný domov...* s. 263n.

ilustrovala krize v Německu v roce 1923. Liberecký stranický tisk vyzýval k pomoci „německým bratřím,”²⁶⁵ strana pořádala za jejich zájmy i demonstrace.²⁶⁶ Podle úvodníku uveřejněném ve *Vorwärts*,²⁶⁷ je „německá krize krizí celého velkého národa” a rozpad státu by znamenal pád tohoto národa „do středověké potupy.” Neboť „velký národ, který svůj jednotný velký národní stát ztratí, přestane existovat jako národ.” Jak se ale zdůrazňuje dále, tento národní stát nemusí obsahovat všechna území, kde žije většina Němců, jeho součástí nemusí být Rakousko ani československé pohraničí, „aby naplnil svoji čistě národní misi: být kulturním centrem, zárukou existence národa.” Němci v pohraničí tedy podle článku byli součástí velkého německého národa, kterému hrozí zánik, o jeho osudu se ale musí rozhodnout mimo jejich dosah, jejich podpora dění v Německu může být pouze symbolická.

Od založení strany nicméně měli liberečtí komunisté na Německo silné vazby, což dokládají životopisy několika prominentních členů strany. Paul Reimann například studijně pobýval ve dvacátých letech v Lipsku, kde vstoupil i do místního svazu mládeže.²⁶⁸ Ludwig Freund studoval na obchodní akademii v Berlíně²⁶⁹, Edmund Hünig pracoval na začátku dvacátých let v saské Žitavě, kde byl i členem Spartakovců a Karl Knechke pracoval během Listopadové revoluce v Německu v roce 1918 jako dělník v Muskau (Mužakově) v Lužici, kde se i seznámil s komunistickým hnutím.²⁷⁰ O tom, že mezi Libercem a Berlínem panovaly „čilé vztahy” svědčí i vzpomínky mládežnického funkcionáře Bartla, který v České Lípě vedl skupinu pionýrů. Vzpomíná na četné návštěvy německých komunistů v Liberci, například i Erwina Hoernleho, teoretika marxismu a vysokého funkcionáře KPD, i na jeho cesty na různá setkání do Berlína.²⁷¹ Ostatně varnsdorfský rodák Heinrich Brandler se stal ve dvacátých letech předsedou KPD a když na přelomu dvacátých a třicátých let založil v německé komunistické straně opozici, byl v častém kontaktu s Neurathem a

---

²⁶⁵ *Helfet den hungernden deutschen Brüdern*, Vorwärts, 28. říjen 1923.

²⁶⁶ *Die Karten sind aufgedeckt*, Vorwärts, 10. listopad, 1923.

²⁶⁷ *Staat, Nation und Revolution*, Vorwärts, 7. listopad 1923.

²⁶⁸ REIMAN, Pavel. Ve dvacátých... s. 34n.

²⁶⁹ FREJKOVÁ, Hana. Divný kořeny... s. 36.

²⁷⁰ KNESCHKE, Karl: Vom Leben... s. 129.

²⁷¹ *Lebenslauf – Josef Bartl*, Bundesarchiv, SRN, fond Deutsche Kommunisten in der KPC, ka. V 148/ 2/ 10.

přispíval do opozičních vydání *Vorwärts*.²⁷² Že byly v průběhu třicátých let přeshraniční kontakty běžné i mezi řadovými straníky, svědčí i příběh dvou komunistů, patrně z Nového Města pod Smrkem nebo Jindřichovic. Ti byli v roce 1933 chyceni příslušníky SA, neboť se ilegálně vydali na taneční zábavu v blízkém Volkersdorfu (dnešní Wolimerz). Po dvoudenním výslechu byli předáni československým orgánům.²⁷³

Od začátku dvacátých let po celé období první republiky bylo zároveň běžné číst v Německu vydávané tiskoviny. Od zpěvníků přes teoretické brožury až po časopisy. Nejvýznamnější z nich byl bezesporu již zmiňovaný časopis *Arbeiter Illustrierte Zeitung*, který strana sama distribuovala v poměrně velkých nákladech a kde byl redaktorem například i Egon Erwin Kisch. Články tohoto časopisu se logicky nezaměřovaly na dění v Liberci nebo Československu. Vedle událostí světových se věnovaly primárně prostoru (velko)německému.

Ke změně v přístupu k národnostní politice deklarované na prvním sjezdu v roce 1921 docházelo postupně a ne bez vnitřních sporů. Třetí sjezd Komunistické strany na jaře roku 1923 již ukazoval určitý posun. Ačkoliv se postavil za předchozí rezoluce, už otevřeně mluvil o národnostním útlaku, zejména co se týče školství a jazykových nařízení. „Jazyková otázka je řešena z pozic prestiže vládnoucího národa.“²⁷⁴ Nejvíce utlačovaní byli prý českoslovenští pracující Němci a Maďaři. K zásadní změně, alespoň co se deklarací týče, však došlo o rok později v souvislosti s jednáním na pátém kongresu Kominterny a bolševizací strany. Zde Ukrajinec Dimitrij Manuilskij navrhl důsledné dodržování teze o „sebeurčení až po úplné odtržení.“ To se setkalo s odporem zejména ze strany Karla Kreibicha, v té době ještě hlavní postavy německých komunistů, který označil otázku odluky Německých Čech od Československa za „komplikovanou“. Podle něj „právo na sebeurčení nemůže znamenat, že se strany musejí vyslovovat pro autonomii za všech okolností. (...) Nemůžeme nacionální hnutí uměle pěstovati.“²⁷⁵

²⁷² BRANDLER, Heinrich. *Zum Parlamentswahl in Deutschland*. Vorwärts, 30. července 1930.

²⁷³ *Situační zpráva četnického pohotovostního oddílu v Něm. Jeblonném*, 4. listopadu 1933. SOKA Liberec, fond OÚ Liberec, kt. 12.

²⁷⁴ *Thesen zur nationalen Frage*, Vorwärts, 7. Únor 1923.

²⁷⁵ Citováno dle BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. s. 519.

Jakkoli byl nakonec návrh Manuilského přijat a přihlásili se k němu ústy Šmerala i českoslovenství komunisté, na stránkách novin či v manifestacích se však tento posun příliš neprojevoval. I v kampani před parlamentními volbami v roce 1925, ve kterých kandidoval i Karl Kreibich, komunisté zmiňovali potřebu řešit národnostní nerovnosti v oblasti školství nebo státních zaměstnanců. Otázce odtržení se spíše vyhýbali. Raději se zaměřili na kritiku svých soupeřů, na kritiku kapitalistů, německých i českých, i když oslovovali „německé dělníky“. V předvečer voleb se v úvodníku *Vorwärts* psalo s jistotou, že stranu budou volit „statisíce proletářů všech národností.“²⁷⁶

Změnu již plně odpovídající usnesení Kominterny můžeme sledovat například u projevu poslance Josefa Hakena z roku 1927, kdy Karl Kreibich již musel odejít do redakce německé mutace časopisu *Komunistická internacionála* v Moskvě. Projev Hakena vyšel i v němčině v Rungeho libereckém nakladatelství *Zukunft*. Kritizoval v něm československý stát, jeho sociální politiku a obviňoval ho, že chce vést válku proti Sovětskému svazu. Požadoval nejen ochranu národnostních menšin, ale i všeobecné referendum k tomu, jak „chtějí pracující jednotlivých národností řešit otázku státní příslušnosti.“ Poukazoval na to, že KSČ je „pro naprosto národní samosprávu Čechů, Slováků, Němců, Maďarů, Ukrajinců i Poláků podle etnických hranic. (...) Za bratrskou spolupráci národů ve sjednocených sovětských republikách!“²⁷⁷

Přesto ani tehdy nebyly kategorie národa nebo radikální požadavky po odluce pohraniční od československého státu v popředí zájmu komunistického tisku. Například 1. května 1928 byla v celé brožůře vydané stranou ke Svátku práce jen jedna krátká zmínka o „národním útlaku“, a to v textu Viktora Sterna.²⁷⁸ Pokud se komunisté obraceli k německé historii, šlo spíše o jubilea německých umělců, buď při příležitosti výročí jejich narození nebo uvedení jejich děl v místních divadlech a koncertních sálech. Od Beethovena²⁷⁹ až po Wagnera.²⁸⁰ Vydávaly se také brožury připomínající historii severočeského dělnického hnutí.

---

²⁷⁶ *An alle Arbeiter*. *Vorwärts*, 14. listopad 1925

²⁷⁷ *Mit der Verwaltungsreform will die Bourgeoisie dem arbeitenden Volke stopfen und sich Hände freimachen zu kriegerischen Abenteuern*. SOKA Liberec, fond Wilhelm Hünningen, ka. 1

²⁷⁸ *1. Mai: Festschrift*. Reichenberg: Runge & Co, 1928.

²⁷⁹ *Zum 100. Todestage Beethovens*, *Vorwärts*, 26. března, 1927.

²⁸⁰ *Romantische Oper in 3 Aufzügen von Richard Wagner*, *Vorwärts*, 11. ledna, 1927.

Paul Reimann například připravil vydání sebraných spisů Josefa Schillera, zvaného Schiller Seff, libereckého básníka a socialistického aktivisty devatenáctého století, který se mezi libereckými komunisty těšil značné úctě a jehož osudy a básně pravidelně připomínaly.²⁸¹ Kniha s více než pěti sty stranami, neobsahuje jen básně a články Schillera Seffa, ale i historii libereckého dělnického hnutí napsanou právě Reimannem. Ten zdůrazňuje, že jeho osudy jsou pevně spjaty s dějinami severočeského dělnictva. „My přece jako marxisté víme, že žádný génius nespadol z nebe, že předpoklady pro činnost důležité historické postavy se musí hledat v hospodářském vývoji.“ Podle něj je tak dějinná úloha tohoto „nejlepšího syna libereckého proletariátu“ velká právě proto, že místní proletariát „ve všech fázích svého vývoje (...) hrál znamenitou roli v rámci celého dělnického hnutí.“²⁸² A tuto roli hrál podle Reimanna i díky úzkým kontaktům s Německem.²⁸³ Ve dvacátých letech se tedy komunistické hnutí ke své německé minulosti obracelo nepřímou, přes umělce, případně přes svoji severočeskou dělnickou tradici, která se pravidelně připomínala.

Zásadní změna přišla v souvislosti s nástupem mladší generace straníků do vedení strany na pátém sjezdu KSČ a s ním spojeným rozkošem v liberecké organizaci. V té, i když do velké míry zdevastované, nakonec získali zásadní vliv další mladí funkcionáři jako například Karl Kneschke nebo Bruno Köhler. Tato změna souvisela také s děním v Sovětském svazu, kde byl po nástupu Stalina k moci kladen větší a větší důraz na ruský národ a národní dějiny.²⁸⁴ V českém pohraničí zároveň rostla podpora nacionalistických stran a oslabení komunisté se rozhodli tuto cestu také následovat, podobně jako například slovenští komunisté požadující samostatnost Slovenska.

Jakým způsobem se posunula komunistická rétorika, můžeme vidět na příkladu z tzv. Hladového kongresu 19. 2. 1933 v Liberci. „Není národním útlakem, když německé oblasti dostávají mnohem méně Czechkaret než ty německé? (...) Když čeští úředníci z návrhů německých obcí svévolně škrtnou všechnu podporu hladovějícím masám? (...) Není národním útlakem nejhoršího

---

²⁸¹ REIMAN, Pavel. Ve dvacátých... s. 272.

²⁸² SCHILLER SEFF. *Gesammelte Werke*. Reichenberg: Runge & Co., 1928. s. 13.

²⁸³ *ibid.*, s. 15.

²⁸⁴ STROBACH, Vít. „*Rudá asimilace*“ českých Židů. Doslov knihy In: BEER, Fritz. ....a tys na Němce střílel, dědo?: českoněmecký Žid mezi komunismem a nacismem. Praha: Paseka, 2008. s. 331.

způsobu, když se školy zavírají a němečtí školáci jsou vměstnáváni do malých tříd, zatímco pro prázdné čechizační školy se posílají miliony?” ptal se leták, který na toto setkání zval.²⁸⁵ Komunisté také plně přejali koncept sudetoněmeckého národa. Ten se začal jako pojem objevovat již v průběhu devatenáctého století. Do velké míry je však spojen se jménem Franze Jessera, pozdějšího poslance československého parlamentu za Německou národně socialistickou stranu dělnickou. Roku 1902 ho užil pro označení všech Němců v tehdejších českých zemích. Pojem se však začal výrazněji prosazovat po roce 1918 jako označení celé německé menšiny v Československu.²⁸⁶ Svým způsobem byl tak i nechtěným důsledkem vzniku republiky. Podle historičky Brigit Vierling se definitivně prosadil v souvislosti s kampaní Sudetoněmecké strany v první polovině třicátých let,²⁸⁷ již v této době nicméně sudetoněmecký narativ přebíraly prakticky všechny německojazyčné strany.

Kam až se kritika státu dostala, dobře ukazuje leták KSČ z roku 1934. Na konci sice vyzýval ke spolupráci s českými dělníky, jinak ale kritizoval Československo z ostře nacionálních pozic. Oslavy 15. výročí založení republiky se podle něj nesly především v duchu „vojenských přehlídek, ukazovaly pevnou pěst českých mocipánů, kterým se daří (...) mlátit Sudetské Němce karabáčem.” Dále pokračoval, že „15 let ČSR znamená 15 let rostoucího utrpení, bídy, nesnesitelného nacionálního útlaku a okrádání. Na německé území dopadá pěst českých okupantů. (...) Němečtí státní zaměstnanci jsou po tisících vyhazováni na dlažbu a místo nich přichází noví státní exekutoři, kteří rolníky a živnostníky drancují tak, že je ženou do bankrotu - zavřené německé školy, jazyková šikana, rozpouštění spolků, zákazy shromažďování, odvolávání starostů v čistě německých oblastech. To je obraz utrpení v německých oblastech, kde čeští pánové řadí jak v nějaké kolonii.”²⁸⁸

---

²⁸⁵ *Manifest der Hungerkongresses Nordböhmens*. Bundesarchiv, SRN, fond Deutsche Kommunisten in der KPC, ka. V 148/ 1/ 4.

²⁸⁶ K politice českých Němců po roce 1918 viz nejnověji například MAJEWSKI, Piotr Maciej. *Sudetští Němci 1848-1948: dějiny jednoho nacionalismu*. Brno: Conditio humana, 2014. s. 154.

²⁸⁷ VIERLING, Brigit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung : die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg : Herder-Institut, 2014. s. 489n.

²⁸⁸ *Deutsche Arbeitern! Deutsche Arbeiterin! Werktätige Nordböhmens!* NA, fond Sbirka letáků KSČ, 2. část, ka. 4.

Nešlo tedy pouze o to, že Československo byl stát kapitalistický, kde buržoazie utlačovala dělnickou třídu. Šlo o stát, kde Češi byli vládnoucím národem a ostatní národnosti jim byly podřízeny. Slovensko i pohraničí byly kolonie, které obsadila česká armáda. Je samozřejmě velmi těžké určit, jak tuto argumentaci vnímali řadoví členové strany a běžní voliči. Ze vzpomínek, ať již zaznamenaných přímo po válce nebo na konci padesátých let, ale vyplývá, že skutečně republiku považovali za *český* stát. Česká pro ně byla policie, armáda a další státní instituce. Silně byly zakořeněny i etnické hranice, vnitrozemí bylo pokládáno za „české“ území.²⁸⁹ To ale neznamená, že by nutně souhlasili s takto vyhocenou rétorikou - se stranou se ostatně identifikovali i během dvacátých let, kdy byla politika KSČ odlišná. Bezděky o české policii mohl mluvit i ten komunist, který přitom později Československou republiku aktivně bránil.

Nacionálně vyhocenější rétorika se objevila i ve vztahu k (německým) Židům. Internacionální charakter komunistického hnutí, v jinak silně etnickým nacionalismem zasažené společnosti, dokázal oslovit během dvacátého století mnohé židy, ať se již dříve považovali za sionisty nebo primárně za Čechy nebo Němce. „Rozhodující (...) bylo, že jsem se poprvé v životě mohl bez výhrad identifikovat se skupinou, se kterou jsem žil, že jsem měl pevnou půdu pod nohama a k něčemu patřil,” psal již dříve citovaný Fritz Beer.²⁹⁰ Vedle něj tak mezi libereckými komunisty nalezneme celou řadou straníků židovského původu - například Ludwiga Freunda, Paula Reimanna, Rudolfa Beckmanna nebo Leopolda Grünwalda. Atmosféra se však na přelomu dvacátých a třicátých let změnila. V sovětském Rusku probíhaly procesy s „kosmopolitními” židy a například libereckým komunistům blízká KPD odvolala všechny komunisty židovského původu ze svého vedení.²⁹¹ Přestože tak razantní změny se v KSČ neděly, náznaky antisemitismu nalezneme i zde. Například jeden leták ze začátku třicátých let tvrdil, že Porsche coby sympatizant SdP nemůže pomoci německým dělníkům, protože je ochuzuje tím, že své výrobní prostředky prodává bulharským

---

²⁸⁹ Viz například životopis M. R. z roku 1945, Landesarchiv Sachsen-Anhalt, Benutzungsort Merseburg. Fond P514 Antifa-Ausschüsse der KPTsch (1945-1946), Film-Nr. 10 nebo vzpomínky Ernsta Fladerera o patnáct let později, Bundesarchiv, Berlin, fond Deutsche Kommunisten in der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei, Akt. V 148/ 2/ 11.

²⁹⁰ BEER, Fritz. ....a tys na Němce... s. 56.

²⁹¹ STROBACH, Vít. „*Rudá asimilace*“... s.331.

Židům.²⁹² Antisemitismus tohoto typu se stal nepravdělnou součástí kampaní KSČ. Svůj vrchol měl komunistický antisemitismus podle Klause Satory v roce 1937. Tehdy označil Gottwald za hlavu Třetí říše „žida Goldschmidta,“ jehož je Hitler pouhým „služebníkem“.²⁹³ Přesto se třeba AIZ o utlačování Židů v nacistickém Německu pravidelně psalo.²⁹⁴

V polovině třicátých let se od této vyhrocené nacionální rétoriky začalo postupně ustupovat. V souvislosti s nástupem Hitlera k moci začaly sílit hlasy požadující změny dosavadní politiky strany. Jak jsme již zmínili, nepochybně k nim patřil Josef Guttmann, který se na konci roku 1933 opovážil kritizovat dosavadní politickou linii nejen KSČ, ale v důsledku dokonce i politiku Kominterny. Poté se odmítl dostavit do Moskvy provést sebekritiku a byl ze strany vyloučen. Tzv. Guttmannova aféra navíc zastihla stranu v kritické fázi jejích dějin se zlomkem svého původního členstva. V průběhu roku 1935 pak došlo ke dvěma hlasováním ovlivňující postoj KSČ k tzv. německé otázce. Březnové referendum v Sársku o připojení k Německu skončilo drtivým vítězstvím těch, kteří si přáli být součástí třetí říše. To mělo vliv i na československé květnové volby do poslanecké sněmovny,²⁹⁵ neboť se ukázalo, jak je Hitlerova politika na mezinárodní úrovni úspěšná.

Před nimi ještě prohlašoval Bruno Köhler jako kandidát do sněmovny, že podporuje lidové hlasování v Sudetech o sebeurčení a kritizuje „české mocipány a imperialisty“. Stavěl se zároveň proti možnosti anšlusu k třetí říši a vyznění jeho projevu je tak dost nejasné.²⁹⁶ Ve volbách pak v československém pohraničí zvítězila Henleinova Sudetoněmecká strana, přičemž komunisté, podobně jako ostatní strany, silně ztratili. Definitivní konec stávajícího politického kursu znamenalo rozhodnutí Kominterny o vytváření tzv. lidových front, tedy spolupráce s ostatními stranami v boji proti fašismu.

To, spolu s faktem, že Československo uzavřelo spojení se Sovětským svazem, přispělo k tomu, že KSČ ostře názorově otočila a na svém sedmém

---

²⁹² *SdP Profitieren an Maschinenverschleppung!* NA, fond Sbirka letáků KSČ, 2. část, ka. 4.

²⁹³ SATOR, Klaus. *Anpassung ohne...* s. 289.

²⁹⁴ Například viz *Ritualmordmärchen und Pogromhetze*, AIZ, červenec 1934.

²⁹⁵ Způsob, jak silně toto téma mezi československými komunisty silně rezonovala, dokládají i vzpomínky Stanislava Budín, viz BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně...* s. 135.

²⁹⁶ *Kommunismus, die einzige Rettung*, Die Rote Fahne, 8. května 1935.

sjezdu rozhodla, že začne *buržoazní* republiku (jakkoli dočasně) hájit. To samozřejmě nevyklučovalo její kritiku. Podle Gottwalda bylo totiž možné zabránit anšlusu jen tehdy, když zmizí sociální a nacionální útlak. „Dát německému, slovenskému, maďarskému, ukrajinskému a polskému lidu v Československu práci, chléb, půdu a svobodu, to znamená vytvořit proti Hitlerům, Horthyům a pilsudčíkům nejpevnější hráz. Není jasné, že na vytvoření takového stavu má český lid svrchovaný zájem? Není naproti tomu jasné, že česká buržoazie tím, že udržuje sociální a nacionální útisk, páše zradu i na národních zájmech českého lidu?“ ptal se na sjezdu Gottwald.²⁹⁷

Rozhodnutí sjezdu tedy neznamenal obrat naprostý. Rudolf Appelt například prohlásil, že sice souhlasí s novou formulací národnostní politiky strany, sudetské Němce ale stále považuje „za součást celého německého pracujícího lidu.“²⁹⁸ Národy také možná mohly žít v jednom státě, bojovat za společnou věc, ale důsledně odděleně. „Polské dítě do polské, české do české a německé do německé školy!“ tvrdil v *Die Rote Fahne* článek odkazující na kampaň polských fašistů, „dvojčat henleinovců“, populárních na Těšínku.²⁹⁹

Kategorie národa nezmizela, naopak se oproti dvacátým letům stále více stávala kategorií naprosto zásadní, nyní již pevně v podobě sudetoněmeckého lidu. Oproti začátku třicátých let nicméně nastal posun v tom, do jakých souvislostí byla kladena. Teď již nebylo na prvním místě zdůrazňováno utlačování českou buržoazií a policií, které chtěly německé oblasti kolonizovat, i když podobné články se v menší míře i nadále tu a tam objevovaly.³⁰⁰ Teď svobodu sudetoněmeckého lidu ohrožoval primárně Henlein a Hitler. Změna souvisela i s již zmiňovaným založením nových německojazyčných komunistických novin *Die Rote Fahne*. Ten spoluzakládal Karl Kreibich v roce 1934, později se na něm podílel například Gustav Beuer nebo Ludwig Freund. Kreibich zároveň ve třicátých letech vydával brožury, které se tiskly v Liberci a pohraničí tak zásoboval německými texty předních komunistických politiků.

---

²⁹⁷ *Protokol VII. řádného sjezdu KSČ: 11.-14.IV.1936*. Praha: Svoboda, 1967. s. 481n.

²⁹⁸ *ibid.*, s. 80.

²⁹⁹ *Einheitsfront gegen Henleins polnischen Zwillingsbruder*, *Die Rote Fahne*, 11. Juli 1935.

³⁰⁰ Například článek ze září 1935 zdůrazňující nepoměry zaměstnanců ve státní sféře i na obecní úrovni, co se národnosti otázky týče. *Brünn für nationale Gleichberechtigung*, *Rote Fahne*. 21. září 1935.

Němečtí komunisté se v první řadě začali s větším důrazem obracet ke své, německé, minulosti. V roce 1937 byla například publikována brožura *Von deutscher Freiheit* [O německé svobodě]. Pod ní je podepsán Günther Hoffmann, což byl s největší pravděpodobností pseudonym Paula Reimanna.³⁰¹ Kniha popisuje historii německého národa, ovšem z jiného úhlu, než ji viděli němečtí národní socialisté. „Celou historií německého lidu se táhne touha po štěstí a svobodě. Němečtí rolníci, dělníci, myslitelé a básníci povstávali a ukazovali lidem obraz šťastné budoucnosti, zničení všech tyraní, zlatou dobu, kde již člověk člověku nebude vlkem.“³⁰² Dějiny tedy autor interpretoval v marxistickém duchu, kdy proti sobě stojí německý lid a vládnoucí třídy, které ho vykořisťují. Oslavováni tak byli například účastníci Německé selské války nebo myslitelé a spisovatelé jako Johann Gottfried Herder, Johann Wolfgang von Goethe a Heinrich Heine. Především jako Němci byli prezentováni i Karl Marx a Friedrich Engels.

Jakkoli si stěžuje, že „zatím neexistuje žádná samostatná marxistická práce“ o sudetoněmeckých dějinách, nabízel pohled, který chápal české Němce jako součást (velko)německé historie. Představoval poměrně koherentní příběh Sudetských Němců, který byl jakýmsi marxistickým protipólem interpretacím národně socialistickým. Patřila do něj jak drobnější selská povstání v raném novověku, tak i vznikající dělnické hnutí v čele s již zmíněným Schillerem Seffem. Tento příběh ale neskončil: „My, dnešní generace Sudetoněmectva, jsme se chodem dějin dostali na rozcestí. Buď kapitalisticko-fašistické barbarství se všemi hrůzami války nebo opravdová demokratická svoboda. (...) Lid musí vzít osud do vlastních rukou: pak zasvítí slunce svobody nad německými Sudety.“³⁰³

V tomto kontextu pracovala s historií - a potažmo i se současností a budoucností i ostatní německá periodika. Článek v AIZ například popisoval chudobu severočeských dělníků, ale zároveň tvrdil, že proti ní povstanou a naváží tak na tradice Německé selské války.³⁰⁴ *Die Rote Fahne* zase věnovalo velký prostor udělení státního občanství Thomasi Mannovi, který emigroval z

---

³⁰¹ SATOR, Klaus. *Anpassung ohne...* s. 352.

³⁰² HOFFMANN, Günther. *Von deutscher Freiheit : 5 Jahrhunderte deutscher Geschichte*. Prag : Kreibich, 1937.

³⁰³ *ibid.* s. 67.

³⁰⁴ *Bei den Glaserbeitern von Steinschönau*, AIZ, leden 1934.

nacistického Německa.³⁰⁵ Na jeho podporu byly přijímány rezoluce obecními zastupitelstvy (samozřejmě hlasy nejen komunistickými, ale i například sociálně-demokratickými). Thomas Mann byl vykreslován jako následovník velkých německých spisovatelů a útoky na něj z řad henleinovců byly považovány za útoky na „německou kulturu“.³⁰⁶ Jak byl pro komunisty důležitý právě boj o povahu německé kultury, dokresloval i článek spisovatele Franze Carla Weiskopfa v časopise *Der Funke*. Ten kritizoval fakt, že v pohraničí se poslouchá nacistické rádio a sledují nacistické filmy. „Nerušene pokračuje goebbelsovský vysílač ve své bubnové palbě namířené na Sudety, stejně jako dříve dostávají návštěvníci kin od Aše po Šumperk, od Budějovic po Bratislavu z filmových pláten naservírovaný nacionální socialismus, jen povrchně utajený sex-appealem a happy-endy.“ Poukazoval pak na kongres spisovatelů v Paříži, který odsoudil fašismus. „Je na demokratech a sociálních demokratech, na všech zástupcích svobodné kultury v Sudetech, pokud tedy chtějí být opravdu nositeli, ochránci a rozmnožiteli německé kultury, aby následovali příkladu Paříže.“³⁰⁷

Způsob, jakým se liberečtí komunisté obraceli ke své německé identitě, se v průběhu času výrazně proměňoval. Zatímco na začátku dvacátých to byla záležitost spíše okrajová a byla zdůrazňována nutnost zůstat uvnitř nově utvořených hranic, po roce 1924 se součástí programu strany stal i požadavek po „sebeurčení až do odtržení“. Přesto ani tehdy nebyl národ jednou z centrálních kategorií komunistických článků a manifestací. Tím se stal až ve třicátých letech, kdy byl plně přijat koncept tzv. Sudetoněmečtví. To se po roce 1935 nemění, ale komunistický sudetoněmecký nacionalismus dostává nový étos boje proti henleinovcům. Tyto proměny však nelze vnímat (pouze) jako důsledek utilitární politiky komunistické strany, zcela poslušně plnicí rozkazy Kominterny. Liberečtí komunisté byli součástí místní společnosti, která si na přelomu dvacátých a třicátých let prošla obrovskou proměnou. Zároveň také různí komunisté měli na věc odlišné pohledy. Policejní zpráva z roku 1926 uvedla, že mezi německými

---

³⁰⁵ A následně po udělení občanství žil převážně ve Švýcarsku. Jeho osud se tak velmi liší od běžných uprchlíků, kteří se takové protekce netěšili. K emigraci před nacismem celkově viz ČAPKOVÁ, Kateřina a Michal FRANKL. Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938. Praha: Paseka, 2008.

³⁰⁶ *Reichenberger Stadtvertreter demonstrieren gegen deutsche Kultur*, Die Rote Fahne, 8. Juli 1935.

³⁰⁷ WEISKOPF, Franz Carl. Um den deutschen Staatspreis, Der Funke, prosinec 1935.

komunisty existují dvě křídla. První, v ústředí strany reprezentovaná Hakenem a Sternem měla nejbližší k Moskvě a požadovala radikální politiku včetně připojení severočeského pohraničí k Německu. K té zprávě radila i krajského tajemníka Leopolda Kreuze nebo Karla Kneschkeho. Druhá, vedená Karlem Kreibichem a na české straně Antonínem Zápotockým, hájila zrovnoprávnění všech národů, ale uvnitř československého státu.³⁰⁸ I když je třeba hodnotit podobné zprávy opatrně, je jasné, že například mezi Karlem Kreibichem a Bruno Köhlerem byly obrovské rozdíly – což nabourává představu o totalitní sektě.

---

³⁰⁸ *Poměry v komunistické straně Československa*, 23 března 1926. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 441.

9 U nás v Československu: Komunisté jako Čechoslováci

Jak jsme si ukázali v předchozích dvou kapitolách, liberečtí komunisté v první řadě chápali své jednání v širším kontextu dění světového. Cítili se být členy mezinárodního hnutí, které mělo svoji centrálu v Moskvě. To však neznamenovalo, že by se nepovažovali za Němce, přestože intenzita, s jakou se k vlastní etnicitě hlásili, byla proměnlivá. KSČ však také byla jedinou meziválečnou československou stranou v tom smyslu, že měla své zastoupení na celém území etnicky velmi heterogenního Československa. KSČ tak volili ve větší či menší míře Češi, Němci, Slováci, Maďaři, Rusíni, Poláci i Židé.

Československý charakter strany byl především svým způsobem jakýsi vedlejší produkt (spolu)vytvářené identity stranické, komunistické a internacionální. Pokud se do třetice podíváme na události roku 1921, na debaty okolo ustanovujícího sjezdu v Liberci v březnu toho roku a slučovacího sjezdu na podzim, byli to především liberečtí komunisté, kteří prosazovali vytvoření společné československé strany, zatímco Šmeral se tomu poměrně vehementně bránil.³⁰⁹ Na podzim tak vznikla strana, která svoje ústředí neměla v Liberci, ale v Praze. V hlavním městě ji také v jednom klubu spolu se zástupci jiných národností zastupovali poslanci původem z Liberecka. Ať už to byl Josef Elstner, Alois Neurath, Karl Kreibich nebo později Bruno Köhler či Josef Wenderlich a naopak v Liberci působili i čeští komunisté, například senátor Vojtěch Hampl nebo Karla Pfeiferová.

Tomu odpovídal i komunistický tisk, který přece jen informoval ve větší míře o dění „u nás v Československu,”³¹⁰ ať se již jednalo právě o jednání v parlamentu nebo stávký na Kladensku, vždy šlo o boj o zájmy československého proletariátu. Společnou organizaci tvořila i komunistická mládež. Když se formulovalo prohlášení předsednictva mládeže končící zvoláním: „Ať žije svazek mezi ruskou a československou komunistickou mládeží!,”³¹¹ jistě tím byla myšlena i mládež německá. Podobně tak *Rote Jugendwacht* vyzýval německé mladé komunisty, aby se jako „českoslovenští mladí dělníci” zúčastnili sjezdu

³⁰⁹ Viz blíže například RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...*s. 48n.

³¹⁰ *Unsere Bemühungen zum Schaffung der Einheitsfront*, Kommunistische Jugend, srpen 1922.

³¹¹ *Ese lebe die Verbindug zwischen der russischen und tschechoslowakischen Komm. Jugend!* Rote Jugendwacht, 11. únor 1928.

německého Komunistického svazu mládeže v saském Chemnitz.³¹² Ostatně i oslavy první máje byly brány jako důkaz jednoty celé strany. Například v roce 1925, kdy stranou cloumal spor s *pravicovým* Josefem Bubínkem, takzvaná bubnická, ukázal první máj podle tisku jednotu celé strany napříč regiony.³¹³ Když byli pak na konci dvacátých let Neurath s Elstnerem vyloučeni ze strany a založili s Aloisem Munou novou opoziční komunistickou stranu, trvali na jejím československém charakteru. „Vše, co je v KSC proletářské, revoluční a leninské, se nyní pozvedá, aby vzalo záležitosti československého dělnictva (...) do vlastních rukou, aby vedlo stranu a československý proletariát za novými boji a úspěchy.“³¹⁴

Na stránkách libereckých novin zároveň nalezneme četné odkazy na českou kulturu. Velké popularitě, a to nejen na Liberecku, ale i mezi komunisty v Německu, se těšil Jaroslav Hašek a zejména jeho Dobrý voják Švejk.³¹⁵ S Haškem ostatně spolupracoval i Egon Erwin Kisch, reportér AIZ. Poměrně četné byly na stránkách německojazyčného tisku i překlady českých *pokrokových* umělců, například Vítězslava Nezvala nebo Jiřího Wolкера, kteří byli i členy strany.³¹⁶

Sama liberecká krajská organizace sahala až do z větší českého Turnova a mnoho českých dělníků pracovalo i v továrnách v převážně německých okresech. Zprávy z krajských organizací tak vycházely v německém i českém jazyce,³¹⁷ projevy na demonstracích byly pronášeny v obou jazycích a stejně tak vypadaly mnohé letáky, které na ně zvaly.³¹⁸ Oběma jazyky byla často psaná i hesla na demonstracích, jakkoli občas včetně gramatických chyb.³¹⁹ Zejména na pracovištích, kde pracovali čeští i němečtí dělníci byl kontakt logicky

---

³¹² *Auf zum Reichsjugendtag des Reichsdeutschen Bruderverbanes*, Rote Jugendwacht, 18. Březen 1928.

³¹³ Vorwärts 1925

³¹⁴ *Reichskonferenz der KPC*, Arbeiterpolitik, 6. července 1929.

³¹⁵ Viz například zveřejňované Haškovy povídky v AIZ, například HAŠEK, Jaroslav. Ein sonderbares Tier. AIZ, 8. Beřezen, 1930.

³¹⁶ Viz například WOLKER, Jiří: *Die Magd*, Der Stern, příloha Vorwärts, 1. březen 1927.

³¹⁷ Viz například *Zpráva podaná na 5. řádné krajské konferenci ve dnech 12. a 13. září 1925*, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSC 1921-1938, ka. 17.

³¹⁸ Viz například leták *Veškerému pracujícimu lidu okresu Jabloneckého / An die gesamte werktätige Bevölkerung des Bezirkes Gablonz*, 1931, NA, fond Sbirka letáků KSC, 2. část, ka. 4.

³¹⁹ Viz například fotka průvodu dělnických cvičenců, kde u českých slov chybí diakritika. *Das Fest des Roten Sports*. AIZ, 12. červenec 1934.

nejčastější.³²⁰ Ilegální noviny továrních buněk tak často byly dvojjazyčné, zřejmě už jen z toho důvodu, aby do závodních výborů hlasovali pro komunistické zástupce dělníci obou národností. Tak tomu bylo například u *Die Rote Bazille*, komunistických novin z Liebigovy liberecké továrny.³²¹ Občas se konaly i společné výlety, jako například v roce 1929, kdy strana pořádala „Výlet do hor s naší dělnickou manifestací“, včetně návštěvy Špindlerova Mlýna, „letním azylu českoněmecké buržoazie.“³²²

Poměrně časté pak byly výlety německých komunistů do Prahy. Například o prázdninách 1922 navštívila dětská skupina z Donína (Dönis) u Hrádku nad Nisou Prahu a přespávala u svých spolustraníků v Kobyliších. „Malí čeští soudruzi se rádi bavili se svými německými souputníky a naopak ti němečtí s českými. Měli si navzájem mnoho co říci, což bohužel nešlo do takové míry, do jaké chtěli, neboť si kvůli rozdílným jazykům nemohli dobře rozumět.“³²³ Němečtí pionýři se tak později vedle Internacionály v ruštině a němčině učili i českou verzi, v Liberci strana dokonce organizovala v Krahlově hostinci ve Veilchen Gasse (dnešní Fialkově ulici) výuku češtiny.³²⁴

Češi byli také součástí historie libereckého dělnického hnutí. Jedním z pamětníků byl Josef Beránek. Se Schillerem Seffem se osobně znal a jeho vzpomínky jsou zahrnuty v sebraných spisech libereckého básníka a aktivisty zmíněných v minulé kapitole.³²⁵ Společnou minulost však měli i českoslovenští komunisté. Na ustavujícím sjezdu zazněla Internacionála ve všech jazycích tehdejší ČSR. Mezi památné dny celého hnutí patřily již na začátku dvacátých let vedle zahraničních událostí i například výročí upálení Jana Husa,³²⁶ boje o Lidový dům nebo i kongres odborů v Teplicích.³²⁷

---

³²⁰ Ostatně podle zprávy Ústředního výboru strany nebyla národnostní otázka v německých oblastech specifické jen vypslostí místní ekonomiky, ale tím „promícháním českého a německého národa“ v mnoha oblastech. Viz *Die Wahlergebnisse im deutschen Gebiete und die Aufgaben der KPTsch*. Fond ÚV KSČ 1921 – 1938, a. j. 539.

³²¹ Viz například *Die Rote Bazille*, 10/1926. NA, fond Tisková sbírka ilegálních časopisů KSČ, ka. 7.

³²² *Ausflug in die Berge mit unserer Arbeitermanifestation*, 1929, NA, fond Sbírká letáků KSČ, 2. část, ka. 4.

³²³ *Ein Besuch der Kindergruppe Dönis in Prag*, Der junge Kamerad, srpen 1922.

³²⁴ BECKMANNOVÁ, Káthe: *Děti jsou...* s. 25 a 77.

³²⁵ Viz REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých...* s. 272. A SCHILLER SEFF. *Gesammelte Werke...* s. 507.

³²⁶ K tradicím obrazu Jana Husa mezi českým dělnickým hnutím viz blíže RANDÁK, Jan. *V záři rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015., s. 69nn.

Nejzajímavější byla právě husitská tradice, která dobře ilustruje vývoj, jakým si liberecké komunistické hnutí prošlo. Tato tradice byla mezi českým dělnictvem populární již od devatenáctého století a po založení komunistické strany na její symboliku navázala KSČ i v českých oblastech, například pořádáním Tábora lidu během třicátých let. Ozvěnu této politiky můžeme najít i v německém prostředí, a to ještě před založením komunistické strany. Hus byl známý nejen z prostředí německé reformace, husitské hnutí bylo inspirací pro romantické autory jako byl malíř Carl Friedrich Lessing nebo teplický rodák Alfred Meissner. Jeho básnická sbírka „Žižka“ z roku 1846 byla ostatně přeložena do češtiny, neboť „národní vývin Čechie a zápas národy našeho za svobodu politickou i sociální u pokročilých a v pravdě vzdělaných Němcův též spravedlivé uznání a ocenění nalezl“.³²⁸ V symbol propojující socialistické tradice s těmi národními se husitství proměnilo zejména na začátku dvacátého století. Tím se do velké míry stalo i statkem exkluzivně českým.³²⁹

V těchto souvislostech se stal poměrně známým pamflet text Karla Kreibicha, publikovaný na začátku dvacátých let v českém i německém jazyce. Jedná o texty uveřejněné v libereckém, tehdy ještě sociálně demokratickém, stranickém tisku *Vorwärts* v letech 1915 a 1920. Jan Hus byl podle něj „velkým Čechem (*Tscheche*)“ a výročí založení města Tábor má spolu s obyvateli města slavit celý český národ.³³⁰ Jan Hus a Tábor však nejsou pouze „záležitostí Čechů“. Jde i o vzpomínku na velkou sociální revoluci, na největší komunistické hnutí středověku.“ Text však neměl být pouze připomínkou těchto světových události. Měl především ozřejmit „německému dělnictvu Československé republiky (...) důležitý úsek dějiny českého lidu a tím přispět ke sblížení proletariátu obou národností.“ Nešlo tedy o součást společného boje, ale o představení tradic českého národa, kdy byl poměr obou národů oproti dnešku otočen. „Vykořisťující byli Němci a vykořisťovaní Češi,“ napsal *Vorwärts* při příležitosti vydání

---

³²⁷ *Gedenktage*, Kommunistische Jugend, červenec a prosinec 1922.

³²⁸ MEISSNER, Alfred. *Žižka: básně ve čtyřech zpěvích*. V Praze: nákladem kněhkupectví I.L. Kober, 1864. s. VII.

³²⁹ BENEŠ, Jakub S. *Workers and Nationalism...* s. 162n.

³³⁰ KREIBICH, Karl. *Tábor. Eine halbjahrtausend-Feier des Kommunismus*. Reichenber: Volksbuchhandlung Runge & Co., 1920. NA, fond Karla Kreibicha, ka. 12.

Kreibichovy brožury.³³¹ V podobném duchu se pak v německojazyčném komunistickém tisku neslo výročí Husova upálení v roce 1925. Ústecký deník *Internationale* recykloval části Kreibichova textu, liberecký *Vorwärts* poukázal na spory mezi Hradem a Vatikánem při oficiálních oslavách, v druhé polovině dvacátých let se však zájem o husity spíše zmenšil. Svátek tehdy jistě nepatřil mezi nejdůležitější památné dny libereckých komunistů.

Ačkoli byl počátek třicátých let pro liberecké komunisty typický zostřenou nacionální rétorikou, požadující „sebeurčení až do odtržení,“ vždy se zdůrazňovalo, že za útlak nemůžou čeští dělníci. Tak tomu bylo například i u pamfletu určeném pro německou mládež, který byl citován v minulé kapitole. „Nenech se dovést k falešnému nacionalismu a k nenávisti k pracujícím kamarádům, kteří jsou příslušníky národa, jenž ten tvůj utlačuje,“ nabádal fiktivního mladého Němce. Naopak ten by jim měl nabídnout ruku, neboť „oni nejsou tvoji nepřátelé, nejsou identičtí s těmi, kteří tě utiskují. Oni spolu s tebou budou bojovat za osvobození tvého národa.“³³²

Proměnu druhé poloviny třicátých let, lze opět ilustrovat na příkladu interpretace husitské tradice, jak ukazoval článek v *Die Rote Fahne*. Podle něj na „520. výročí smrti Jana Husa demonstrují desítky tisíc upřímně pokrokových a svobodomyšlných pracujících, Čechů, Slováků a Němců, boj (...) proti černé, hnědé či jakékoliv jiné kulturní reakci.“ Autor článku přebíral, ale lehce poupravoval narativ českého dělnického hnutí. Konečná porážka reformního hnutí byla podle něj způsobená tím, že „čeští (*böhmisch*) pánové, Češi a Němci, udělali z boje proti Římu záležitost svých podlých vykořisťovatelských zájmů a český (*böhmisch*) lid tak týraly, že ten jejich věc nepřijal za svou.“³³³ Na jedné straně tedy byl lid českých zemí, napříč národnostmi a na druhé němečtí a čeští páni, kteří lid vykořisťovali. Státní oslavy, které probíhaly do velké míry jako oslava *války Čechů s Němci*, se tak v interpretaci libereckých komunistů naprosto převrací.

Podobně se k husitství stavěl v minulé kapitole zmiňovaný Günther Hoffmann (tedy nejspíše Paul Reimann). V článku „*Die hussitische Bewegung*

---

³³¹ *Tábor. Eine halbjahrtausend-Feier des Kommunismus*, Vorwärts. 21. 10. 1920, NA fond Karla Kreibicha, ka. 13.

³³² *Was wollen die Jungkommunisten?*. Prag: Alfred Hadek, 1933. s. 13.

³³³ *Jan Hus*, *Die Rote Fahne*, 8. 7. 1935.

und die Sudetendeutsche“ pro časopis *Der Funke* nesouhlasil jak s interpretacemi českých historiků, kteří zdůrazňovali národní charakter tohoto hnutí, tak německých historiků, kteří naopak husitství ostře kritizovali.³³⁴ Poukazoval na vliv německých myslitelů na Jana Husa. Fakt, že například v Praze čtrnáctého století patřili k vládnoucí třídě Němci, bylo podle něj důvodem, proč se „husitské hnutí zvenčí tvářilo jako boj Čechů s Němci.“ Mnoho Němců, ale podle něj husity podporovalo.³³⁵ Podobně vyznívá i brožura stejného autora „O německé svobodě“. Husitství je i zde pro něj integrální součástí (sudeto)německých dějin. Podobně jako i později při selských povstání na severu Čechu „bojovali Češi a Němci bok po boku.“³³⁶

Na toto inkluzivnější pojetí navázal z exilu i tehdejší německý člen vedení KSČ Rudolf Appelt, když na počátku čtyřicátých let psal svoji esej „O historii sudetoněmeckého lidu“. Podle něj „nacisté falšují historii, když zamlčují, že v husitském hnutí působilo mnoho Němců a Němci v něm také zaujímali významná místa. Poukazoval například na Petra a Mikuláše z Drážďan, „kteří kázali v němčině i češtině a jejichž kázání byla sledována příslušníky obou národů se stejným nadšením.“³³⁷

Spolupráce Čechů s Němci však nebyla jen záležitostí minulosti. Velké pozornosti německých komunistických médií se dostalo například několika výletům německých dětí do Prahy. Tzv. Kindertransporty sloužily k tomu, aby se během léta děti z chudobou postižených oblastí dostaly do měst, kde situace nebyla tak zoufalá. Ukazovaly tak nejen bídu „sudetoněmeckého lidu,“ ale zároveň i spolupráci Čechů a Němců. V první skupině byly děti z Liberce a okolí. V Praze se pak na jejich podporu konala sbírka organizovaná spotřebním družstvem Včela, děti osobně přivítala a po Praze provedla poslankyně Božena Macháčová.³³⁸ Z pobytu v Praze byly v *Die Rote Fahne* pravidelné reportáže, které popisovaly příběhy jednotlivých dětí a zájem pražských dělníků o ně. Akce prý ukázala, „jak je pevný svazek, který spojuje české pracující a jejich německé

³³⁴ GRAUS, František. *Živá minulost: středověké tradice a představy o středověku*. Praha: Argo, 2017. s. 178.

³³⁵ *Die hussitische Bewegung und die Sudetendeutsche*, *Der Funke*, červenec 1936.

³³⁶ HOFFMANN, Günther. *Von deutscher...s. 7*.

³³⁷ Über die Geschichte des Sudetendeutschen Volkes, Bundesarchiv, SRN, fond Deutsche Kommunisten in der KPC, ka. V 148/ 2/ 8.

³³⁸ *Die erste deutsche Kindertransport in Prag*, *Die Rote Fahne*, 17. Juli 1935.

bratry.³³⁹ Jedním z těch, kteří své děti do Prahy poslali, byl i Ernst Fladerer z Nejdku. Ten, prý z důvodu velké chudoby, poslal do Prahy svoji devítiletou dceru. Dočasní adoptivní rodiče se ho dokonce zeptali, jestli by si dívku nemohli adoptovat natrvalo. To německá rodina sice odmítla, ale nakonec dostala z Prahy i několik balíků plných potravin.³⁴⁰

Jak jsme ukázali dříve, velkou roli přisuzovali ve třicátých letech němečtí komunisté národní kultuře. V tom smyslu se v březnu 1936 konala v Liberci kulturní konference, které se zúčastnilo přes 200 delegátů. Hlavní projev zde pronesl dr. Josef Winternitz, pražský německy mluvící komunista, jehož otec Moriz byl zakladatelem české indologie. Ten zdůrazňoval potřebu „svobodné německé kultury,“ antifašistického rozhlasového vysílání i filmové produkce. Kladl důraz na potřebu zrovnoprávnění českých Němců v oblasti školství, zároveň se ale stavěl proti pohrdavému tónu, kterým Henlein mluvil o československé *Mischkultur*. Poukazoval na pomoc německým antifašistům dostává od české inteligence - Vladislava Vančury, profesora Nejedlého nebo Klementa Gottwalda. „My tedy nemáme žádný strach z československé *Mischkultur*,“ říkal. „Přimíchání ducha Komenského nebo Husa do naší školní výuky by bylo jistě užitečnější, než přimíchání ducha pana Alfreda Rosenberga,“ jednoho z předních teoretiků a ideologů německého nacionálního socialismu.³⁴¹

Jak takové míchání kultur vypadalo, ukazoval kupříkladu Dělnický hudební festival na Královce (Königshöhe), chatě nedaleko Jablonce uprostřed Jizerských hor, kterou vlastnil spolek přátel přírody Naturfreunde. Tato lokalita se později stala pravidelným místem konání antifašistických demonstrací. Festival měsíc před jeho prvním konáním, na konci května 1935, podpořilo třicet českých hudebníků a hudebních vědců v čele se „známým profesorem hudebních dějin“ Zdeňkem Nejedlým.³⁴² Na slavnosti nakonec podle tisku dorazilo 15 000 lidí. Z Prahy byla vypravena speciální slavnostní kolona motorek. Delegace přijely i z

---

³³⁹ *Bei den Prager Arbeitern zu Gast*. Die Rote Fahne, 21. Juli 1935.

³⁴⁰ Ernst Fladerer, *Meine Erlebnisse*. Bundesarchiv, SRN, fond Deutsche Kommunisten in der KPC, ka. V 148/ 2/ 11

³⁴¹ *Für eine freie deutsche Volkskultur: Reden, Manifest und Beschlüsse der Reichenberger Kultur-Konferenz vom 22. März 1936*. Prag: Karl Kreibich, 1936.

³⁴² *Tschechische Musiker und Komponisten für das Musikfest auf der Königshöhe*. Die Rote Fahne, 30. května 1935.

Loun, Mladé Boleslavi nebo Jičína. Vystoupil jak chór konzumního družstva Vorwärts, tak i třeba Hans Eisler, německo-rakouský hudebník, který po válce složil novou hymnu NDR. Hrály se skladby ruských autorů i kupříkladu Richard Wagner. Vystoupila i česká operní zpěvačka Marie Budíková, která přednesla v češtině i němčině báseň Josefa Hory.³⁴³ Za liberecké komunisty promluvil Karl Kneschke. Podle *Die Rote Fahne* šlo o „triumf mezinárodního sbatržení.“³⁴⁴

Druhá polovina třicátých let s sebou nepřinesla jen další prohlubování česko-německých vztahů v rámci strany, ale i radikální proměnu vztahu ke státu.³⁴⁵ Až do druhé poloviny třicátých let byl postoj KSČ ke státu velmi kritický a jak jsme uváděli dříve, strana otevřeně koketovala s myšlenkou odtržení německých oblastí od Československa. Přitom občas nezapomněla zdůraznit, že před rokem 1918 situace nebyla lepší. „Stejně to bylo za císařsko-královského Rakouska, kde vládla hrabata Stürgh a Thun-Taxis, stejně je to dnes v Československu, v říši humanity. Změnily se pouze role, vyměnily se osobnosti - ale systém zůstal ten samý.“³⁴⁶

Masaryk sám byl symbolem „výchovy k nacionalismu, ke státní ideje a k péči o kult silné osobnosti.“³⁴⁷ To dobře ilustrují i demonstrace v Liberci a Jablonci nad Nisou v den osmdesátých narozenin prezidenta v roce 1930. Ministerstvo vnitra tehdy doporučilo obcím, aby se oslav účastnily a vytvořily si na to i speciální fond. Komunistická strana v oběžníku nařídila svým zastupitelům, aby pro tento fond nehlasovali - a navrhli raději věnovat peníze na nezaměstnané.³⁴⁸ Zároveň ve stejný den strana pořádala nepovolené po republice demonstrace „proti bídě, nezaměstnanosti, za práci a chleba“³⁴⁹. K jednomu z největších potyček došlo právě v libereckém kraji. Přimo v Liberci obsadila náměstí vojenská hudba, ale komunisté se přesto sešli. Jakmile se pokusil promluvit poslanec Eduard Höhnel, byl zatčen. Stejně dopadl i člen liberecké rady Trötscher a konečně i krajský tajemník Köhler. Následně jedna z demonstrantek

---

³⁴³ *Festprogramm der nordböh. Arbeit-Musikfest*. Die Rote Fahne, 13. června 1935.

³⁴⁴ *Triumph der internationalen Verbrüderung*. Die Rote Fahne, 16. června 1935.

³⁴⁵ K otázce proměnlivého přístupu KSČ k Československému státu celkově viz blíže RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické...* s. 115nn.

³⁴⁶ *Am Gebarch, da ist's halt lustig*, Rote Jugendwacht. 7. Leden 1928.

³⁴⁷ *Bluff*, Rote Jugendwacht. 25. Mai 1929.

³⁴⁸ *Rundchreiben No6*, 11. února 1930, NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 524.

³⁴⁹ *Für Arbeit und Brot*, únor 1930, NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 524.

objevila policejního agenta a bodla ho jehlicí do vlasů do zad.³⁵⁰ Mnohem dramatičtější však byly události v Jablonci nad Nisou, kde povoleným lampionovým pochodem městem oslavovala kulaté narozeniny prezidenta česká menšina v čele s Obcí legionářskou a Sokolem. Komunisté svou demonstraci přes zákaz propagovali nelegálními letáky i nápisy křídou na budovy. Když se pak četníci pokoušeli chránit průvod legionářů a sokolů, snažili se ho komunisté narušit zpěvem internacionály. Podle policejní zprávy demonstranti nakonec nejen rozbíjeli okna, ale začali na četníky i střílet, což vyprovokovalo krátkou přestřelku, při níž naštěstí nikdo nezemřel.³⁵¹ Potyčky ještě pokračovaly druhý den, když zatčení přivolali srocení před budovu soudu zpěvem internacionály.³⁵²

Situace se však v průběhu několika let naprosto obrátila a komunisté nejen, že přestali požadovat právo na sebeurčení, ať již Slováků nebo Němců, ale aktivně se začali za obranu kapitalistické republiky zasazovat. V roce 1935, když Masaryk abdikoval, se tón výrazně změnil. Karl Kreibich ve svém komentáři pro *Die Rote Fahne* sice neviděl tehdy již bývalého prezidenta nekriticky, mnoha věcí si na něm ale vážil, například jeho „boje proti romantickému nacionalismu, proti nacionalistickým legendám, proti šovinismu a antisemitismu.“³⁵³ O tom, že se situace změnila i v nižších patrech politiky, svědčila také podoba státního smutku po Masarykově úmrtí. Ten byl opět nařízen ministerstvem vnitra a organizován spolky české menšiny. Tentokrát byl však přístup KSČ jiný, alespoň v případě Nového Města pod Smrkem nebo Chrastavy. Akce se aktivně účastnili komunističtí místostarostové Schwertner a Seidel.³⁵⁴

Státní hranice již nebyly negativním produktem imperialismu kapitalistických zemí, který omezoval práva národů uvnitř nich. Naopak se staly něčím pozitivním, něčím, co je třeba chránit. Když tak německá policie zatkla a zabila komunistu z Liberecka, německý komunistický tisk bil na poplach, že to byl „Čechoslovák,“ který byl zabit.³⁵⁵ Karikatura z června 1935 například

³⁵⁰ Hlášení prezidia zemského úřadu v Praze, 102/1930. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 524.

³⁵¹ Komunistická demonstrace v Jablonci n/N., 6. březen 1930. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 524.

³⁵² Výtržnosti v Jablonci n- N. 11. Března 1930. NA, fond Presidia ministerstva vnitra, ka. 524.

³⁵³ KREIBICH, Karl. *Masaryk. Die Rote Fahne*, 15. prosinec 1935.

³⁵⁴ Viz *Die Stadt vertretung von Kratzau veranstaltet...*, 14. září 1937. SOKA, fond AM Chrastava, ka. 134. a *Verhandlungsschrift, aufgenommen in der 136. Sitzung des Stadtrates Neustadt a./T.*, 14. září 1937. SOKA Liberec, fond Nové město po Smrkem, kn. 70.

³⁵⁵ *Tschechoslowake in Görlitz ermordet. Die Rote Fahne*, 23. července 1935.

parodovala výrok Henleina o tom, že bude mostem mezi německým a českým národem. Ukazovala naopak Henleina rozloženého nad československými státními hranicemi a za ním pochodující armádu nacistů, která přes něj hranice překročí.³⁵⁶ Na jaře 1938 vydaná brožura „Rakouský osvobozenecký boj a mírová stráž v Sudetech“, pod kterou byl podepsán Fritz Reichenberger, již naplno zdůrazňovala nutnost obrany republiky před Německem. Na hřbetě jsou vyobrazeny československé státní hranice s hlavním městem a vedle nich Francie a Sovětský svaz, které zemi letecky zásobovaly (viz obrázek 8). Na konci publikace pak popisovala sílu země. „Mínění některých fašistických kruhů doma i v zahraničí, že je československá demokracie lehce k poražení, neodpovídá skutečnosti. Ne Československo, ale režimy fašistických diktátorů by prohrály, kdyby si dovolily vést útok na Československo.“ Ze státu bylo třeba vybudovat baštu proti fašismu. „Vybudovat tuto baštu je dnes povinností všech Němců v ČSR, kteří milují svůj lid a svoji vlast.“³⁵⁷

Ohrožení této bašty se však navzdory proklamacím zvyšovalo a výše uvedené manifestace se opakovaly, narativ se ustálil. Když se konal na Královce na jaře 1938 „Den lidové kultury“, antifašistický sraz, dorazilo na něj podle stranického tisku až 20 000 lidí. „Opustili na den místo svého každodenního boje a vyrazili do Liberce, aby (...) světu ukázali, že je v Sudetech přece jen svobodná německá kultura, že je zde armáda neustálých, tvrdých a vítězných bojovníků za německou svobodu.“³⁵⁸ Šlo ovšem i o oslavu jednoty Komunistické strany Československa a všech bojovníků proti fašismu. Do Liberce přijelo i mnoho Čechů, opět se zpívaly písně v němčině i češtině. Češi prý provolávali hesla v němčině a Němci naopak v češtině. „Jazyk nehrál žádnou roli.“ Vystoupil i Klement Gottwald, který ve třicátých letech objížděl německé oblasti a ujišťoval je o boji KSČ proti národnostnímu útlaku.³⁵⁹ Tentokrát mimo podobné výzvy zdůraznil i potřebu jednoty antifašistického bloku. Jak varovali komunisté z

---

³⁵⁶ *Der grosse Brückenbauer*, Die Rote Fahne, 1 Juni 1935.

³⁵⁷ REICHENBERGER, Franz. *Oesterreichs Freiheitskampf und die Friedenswacht in den Sudeten*. Prag: Verlagsbüro, 1938. s 101n.

³⁵⁸ Ein Tag der Verbrüderung., Der Ruf, červenec 1938, Bundesarchiv, SRN, fond Deutsche Kommunisten in der KPC, ka. V 148/ 2/ 9.

³⁵⁹ Viz například dopis z vedení strany, *An das Kreisekretariat der KPTsch in Reichenberg*. 17. Ledna 1937, NA, fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938, ka. 17.

Vratislavic na letáku, vydaném před komunálními volbami: „Pro nás a naši krásnou vlast je lidské a rozumné, že našich práv dosáhneme jen společným vyjednáváním s českým lidem. Jinak se naši otcové, bratři a synové sejdou pod zeleným drnem masových hrobů.“³⁶⁰

V podobném duchu se pak neslo i poslední číslo *Die Rote Fahne*, zvláštní vydání publikované v souvislosti s Mnichovskou krizí (viz obrázek 9). V něm se zdůrazňovalo, že jen ti, kteří vystupují za porozumění a spolupráci národů Československa jsou „obránce fašismem ohrožené tradici německého lidu“. Hlavní prostor ovšem dostal projev Rudolfa Appelta, který zdůrazňoval historické, ekonomické a kulturní propojení českého a německého národa. „KSČ provolává ke všem přívržencům míru a obrany republiky: Odolnost, odhodlanost, jednotu!“ končil svůj projev.³⁶¹

Ačkoliv podpora KSČ se v této době udržovala držela výše jen v některých městech se silnou komunistickou tradicí,³⁶² jádro komunistické strany se na Liberecku již pevně přihlásilo k obraně státu. Mnoho členů aktivně pomáhalo československým jednotkám předáváním informací, případně stavěním zátarasů při mobilizaci. Mnoho členů strany také vstupovalo do Československé armády, více než sto se jich stalo členy Stráže obrany státu.³⁶³ Aktivně se také účastnili přestřelky s Freikorpssem.³⁶⁴

Svět libereckých komunistů byl vždy místem setkávání českého a německého prostředí. I během první poloviny třicátých let charakteristické více národoveckou rétorikou, byla zdůrazňována nutnost spolupráce českých a německých pracujících. Identita, která se v komunistickém hnutí vytvářela, byla nejen česko-německá, ale zároveň také *československá*, i když velmi specificky a s velmi omezeným dosahem. Minimálně ze strany některých prominentních členů strany zde byla snaha najít body společné historie. Na druhé straně se tato snaha

---

³⁶⁰ *An die werktätige Bevölkerung von Maffersdorf!*, 1938, NA letáky NA, fond Sbirka letáků KSČ, 2. část, ka. 4.

³⁶¹ APPELT, Rudolf. *Die Tschechoslowakei darf kein zweites Oesterreich werden!* Rote Fahne, zvláštní vydání, září 1938. Bundesarchiv, SRN, fond Deutsche Kommunisten in der KPC, ka. V 148/ 2/ 8.

³⁶² Jako bylo například Nové Město pod Smrkem, kde měla KSČ ještě v roce 1938 téměř pětinu hlasů.

³⁶³ STEJSKAL, Libor a Jan STEJSKAL. Drama '38: opevnění, Češi a Němci, mobilizace na Liberecku v roce 1938. Liberec: Knihy 555, 2003, s. 20.

³⁶⁴ Na boje s Freikorpssem vzpomín například Emil Kindermann, viz jeho životopis, Landesarchiv Sachsen-Anhalt, Benutzungsort Merseburg, fond Antifa-Ausschüsse der KP Tsch (1945-1946), Film-Nr. 8.

ve dvacátých letech příliš nepromítla do konání manifestací, společných rituálů. Ty se ve vztahu k minulosti v německých oblastech primárně týkaly svátků celého internacionálního komunistického hnutí. V druhé polovině třicátých let se však situace změnila, došlo nejen k upevňování česko-německé spolupráce, ale i k hlubšímu budování konstrukce československé.

10 Historie neúspěchu: Propad podpory libereckých komunistů

Příběh liberecké KSČ je historií obrovského neúspěchu. Organizace, jejíž členská základna dosahovala na začátku dvacátých let až 15 000 členů a v celém jí kraji volilo téměř 70 000 voličů, velmi rychle, během pouhých několika let, velkou část své podpory ztratila. Zatímco na podzim v roce 1929 byl propad hlasů ještě relativně mírný a v obecních volbách v roce 1931 na mnohých místech Liberecka ještě drželi komunisté své pozice navzdory nástupu DSNAP, v parlamentních volbách v roce 1935 komunisté silně ztráceli prakticky ve všech svých baštách. Jedním z cílů této práce bylo objasnit, proč k tomu došlo, jaké důvody tato rychlá zkáza měla a nakolik za tím stály rozpory mezi pojetím třídy a národa. Otázka je o to složitější, že mezi českými a slovenskými voliči i v Německu podpora komunistických stran počátkem třicátých let všeobecně narůstala.³⁶⁵

Ohlédneme-li se za touto prací, nabízí se možná zdůvodnění, že vzhledem k tomu, že ji o většinu hlasů připravila Henleinova Sudetoněmecká strana, byla málo (velko)německá, národní. Byla nucena být v jednom politickém uskupení s Čechy a dalšími národnostmi a nebyla tedy schopna hájit zájmy Sudetských Němců tak, jak to dokázal Henlein. Bylo tomu skutečně tak?

Je nesporné, že se uvnitř komunistického hnutí utvářela poměrně stabilní stranická identita. Toto mezinárodní hnutí mělo své mýty, své hrdiny, svoji minulost a svoji budoucnost. Uvnitř hnutí se budovala ideologii v širším slova smyslu, případně spolu se Stephenem Kotkinem můžeme říci, že se zde utvářela specifická civilizace, s vlastním jazykem a vlastními rituály.³⁶⁶ Jedním ze základních rozporů celého hnutí však byl vztah mezi tímto internacionálním a nacionálním, mezi třídou a národem. Zatímco v etnicky poměrně homogenních státech, jakým bylo Německo, nebyl tento rozpor tak znatelný, v etnicky velmi heterogenním Československu tomu bylo jinak. Německá KSČ v tomto smyslu nedávala jasnou odpověď na to, kdo utváří ono *my* a *oni*. U československého

---

³⁶⁵ K úspěchu KSČ v jiných částech republiky viz i MELICHAR, Bohumil: *Rudá Praha: O příčinách volební úspěšnosti meziválečné KSČ*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 2017.

³⁶⁶ KOTKIN, Stephen. *Magnetic mountain: Stalinism as a civilization*. Berkeley: University of California Press, 1997. s. 355nn.

státu byl na jednu stranu zdůrazňován jeho český charakter, vymezení třídní šlo ruku v ruce s vymezením nacionálním. I když by možná mohly národy žít v jednom státě, měly žít odděleně, české děti chodit do českých škol, německé do německých, slovenské do slovenských. Od poloviny dvacátých let dokonce komunisté požadovali oddělení Sudet od Československa, jakkoli na tento požadavek kladli proměnlivý důraz. Na druhou stranu byla v celém období první republiky akcentována nutnost spolupráce českého a německého proletariátu. Ta se odehrávala přímo v libereckých továrnách, byla běžnou praxí komunistických manifestací a v konečném důsledku i základem, na kterém se v KSČ utvořil společný československý narativ, za jehož pomoci němečtí komunisté i bránili československý stát.

Tyto rozpory tedy nebyly způsobeny jen „taktikou“ Kominterny a vedení strany, jak uvádí Klaus Sator,³⁶⁷ ale byly důsledkem každodenní praxe meziválečných komunistů, jak jsme mohli vidět v sedmé až deváté kapitole. Nebyly jen produktem politiky Moskvy, ale byly zakódovány v samotné podstatě KSČ, v prostředí konkrétních osob žijících na konkrétním místě. Mnozí se sice považovali primárně za Němce a Československou republiku primárně za stát Čechů, ale nebránilo jim to později v mnoha případech sloužit v *české* armádě koncem třicátých let, případně se přímo cítit československými patrioty, kteří mají s Čechy společnou minulost a chtějí mít i společnou budoucnost. Komunistům kvůli tomu hrozily útoky od národně uvědomělých Němců i Čechů, etnicky indiferentní byli komunisté pro obě strany. Käthe Beckmannová vzpomíná, jak v Liberci třicátých let byli napadáni Němci, protože jsou komunisté a mluví s Čechy, tak i samotnými Čechy, protože ačkoli třeba umí česky, mluví veřejně německy a považují se za Němce.³⁶⁸ Bližším pohledem na předěly v historii liberecké KSČ nicméně zjistíme, že měla poměrně solidní a stabilní podporu i v dobách, kdy na nacionální rétoriku nekladla takový důraz a naopak výrazný propad zaznamenala v době, kdy byla v požadavcích po sebeurčení německého národa nejradikálnější. Svár mezi nacionálním a internacionálním byl důležitým faktorem, který stranu oslaboval. Kvůli němu se komunisté stávali cílem útoků svých soupeřů a znejišťoval i členskou základnu. Nebyl ovšem faktorem jediným.

---

³⁶⁷ SATOR, Klaus. *Anpassung ohne...* s. 308.

³⁶⁸ BECKMANNOVÁ, Käthe: *Děti jsou...* s. 119n.

Se vztahem KSČ ke státu a národu souvisí částečně i otázka programu a prezentace strany. Zde Klaus Sator zdůrazňuje dva faktory, které podle něj byly zásadní pro pád německých komunistů a sociálních demokratů v Československu.³⁶⁹ Prvním bylo podcenění nástupu henleinovců, jejich role a jejich možného úspěchu. I úspěch DNSAP z přelomu dvacátých a třicátých let bylo z tohoto pohledu možno brát jako dočasný úspěch historicky slabé strany. Na druhou stranu je jasné, že pokud tento faktor nezmizel již s nástupem Hitlera k moci, jistě se tak stalo po volbách v roce 1935. Obě strany zároveň nedokázaly nabídnout pádnou alternativu k programu SdP. A to ani formou, ani obsahem. KSČ v pohraničí stála rozkročená mezi pokyny Moskvy a Prahy a realitou v pohraničních oblastech. Požadovala tak seburčení sudetoněmeckého lidu a tedy de facto jeho připojení k Německu v okamžiku, kdy tam již moc pevně v rukou držel Adolf Hitler. Politika KSČ byla zaměřena na boj, na neustálé hledání nepřítele, zatímco Henlein dokázal mladým voličům nabídnout hmatatelnější a líbivější alternativu. Navíc jak tvrdil, bez revoluce a bez války.

Jak bylo ale zřejmé z první poloviny práce, v případě libereckých komunistů byly podstatné i další skutečnosti. Strana měla v průběhu dvacátých let poměrně stabilní podporu, přestože se i v této době ozývaly hlasy kritizující velkou pasivitu. Na podzim 1929, několik měsíců po vyloučení Aloise Neuratha ze strany, strana mírně ztratila. Větší propad ale přišel v první polovině třicátých let v důsledku stalinistické politiky nového vedení. Zde sehrála roli nejen ideologická rigidita a vylučování oponentů v čele strany. Rušeny byly celé místní buňky, na ty stávající byl enormně zvýšen tlak na *revoluční* činnost. Boj s renegáty a trockisty zároveň trval v některých přidružených organizacích až do poloviny třicátých let. Kvůli těmto sporům strana přišla o svůj deník Vorwärts. Platformu, na které oslovovala prakticky celé své členstvo i mnoho svých příznivců. Nový styl vedení KSČ se tedy odrážel ve všech úrovních strany. S ohledem na omezenou pramennou základnu první poloviny třicátých let můžeme jen spekulovat, nakolik za tím stála i osobnost Bruno Köhlera, nakolik byl liberecký kraj, i pro svoji *trockistickou* minulost, bolševizován důkladněji než ostatní krajské organizace.

---

³⁶⁹ SATOR, Klaus. *Anpassung ohne...* s. 308nn.

Vztah vedení kraje k členské základně byl navíc omezen tím, že v průběhu celé první republiky funkcionáři strany poměrně často měnili působiště, delší dobu nezůstali v jedné funkci v jednom kraji. V průběhu třicátých let navíc nejdůležitější postavy libereckého kraje působily v Praze. V hlavním městě byl ostatně nově vydáván i deník *Die Rote Fahne* a různé brožury a pamflety. To oslabovalo vztah centra strany s krajem. Přesto však na nižších úrovních strany můžeme sledovat poměrně výraznou kontinuitu. V některých místních zastupitelstvech bylo možné sledovat podobné personální obsazení během celého meziválečného období. Zatímco v Liberci byl zvolen do zastupitelstva bývalý krajský tajemník a pozdější člen opozice Leopold Kreutz, v Chrastavě nebo Novém Městě pod Smrkem zůstalo obsazení komunistického klubu prakticky totožné, včetně jejich nejvyšších představitelů. Nedá se tedy říci, že by odtržení strany od libereckých reálií v první polovině třicátých let bylo až tolik radikální, abychom jen tím mohli zdůvodnit propad jejich volebních preferencí.

S rozpadem strany a ztrátou členů, je však spojen další problém. Nešlo pouze o to, že strana ztratila funkcionáře, kteří se na mnoha místech těšili značné podpory. Strana tím přišla i o výraznou část svých finančních prostředků, což v kombinaci s hospodářskou krizí znamenalo, že nemohla své členy podporovat tak, jako její konkurenti. Nedostatek financí byl všeobecný a dlouhodobý problém komunistické strany. Zdá se však, že v německém pohraničí byl kvůli většímu dopadu hospodářské krize ještě markantnější. Strana tak nemohla sanovat konsumní družstva, odbory, ani pomáhat svým členům finančními podporami. Je také otázka, nakolik jí v době dlouhodobé nezaměstnanosti uškodila její přestavba a důraz na zakládání továrních buněk. Některé kvalifikované dělníky zároveň mohla odlákat nová politika během hospodářské krize, kdy se strana orientovala především na nižší proletariát.

Tento výčet podmínek, které umožnily rychlý pád strany, však nemůže být dostačující. Je zde totiž mnoho vnějších faktorů, přesahujících vývoj uvnitř komunistické strany. Je jistě pravda, že jakkoli byla národně socialistická strana v pohraničí poměrně slabá, vyhrocený nacionalismus měl v českých zemích poměrně silnou tradici.³⁷⁰ Ten byl jistě vlastní i etnicky české veřejnosti, v té

---

³⁷⁰ Ostřeji formulováno například HAHNOVÁ, Eva: "Mnichov" v kontextu (sudeto)německých dějin. In: HAZDRA, Zdeněk, Lukáš VLČEK a Hans Henning HAHN. *Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z*

německé byl ale živen pocitem ohrožení ze strany Čechů, který se ostatně v jejich očích potvrdil po roce 1918 a utvrzoval během celého trvání první republiky. Nejen DNSAP, ale i sociální demokracie a občanské strany se tak v roce 1918 postavily za vznik Německých Čech, Deutschböhmern a odmítli uznat Československo za svůj stát. Tyto tradice, které v sobě pojily etnický nacionalismus a částečně i antisemitismus a odpor k liberální demokracii, byly integrální součástí českoněmecké politiky za období první republiky.

Pokud jsme zdůrazňovali problémy KSC s cíleným oslovením a podporou svých příznivců, nově založené Sudetoněmecké hnutí (později Sudetoněmecká strana) bylo v tomto jejich pravým opakem. Jak zdůrazňuje Brigit Vierling, straně se podařil naprosto bezprecedentní úspěch i proto, že dokázala svoji mediální komunikaci postavit na jasné a srozumitelné kampani. Politický subjekt vedený Konrádem Henleinem zdůrazňoval, že je novým hnutím, nikoli tradiční stranou jako ty, které se podílely na korupci v pražském parlamentu. Výrazně pomohla i kontaktní kampaň za pomoci aut i moderních a vizuálně přitažlivých plakátů. Byla to nakonec ona, která pomocí svých Volkshilfe dokázala účinně podporovat nezaměstnané, místo třídního boje nabídla dělníkům lidovou pospolitost, *Volksgemeinschaft*.³⁷¹ Zatímco tedy na Slovensku dokázali mladé a radikální voliče oslovit komunisté a hlinkovci, kteří dohromady v roce 1935 získali možná až 40-50 % slovenských hlasů, v německém pohraničí se to podařilo právě SdP. Navíc svou rétorikou v prvních letech své existence zdůrazňovala, že pevně stojí na demokratických základech Československé republiky. Ve výsledku tak nenavázala pouze na úspěchy DNSAP z přelomu dvacátých a třicátých let, ale stala se vpravdě *catch-all* stranou, která dokázala oslovit německou společnost v Československu napříč třídními, politickými i konfesijními rozdíly.

Úspěchu SdP šla zároveň naproti, mnohdy nechtěně, i politika pražské vlády. Bylo naprosto v souladu s logikou československé *dohadované demokracie*, tedy řešila partikulární spory, bez konsensu na střednědobé či dlouhodobé politice. Když tak agrárníci prosazovali vysoká cla vůči sousedním zemím, chtěli primárně ochránit československé sedláky a podniky specializující

---

mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. s. 19nn.

³⁷¹ VIERLING, Brigit. *Kommunikation als Mittel...* s. 485nn.

se na potravinářský průmysl. Důsledek v podobě prohloubení krize v pohraničí, které bylo kvůli lehkému průmyslu závislé především na exportu, byl spíše nechtěný. Podobně tak zřízení celodenního vysílání státního rozhlasu v německém jazyce, které mnozí požadovali již od první poloviny třicátých let, se zřejmě oddálilo až do května 1938 nikoli z důvodu českého šovinismu, jako spíš z nepochopení vážnosti vzrůstajících problémů. Stejně tak nikoho neznepokojoval fakt, že zatímco v pohraničí se sledují říšské filmy, v těch českých, silně státem podporovaných, nezazněla ani němčina a dokonce ani slovenština. Zároveň je však zřejmé, že pokud přetrvávala v českoněmecké politice silná tradice, která odmítala integrování do Československého státu, byly to i dominantní síly na straně české politiky, které odmítaly (symbolickou) integraci českých Němců do československého státu. Rádlovy teze se potvrzují i na podobě oslav státních svátků v pohraničí, jak jsme je viděli i v této práci. Jakkoli jsou hesla o českém kolonialismu jistě přehnaná, je fakt, že mnozí liberečtí komunisté považovali policii, armádu i úřady za instituce české, ovládané Čechy, také důsledkem záměrné politiky české politické reprezentace. I z tohoto pohledu musela mít internacionální až *čechoslovakistická* politika KSČ v druhé polovině třicátých let ztíženou pozici. Stát pak také poměrně tvrdě hlídal a omezoval politiku jak KSČ, tak i DNSAP a to zejména v první polovině třicátých let, kdy například i zrušil Dělnickou pomoc. Zdaleka ne tak tvrdě ovšem v té době vystupoval proti SdP. To mohlo komunistům dopomoci k jisté aureole protistátní strany utlačované státními represivními orgány. Na druhou stranu ale tato skutečnost velmi omezovala funkčnost komunistického stranického bloku.

Tento výčet by však nebyl úplný, kdybychom nezmínili i zahraničněpolitické souvislosti. Mezi Prahou a Berlínem, obrazně i fyzicky, se nepohybovali jen českoslovenští komunisté, ale i celá německá menšina, která velmi citlivě reagovala na vývoj v sousedním Německu. Když zde vyhrála volby Hitlerova NSDAP a následně se jí po převzetí moci podařilo překonat největší dopady hospodářské krize, byly výsledky německé politiky vidět z českého pohraničí doslova na první pohled. Mnoho lidí mělo v Německu známé, příbuzné, případně tam jezdilo za prací. Navíc zatímco československý německojazyčný rozhlas neexistoval, ten říšský se na české pohraničí aktivně zaměřoval. Plebiscit v Sársku, který rozhodl o připojení této oblasti k Německé říši, měl jistě vliv na

veřejné mínění v československém pohraničí a zdejší volby v roce 1935, několik měsíců později. Podobně tak obecní volby v roce 1938 byly ovlivněny předchozím anšlusem Rakouska. Konečně zatímco po první světové válce byla Evropa podle mnoha dobových komentářů na pokraji komunistické revoluce, ve třicátých letech tomu bylo jinak. Odmítání liberálního kapitalismu a v důsledku i liberální demokracie bylo silnější z pozic autoritářského nacionalismu, tedy krajní pravice. Ten přitom neměl výraznou odezvu jen mezi německou společností v Německu a v Československu. Velký vliv měl v mnoha státech Evropy a ostatně hned po Mnichovu se toto myšlení stalo naprosto dominantní i ve společnosti české.

Zdeněk Kárník na základě volebních výsledků německé KSČ první poloviny třicátých let odhaduje, že 30 % své podpory strana ztratila z důvodu vnitřních sporů a 70 % kvůli vzestupu henleinovského hnutí.³⁷² Tato práce si nekladla za cíl kvantifikovat příčiny, které způsobily pád preferencí KSČ v její liberecké krajské organizaci. Proces vedoucí k tomuto pádu byl totiž delší a jednotlivé faktory se navzájem ovlivňovaly. Souhrn výše popsanych podmínek však jistě způsobil, že strana byla oslabena v nejhorší možné době, kdy v Německu stoupala podpora NSDAP a v Československu nakonec vzniklo nové mladé hnutí, které se jí ukázalo být největším soupeřem. Zdůraznit je však třeba roli hospodářské krize, ta byla, zdá se, zásadním hybatelem dění v českém pohraničí. Také příběh KSČ naznačuje, že i kvůli ní prošla místní společnost navzdory výše zmíněným tradicím poměrně radikální proměnou, ať již z důvodu atomizace společnosti v důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti nebo sociální paniky způsobené zveličováním útlaku pražskou vládou. Tato proměna naprosto překopala místní politickou krajinu. Komunisté přitom z těchto změn nevzešli jako vítězové, ale, bezesporu i kvůli vlastní politice, jako poražení.

Osudy libereckých komunistů nicméně neskončily v září 1938, ale rozdílnými způsoby se vyvíjely. Rozpory, způsobené rozdíly mezi politikou komunistické strany, jejich německou národností a československou vlastní, je doprovázejí během druhé světové války i po ní.

---

³⁷² KÁRNÍK, Zdeněk. KSČ – úspěchy a neúspěchy v klíčově významných parlamentních volbách v roce 1935. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 4 Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2005. s. 78.

11 Nezachovali jsme se jako marxisté, ale jako nacionalisté:

Epilog

Když na konci září 1938 začala německá armáda obsazovat území odstoupené na základě Mnichovské dohody, pokusilo se mnoho komunistů, stejně jako sociálních demokratů, uprchnout do vnitrozemí, na *české území*. Politika pomnichovské vlády ovšem byla odmítat nečeské uprchlíky. Z celého Frýdlantska, nejsevernější části Liberecka, odešlo 2131 komunistů. 2099 z nich jich československé úřady vrátily německým orgánům.³⁷³ Podobný byl i případ Edmunda Hünningena, který byl nicméně v Praze zatčen až v roce 1939. Následně byl vydán do říše a uvězněn v koncentračním táboře, kde prožil celou válku.³⁷⁴

Německé úřady byly na převzetí moci v pohraničí připraveny. Ještě na podzim 1938 zatkly několik desítek tisíc komunistů a sociálních demokratů, aby tak zabránily jakékoli opozici. Jejich seznamy sestavovali již dříve členové SdP. Podle již citované statistiky na Frýdlantsku byly další stovky až tisíce straníků buď krátkodobě zatčeny, případně internovány na kratší dobu a 100 jich skončilo přímo v koncentračním táboře.³⁷⁵

Nově vzniklá ilegální Komunistická strana Sudet byla činná pouze v prvním roce po Mnichovu a následně rychle rozprášena. Tím se lišila od své sestry, Komunistické strany Slovenska, která v ilegalitě vydržela až do konce války. Odboj se na Liberecku omezil především na poslouchání zahraničního rozhlasu, konspirační schůzky a pomoc zahraničním dělníkům a Čechům. Leopold Grünwald uvádí, že v celých Sudetech operovalo až 185 odbojových. Tento počet se však zdá nadnesený.³⁷⁶ Rozsáhlejší ozbrojený odpor německých komunistů představovaly skupiny Meerwald z Karlovarska a Waltra, která působila mezi Cvikovem a Jablonným v Podještědí.

---

³⁷³ ANDĚL, Rudolf a KARPAŠ, Roman. *Frýdlantsko...* s. 138.

³⁷⁴ *Životopis*, NA, fond Edmunda Hünningena, ka. 2.

³⁷⁵ ANDĚL, Rudolf a KARPAŠ, Roman. *Frýdlantsko...* s. 138.

³⁷⁶ Viz blíže ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. s.339nn. a GRÜNWARD, Leopold. *Sudetendeutscher Widerstand gegen den Nationalsozialismus: für Frieden, Freiheit, Recht*. Benediktbeuern: Rieß-Druck und Verlag, 1986.

Ne všichni komunisté se samozřejmě ocitli ve vězení nebo v odboji. Velká část z nich chtěla přežít válku bez následků. Ze strachu před nacistickou perzekucí vstoupil syn Kreibicha Waltr dokonce do NSDAP a následně musel i narukovat do Wehrmachtu.³⁷⁷ Jiní, například Fritz Beer, pod vlivem stalinizace strany i rozdělení Polska Německem a Sovětským svazem, stranu po začátku války opustili. Do deníku si tehdy napsal: „Z téhle strany, jejímž členem jsem byl devět let a která ve mne ještě hluboko bude vězet, musím vystoupit. Vždyť co to bylo, když jsem v ní ještě věřil! Miloval jsem ji a nenáviděl, dávala mi nekonečně mnoho a brala mnohem víc, nutila mne krčit se a napřimovat, zužovala mi můj horizont i rozšiřovala, rozpoutávala lásku a pohrdání, dělala ze mne lepšího člověka i ničemu... neoplakávám ji, jsem s ní dávno vnitřně hotov. Cítím pouze smutek, že už nemůžu říkat my.“³⁷⁸

Menší části straníků, především vyšším funkcionářům, se podařilo emigrovat. Do Velké Británie odešla skupina asi 700 německých komunistů pod vedením Gustava Beuera.³⁷⁹ Patřil k nim například Karl Kreibich, Ludwig Freund, Paul Reimann, Hedwig Hünningen nebo Käthe Beckmannová. Mnoho z nich bylo po příjezdu do Británie uvězněno, neboť byli občany nepřátelského státu a existovaly obavy, že by mohli ve Spojeném království působit jako špioni. To byl příklad i Ludwiga Freunda, který strávil několik měsíců na ostrově Man.³⁸⁰

Němečtí komunisté se ve Velké Británii dále sdružovali, vydávali časopis *Einheit* a podíleli se na zahraničním odboji, přestože zpočátku museli následovat politiku Sovětského svazu. Karl Kreibich byl dokonce jako zástupce německých komunistů členem Státní rady Československé, tedy jakéhosi provizorního parlamentu, kde byli zastoupeni členové všech českých předválečných stran. Několik komunistů pak vstoupilo do československé zahraniční armády. Zatímco Ludwig Freund byl ze zdravotních důvodů odmítnut, Friedrich Tichy, zeť Rudolfa

---

³⁷⁷ Rozhovor s Ilsou Dolanskou vedl Martin Hořák, 19. března 2007. Sbíрка Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu, kteří byli po skončení druhé světové války postiženi v souvislosti s opatřeními uplatňovanými v Československu proti tzv. nepřátelskému obyvatelstvu, COH AV ČR.

³⁷⁸ BEER, Fritz. ....a tys na Němce... s. 209n.

³⁷⁹ KOVAŘÍK, David. Nechtění soudruzi. Němečtí komunisté v poválečném Československu. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 8 Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2011. s. 85.

³⁸⁰ FREJKOVÁ, Hana. *Divný kořeny...* s. 36 a 81.

a Käthe Beckmannových, bojoval v československých jednotkách v Africe.³⁸¹ Je těžké určit, kolik Němců a komunistů v československé armádě bojovalo, nicméně v mužstvu bylo až 11 % německy mluvících vojáků. Dalším z nich v tom zabraňovala politika exilové vlády a armádního velení, kteří z politických důvodů nechtěli mít příliš *německé* vojsko. Podle Zdenka Maršálka tehdy byla „promarněna šance sjednotit se na demokratickém základě a v přímé konfrontaci se zručností nacistického režimu konečně vybudovat jednotící nadnárodní ideu, která by mohla oslovit a sjednotit Čechoslováky všech národností, ras a vyznání.“³⁸²

V Moskvě pak sídlilo exilové vedení Komunistické strany Československa, kde až do roku 1945 zasedali i Němci – mezi nimi Rudolf Appelt, Bruno Köhler a Robert Korb. Z Moskvy do střední Evropy zároveň vysílal Sudetoněmecký svobodný vysílač, který měl na starosti především Leopold Grünwald.³⁸³ Do východních zahraničních jednotek se zapojili například Karl Linke. Pocházel sice z Liberce, ale prakticky celé období první republiky prožil v Moskvě.³⁸⁴

V zahraničním odboji byla nejdůležitější otázkou podstata poválečného uspořádání Československa. Zde se vedení československého exilu pod vedením Edvarda Beneše přiklonilo k etnické očiště českých zemí od českých Němců. KSČ se, i z důvodu své multietnické historie za první republiky, zpočátku zdráhala na toto řešení přistoupit. Například Gustava Beuera prý vysídlení kategoricky odmítal.³⁸⁵ Změnu přineslo až jednání Beneše se Stalinem, po kterém se i kvůli politice vedení Sovětského svazu začal k tomuto řešení přiklánět i Klement Gottwald. V samotném vedení zůstali v opozici zřejmě pouze Rudolf Appelt a Jan Šverma. Druhý jmenovaný prý poukazoval na to, kolik českých Němců v průběhu dvacátých let volilo sociální demokraty a komunisty s tím, že se k levicovým názorům po válce jistě vrátí. Odsun se měl podle něj týkat jen

---

³⁸¹ KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. *Osudy zapomenutých...* s. 88.

³⁸² MARŠÁLEK, Zdenko. *Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939 - 1945*. Disertační práce. Univerzita Karlova, 2014. s. 261.

³⁸³ GRÜNWARD, Leopold. *Wandlung...* s. 80n.

³⁸⁴ *Wilhelm Gaida, Angaben über Partisanentätigkeit*, Bundesarchiv, SRN, fond Deutsche Kommunisten in der KPC, ka. V 148/ 2/ 11.

³⁸⁵ Podle Leopolda Grünwalda se tak vyjádřil v brožurě *Sudetendeutsche, wohin?* v roce 1943. GRÜNWARD, Leopold. *Wandlung...* s. 85.

aktivních nacistů.³⁸⁶ KSČ se však ve své většině přizpůsobila ostatním českým stranám požadujících radikální řešení tzv. *německé otázky*.³⁸⁷ Jak lakonicky poznamenala Marie Švermová, „jednali jsme spíše jako nacionalisté než jako marxisté.“³⁸⁸ Tato proměna však nebyla jen dílem pragmatické taktiky strany, ale souznění s touto *nacionální* politikou bylo patrné na všech úrovních strany.³⁸⁹

Ačkoli měli být němečtí antifašisté z odsunu vyjmuti, poválečné represe se nevyhnuly ani jim. Již zmíněná Marie Švermová vzpomínala na to, jak čeští komunisté museli několikrát bránit své Němce před rozvášněným davem.³⁹⁰ Konkrétně v Liberci se interní zpráva krajského sekretariátu KSČ pražské centrále zmiňovalo o tom, že nově příchozí nedělají rozdíl mezi těmi Němci, kteří aktivně bojovali proti nacismu a kteří tak nečinili.³⁹¹ „To je to, pro co naši soudruzi bojovali a trpěli? (...) Odkdy je komunismus v ČSR nacionální,“ ptal se Bruno Köhlera v dopise jeden komunistů z Nového Města pod Smrkem. „To, co se nepovedlo Hitlerovi a Henleinovi, se nyní stává skutečností. Naši soudruzi začínají pochybovat o proletářsko-revolučním charakteru KSČ, ztrácejí víru v myšlenku proletářské solidarity a v možnost žít jako rovný mezi rovnými,“ napsal vedení strany další z Liberce.³⁹²

Nové vydání *Die Rote Fahne* již bylo dvojjazyčné. Němečtí komunisté byli vybízeni k tomu, aby se učili česky: „Vždy se dá začít od začátku.“³⁹³ I KSČ ve své většina přistoupila na vyhrocenou národoveckou rétoriku. Z těchto důvodů se mnoho německých komunistů rozhodlo využít tzv. Akce Žukov, antifašistických transportů do sovětské okupační zóny, kde měli doplnit kádry

---

³⁸⁶ Vedle Grünwalda to tvrdí i Marie Švermová. ŠVERMOVÁ, Marie. *Vzpomínky*. Praha: Futura, 2008. s. 175.

³⁸⁷ Viz i KOVAŘÍK, David. *Nechtění soudruzi...* s. 86.

³⁸⁸ *ibid.*, s. 216.

³⁸⁹ K politice KSČ po válce a její kritice příliš liberální menšinové politiky první republiky viz i SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 96.

³⁹⁰ ŠVERMOVÁ, Marie. *Vzpomínky...*, s. 210.

³⁹¹ KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. *Osudy zapomenutých...* příloha č. 4.

³⁹² Citováno z KOVAŘÍK, David. *Nechtění soudruzi...* s. 89.

³⁹³ *Ibid.*, s. 112 a příloha č. 49.

německé komunisté strany (respektive později Sjednocené socialistické strany Německa - SED), zdecimované téměř patnácti lety nacismu.³⁹⁴

Z libereckých komunistů se tak například Robert Appelt stal velvyslancem NDR v Moskvě. Rudolf Dölling, který uzavřel manželství s Emmy Effenbergovou, byl jmenován generálmajorem východoněmecké lidové armády a jeho žena měla jako členka předsednictva SED na starost stranický list. Robert Korb byl oproti tomu generálem východoněmecké tajné policie Stasi. Viktor Stern působil jako profesor a vedoucí Filozofické fakulty na stranické vysoké škole Karla Marxe. Karl Kneschke byl v Berlíně dlouholetým poslancem.

Jiní se rozhodli v Československu zůstat. Situaci měli velmi ztíženou zejména za třetí republiky, jejíž integrální součástí byl ostrý protiněmecký etnický nacionalismus. Ostatní strany vyčítaly KSČ nejen fakt, že Marx byl Němec, ale logicky i celou česko-německou minulost strany. Někteří si počestili jména. Z Ludwiga Freunda se stal Ludvík Frejka, Paul Reimann důsledně používal českou transkripci svého jména jako Pavel Reiman. Na Liberecku prý bylo zamezeno komunistickým dělníkům vrátit se u do svých zaměstnání v Textiláně, dřívějších Liebigoých závodů. Jejich místa zabrali nově příchozí Češi.³⁹⁵

V Čechách zůstali ti, kteří tu měli rodinné vazby. Dcera Karla Kreibicha Ilsa se provdala za Jaromíra Dolanského, komunistického ministra financí. Českou manželku měl Bruno Köhler.³⁹⁶ Mnoho německých komunistů také chtělo zůstat v kraji, kde celý život žili. To byl případ i Edmunda Hünningena a jeho ženy Hedwig, jejichž děti ale odešly do Německa.

Nástup KSČ k moci v roce 1948 a padesátá léta byla pro německé komunisty plná rozporů. Na jedné straně byla patrná snaha integrovat zůstavší Němce do společnosti, což se ovšem setkávalo s odporem na lokálních úrovních.³⁹⁷ Edmund Hünningen se angažoval v případech těch předválečných německých komunistů, kterým nebyla po roce 1945 obnovena stranická knížka

---

³⁹⁴ K tomu blíže viz VAN HOORN, Heike. *Neue Heimat im Sozialismus : die Umsiedlung und Integration sudetendeutscher Antifa-Umsiedler in die SBZ/DDR*. Essen : Klartext, 2004.

³⁹⁵ BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana...*s. 80.

³⁹⁶ Rozhovor s Ilsou Dolanskou vedl Martin Hořák, 19. března 2007. Sbírká Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu, kteří byli po skončení druhé světové války postiženi v souvislosti s opatřeními uplatňovanými v Československu proti tzv. nepřátelskému obyvatelstvu, COH AV ČR.

³⁹⁷ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako....* s. 215nn.

z důvodu neznalosti českého jazyka. Pořádal pro ně i setkání, kde obhajoval politiku Gottwaldovy vlády - byl to pro něj právě on, který vyslovil, že „není Němec jako Němec“ a vymezil se tím vůči ostatním *buržoazním* stranám razícím politiku ostrého protiněmeckého šovinismu. V padesátých letech se v Československu začal vydávat i německý časopis *Aufbau und Frieden*, kam vedle Hünningena přispíval i například předválečný poslanec Kurt Babel nebo Lenka Reinerová. Obnovilo se i německé vysílání Československého rozhlasu. Na druhou stranu přinesla padesátá léta i vlnu politických procesů, které do velké míry řídil i Bruno Köhler. K výraznější roli v poúnorové vládě mu bránilo jediné – sám neuměl dobře česky.

Naopak z Karla Kreibicha se stal významný kritik stalinismu a politických procesů. Na začátku padesátých let byl ještě krátce velvyslancem ČSR v Sovětském svazu, jeho názory ale následně vedly k tomu, že byl odsunut na okraj strany a byl mu dokonce zamezen přístup k vlastní vnučce. Ještě hůře dopadl Ludwig Freund, který se stal obětí procesu s Rudolfem Slánským. Postupně ale přestávala být německá minulost českých zemí i KSČ výrazným tématem. Jediným výše postaveným komunistou pocházejícím z německého prostředí zůstal Paul Reimann, který se stal ředitelem Ústavu dějin KSČ. Z této pozice později spolupřádal s Eduardem Goldstückerem i známou konferenci v Libici, která pro československé čtenáře znovuobjevila dílo Franze Kafky. I jeho vzpomínky na dění v německém Liberci dvacátých let ovšem byly publikovány i v na svou dobu minimálním nákladu 2000 kusů. Sám Reimann zároveň odsoudil vstup vojsk Varšavské smlouvy do Československa, hned na začátku normalizace byl zbaven členství v KSČ a byla mu zakázána činnost v oboru. Jen syn následně podpořil Chartu 77 a emigroval do západního Německa.³⁹⁸

---

³⁹⁸ PAMĚŤ NÁRODA. *Michal Reiman – životopis*. Dostupné online: http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/2358?locale=cs_CZ (Podle stavu ke dni 5. 8. 2017)

12 Co kdyby?: Namísto závěru

V desáté kapitole jsme shrnuli, co vše mělo vliv na propad preferencí komunistů na Liberecku. Tito (němečtí) komunisté přitom nepředstavují v českých dějinách žádný import, něco cizího. Byli součástí české (i československé) společnosti a měli by být i součástí české historie. KSČ měla v Československu autentickou podporu napříč celou republikou a jen těsně nevyhrála parlamentní volby v roce 1925. Nešlo přitom pouze o stranu antisystémovou, šlo o jedinou vskutku československou stranu spojující všechny etnika na území tohoto státu – a později dokonce o stranu, která se za stát i aktivně postavila na jeho hranicích. Jakkoli byla strana na Liberecku v druhé polovině třicátých let již početně slabá, ze svého jádra, z německých komunistů, vytváří to, co by ještě na začátku třicátých let nikdo nečekal – československé patrioty. Ze strany převážně česko-německé se však v průběhu třicátých a čtyřicátých let stala stranou česko-slovenskou, což ostatně výrazně ovlivnilo celé československé dějiny. Legitimitu svého panství po únoru 1948 pak do velké míry založila na antiněmeckém šovinismu, což je ideologický komponent, který komunistické straně zůstal do dnešních dob, kdy internacionální charakter meziválečné KSČ připomíná snad jen téměř totožný název.

Na druhou stranu bylo dobře patrné, nakolik bylo celé hnutí napojeno na moskevské vedení Kominterny a nakolik ho následovalo i do jeho stalinistické fáze, v Československu plně nacionálně vypjatější rétoriky i čistek uvnitř strany. Nicméně i tento posun naplňoval představu mladší generace straníků, jak má vypadat skutečně revoluční strana. Československý stalinismus tedy měl i zdejší kořeny. Ať již měl po válce své dopady na nový režim v Praze, nebo, po odchodu mnoha československých komunistů německé národnosti, na situaci ve východním Německu.

Tyto kořeny měly svůj původ v prostředí předválečné republiky. Dějiny liberecké KSČ nebo obecně *našich* německých komunistů nám tedy neodkrývají jen nové poznatky o komunistickém hnutí nebo o kořenech poválečné diktatury, ale zvýrazňují nám i meze demokratického režimu první Československé republiky. V souvislosti s celostátní podporou KSČ se můžeme stejně tak ptát, jak mohla mít mezi českými dělníky tak vysoké preference strana, která počátkem

třicátých let požadovala osamostatnění německých oblastí a Slovenska. To nám napovídá, že v pohraničí i na etnicky českých územích byla sice vypjatá nacionální rétorika běžnou součástí politických sporů, její síla se ale proměňovala a její role nebyla tak absolutní a nezvratná, jak se zpětně může zdát. Meziválečná KSČ tak byla jedním z mnoha míst setkávání různých kultur. Místem, což může znít v současné České republice možná opět poněkud podezřele, kde se pospolitost primárně tvořila na jiné než na etnické bázi. Ona *Mischkultur*, kterou komunisté v pohraničí adorovali, by se dnes totiž setkala zřejmě s podobnou kritikou jako tehdy.

Příběhy německých komunistů, ostatně jako celého pohraničí, ukazují, jak velký dopad měla na dějiny Československa hospodářská krize začátku třicátých let. Zde se hodí připomenout tezi Miloše Havelky, podle něhož 40. a 50. léta představovala v českých dějinách období bezprecedentních změn v sociálním a etnickém složení obyvatelstva.³⁹⁹ V této souvislosti lze jistě třicátá léta chápat jako období, jež tyto změny umožnilo, nebo jako dobu, ve které přímo započaly. To bylo nejsilněji vidět v německém pohraničí. Nesmíme ale zapomínat na situaci na Slovensku ani na rostoucí podporu KSČ mezi českými voliči, a konečně na připravenost českých politiků (a s nimi i české společnosti) sáhnout hned po Mnichovu po autoritářském a etnicky exkluzivním režimu, který pak připravil půdu pro poválečnou etnickou i třídní očistu.⁴⁰⁰ Právě jiná periodizace českých dějin, v níž historické předěly nejsou primárně určeny politickými událostmi, nám umožňuje jinak nasvítit (dis)kontinuity, ale také nabourávat narativy zaběhnuté ve veřejném prostoru.

Příběhy spjaté s první republikou jsou totiž stále aktuální. Blíží se sté výročí založení první republiky. Nabízí se otázka, jak budou oslavy tohoto výročí vypadat. Otevře se rovněž nová stálá expozice Národního muzea. Českým mediálním světem v této souvislosti proběhla debata o novém složení jeho Pantheonu. Ústý ředitele Michala Lukeše se muzeum rozhodlo, že bude mít „prvorepublikou podobu“ a odstraní se sochy přidané po roce 1948.⁴⁰¹ Tehdy se

---

³⁹⁹ HAVELKA, Miloš. Srovnání nesrovnatelného aneb Existovala v českých nejnovějších dějinách epocha totalitarismu? In: *Soudobé dějiny* 4/2009. s. 616.

⁴⁰⁰ FRANKL, Michal. *Židé přes palubu*. In: *Dějiny a současnost* 3/2009.

⁴⁰¹ *Fučíkova busta není v pantheonu od roku 1991, utnul diskuse ředitel muzea*. idnes.cz Dostupné online:

totiž začal výběr osobností oproti dřívějšímu „demokratickému“ postupu prý „politizovat“.⁴⁰² Tento postup však není problematický jen v tom, že bude něco odebráno a naopak vrácena busta císaře Františka Josefa, odstraněná v roce 1918. Hrozí totiž, že bude přehlíženo, nakolik politizoval své vzpomínání právě prvorepublikový režim. Ten totiž nejenže zmíněnou bustu odstranil, nově také přestal mezi osobnosti přidávat jakékoli české Němce. V něčem byl tedy předěl roku 1918 silnější než únor 1948.

Emanuel Rádl přitom výmluvně ukazuje, jak důležitou roli politika paměti během první republiky hrála. Meziváleční českoslovenští komunisté byli jedni z mála, kterým se v průběhu třicátých let podařilo *vymyslet* příběh, který se pokoušel spojit československou společnost na supraetnické bázi. To poměrně silně kontrastovalo s postupem československé vlády. Proměnlivé obrazy minulosti nicméně v české společnosti rezonují dodnes, stejně jako otázka, nakolik etnicky exkluzivní česká společnost bude. Je pak tedy příhodné ptát se, jestli bude třeba zrovna *nové* Národní muzeum v těchto *dějínách Čechů v Čechách* pokračovat.

---

http://zpravy.idnes.cz/muzeum-pantheon-fucik-sramek-lukes-dub-domaci.aspx?c=A170616_152928_domaci_bur (podle stavu ke dni 30. 7. 2017).

⁴⁰² „Typické čecháčkovství.“ *Komunisté zuří kvůli odebrání Fučíkovy busty z Národního muzea.* lidovky.cz.

Dostupné online:

http://www.lidovky.cz/typicky-cechackovstvi-komuniste-zuri-kvuli-odebrani-fucikovy-sochy-z-narodniho-muzea-grh-zpravy-domov.aspx?c=A170612_160836_ln_domov_rsa (podle stavu ke dni 30. 7. 2017).

13 Seznam použité literatury

Nepublikované prameny

Národní archiv ČR v Praze

fond Edmund Hünig

fond Karel Kreibich

fond Krajské, okresní a základní organizace KSČ 1921-1938

fond Presidia ministerstva vnitra

fond Sběrka letáků KSČ, 2. Část

fond Sběrka organizací mládeže

fond Tisková sbírka ilegálních časopisů KSČ

fond ÚV KSČ 1921 – 1938

SOKA Liberec

fond AM Chrastava

fond Nové Město pod Smrkem

fond OÚ Liberec

fond Wilhelm Hünig

Bundesarchiv, Berlin, SRN

fond Deutsche Kommunisten in der KPTsch

Landesarchiv Sachsen-Anhalt, Merseburg, SRN

fond Antifa-Ausschüsse der KPTsch (1945-1946)

Centrum orální historie, AV ČR

Sběrka Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu, kteří byli po skončení druhé světové války postiženi v souvislosti s opatřeními uplatňovanými v Československu proti tzv. nepřátelskému obyvatelstvu.

Publikované prameny

Dobová periodika

Arbeiter Illustrierte Zeitung, 1925-1936

Arbeiterpolitik, 1929

Der junge Kamerad, 1922-1923

Der Funke, 1935-1936

Die Kämpferin, 1931-1932

Die Rote Fahne, 1934-1935

Kommunistische Jugend, 1922-1923

Rote Jugendwacht, 1928

Vorwärts, 1921-1934

Vydané prameny a dobové tisky

I. Mai: Festschrift. Reichenberg: Runge & Co, 1927.

I. Mai: Festschrift. Reichenberg: Runge & Co, 1928.

BECKMANNOVÁ, Käte: *Děti jsou květy života: Vzpomínky na hnutí Rudých průkopníků.* Praha: Mladá fronta, 1962.

BEER, Fritz. *....a tys na Němce střílel, dědo?: českoněmecký Žid mezi komunismem a nacismem.* Praha: Paseka, 2008.

BUDÍN, Stanislav. *Jak to vlastně bylo.* Praha: Torst, 2007.

FREJKOVÁ, Hana. *Divný kořeny.* Praha: Torst, 2007.

Für eine freie deutsche Volkskultur: Reden, Manifest und Beschlüsse der Reichenberger Kultur-Konferenz vom 22. März 1936. Prag: Karl Kreibich, 1936.

KNESCHKE, Karl: *Vom Leben erzogen: Jugendjahre eines Arbeiters.* Berlin: Neues Berlin, 1960.

KREIBICH, Karel. *Těsný domov - širý svět.* Liberec: Severočeské nakladatelství, 1968.

Kreiskonsumverein Vorwärts. Geschäftsbericht vom 1. Juli 1927 bis 30 Juli 1928. Reichenberg: Runge & Co., 1928.

Kreiskonsumverein Vorwärts. Bericht über das Geschäftsjahr 1933/1934. Reichenberg: Schwarzbach, 1934.

Kreiskonsumverein Vorwärts. Bericht über das Geschäftsjahr 1935/1936. Reichenberg: Schwarzbach, 1936.

GRÜNWARD, Leopold. *Wandlung. Ein Altkommunist gibt zu Protokoll*. Vídeň : Verlag der Wiener Volksbuchhandlung o.J., 1979.

HAHNOVÁ, Eva: „Mnichov“ v kontextu (sudeto)německých dějin. In: HAZDRA, Zdeněk, Lukáš VLČEK a Hans Henning HAHN. *Mnichov 1938 a česká společnost: sborník z mezinárodního symposia k 70. výročí mnichovské dohody*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008.

HAVELKA, Miloš. Srovnání nesrovnatelného aneb Existovala v českých nejnovějších dějinách epocha totalitarismu? In: *Soudobé dějiny* 4/2009, s. 616.

HOFFMANN, Günther. *Von deutscher Freiheit : 5 Jahrhunderte deutscher Geschichte*. Prag : Kreibich, 1937.

MARX, Karel a ENGELS, Bedřich. *Komunistický manifest*. Druhé vydání. Praha: nákladem časopisu *Zář*, 1898. Dostupné online: https://cs.wikisource.org/wiki/Komunistick%C3%BD_manifest (podle stavu ke dni 20. 7. 2017).

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. I, 1918-1919. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1991.

PFEIFEROVÁ, Karla. *Paměti: Stará textilářka vypravuje*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. Praha: Melantrich, 1993.

REICHENBERGER, Franz. *Oesterreichs Freiheitskampf und die Friedenswacht in den Sudeten*. Prag: Verlagsbüro, 1938.

REIMAN, Pavel. *Ve dvacátých letech: vzpomínky*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966.

Protokol VII. řádného sjezdu KSČ: 11.-14.IV.1936. Praha: Svoboda, 1967.

Protokoll der Verhandlungen des Gründungsparteitages und der ersten Frauen-Reichskonferenz der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei (Deutsche Abteilung) Sektion der Kommunistischen Internationale. Reichenberg : Volksbuchhandlung Runge & Co., 1921

SCHILLER SEFF. *Gesammelte Werke*. Reichenberg: Runge & Co., 1928.

Vorwärts, Tagebuch für das Jahr 1927. Reichenberg: Volksbuchhandlung Runge & Co, 1926.

Was wollen die Jungkommunisten?. Prag: Alfred Hadek, 1933

Sekundární literatura

ANDERSON, Benedict: *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008.

ANDĚL, Rudolf a KARPAŠ, Roman. *Frydlantsko. Minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor*. Liberec: Nakladatelství 555, 2002.

BAKKE, Elisabeth. *Doomed to failure?: the Czechoslovak nation project and the Slovak autonomist reaction 1918-38*. Oslo: Department of Political Science, University of Oslo, 1998.

BENEŠ, Jakub S.: *Workers and Nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

- BERAN, Lukáš a Vladislava VALCHÁŘOVÁ. *Industriál Libereckého kraje: technické stavby a průmyslová architektura*. V Praze: ČVUT, 2007.
- BERGMANOVÁ, Vlasta. *Textilana v obrazech a datech*. Liberec: Technická univerzita, 2008.
- BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948*. Praha: Argo, 2015.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1939-1946*. Praha: Academia, 2008.
- ČAPKOVÁ, Kateřina a Michal FRANKL. *Nejisté útočiště: Československo a uprchlíci před nacismem 1933-1938*. Praha: Paseka, 2008.
- EUMANN, Ulrich. *Eigenwillige Kohorten der Revolution: zur regionalen Sozialgeschichte des Kommunismus in der Weimarer Republik*. Peter Lang, Frankfurt am Main 2007.
- FRANKL, Michal. *Židé přes palubu*. In: Dějiny a současnost 3/2009.
- FALTER, Jürgen W. *Hitlers Wähler*. C.H.Beck, Mnichov 1991.
- FASORA, Lukáš. *Stáři k poradě, mláďa k boji: radikalizace mladé generace českých socialistů 1900-1920*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2015.
- GRAUS, František. *Živá minulost: středověké tradice a představy o středověku*. Praha: Argo, 2017.
- GRÜNWARD, Leopold. *Sudetendeutscher Widerstand gegen den Nationalsozialismus: für Frieden, Freiheit, Recht*. Benediktbeuern: Rieß-Druck und Verlag, 1986.
- HÁJEK, Miloš. *Jednotná fronta: K politické orientaci Komunistické internacionály v letech 1921-1935*. Praha: Academia, 1969.
- HÁJEK, Miloš a Hana MEJDROVÁ. *Vznik Třetí internacionály*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2000.
- HEINZ, Willmann. *Geschichte der Arbeiter-Illustrierten Zeitung 1921-1938*. Dietz Verlag: Berlin 1974.
- HEUMOS, Peter. *Strukturální prvky první Československé republiky*. In: Soudobé dějiny 2, č. 2-3 (1995).
- HOLUBEC, Stanislav. *Ještě nejsme za vodou: obrazy druhých a historická paměť v období postkomunistické transformace*. V Praze: Scriptorium, 2015.
- HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2009.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.
- HRADILÁK, Zdeněk. *Josef Guttman - konflikt rozumu a svědomí*. In: Revue dějin socialismu, 1968, č. 5
- JEŘÁBEK, Martin. *Konec demokracie v Rakousku 1932-1938: politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie*. Praha: Dokořán, 2004.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). Praha: Libri, 2003.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)* Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002.

KÁRNÍK, Zdeněk. KSC – úspěchy a neúspěchy v klíčově významných parlamentních volbách v roce 1935. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 4 Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2005

KNAP, Ladislav et al.: *Historický přehled výsledků voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění Československé republiky - Liberecký kraj - 1920 - 1935*. Liberec : Český statistický úřad, krajský úřad Liberec, 2008. Dostupné online: <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-prehled-vysledku-voleb-do-poslanecke-snemovny-narodniho-shromazdeni-ceskoslovenske-republiky-liberecky-kraj-n-nx562wsoiw#> (podle stavu ke dni 20. 7. 2017)

KOCIAN, Jiří, Jaroslav PAŽOUT a Jakub RÁKOSNÍK. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003-2011.

KOELTZSCH, Ines. *Praha rozdělená i sdílená: Česko-židovsko-německé vztahy 1918-1938*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka. *Osudy zapomenutých hrdinů*. Praha: Národní archiv, 2008.

KOLÁŘ, Pavel. Čtyři „základní rozpory“ východoevropského komunismu. In: KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

KOPEČEK, Michal. Stigma minulosti, pouto sounáležitosti. První desetiletí českého polistopadového komunismu. In: GJURIČOVÁ, Adéla. *Rozdělení minulostí: vytváření politických identit v České republice po roce 1989*. Knihovna Václava Havla, Praha 2009.

KOŘALKA, Jiří: *Severočeští socialisté v čele dělnického hnutí českých a rakouských zemí*. Liberec : Severočeské krajské nakladatelství, 1963.

KOTKIN, Stephen. *Magnetic mountain: Stalinism as a civilization*. Berkeley: University of California Press, 1997.

KOVAŘÍK, David. Nechtění soudruzi. Němečtí komunisté v poválečném Českoslovesnku. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 8 Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2011.

KŘEŠTAN, Jiří. KSC, spolek Dělnická pomoc a vnímání ideje proletářské solidarity v prostředí levicové inteligence v Československu (1928-1932). In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 3. Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2004.

LANDWEHR, Achim a Stefanie STOCKHORST. *Einführung in die Europäische Kulturgeschichte*. Paderborn: Schöningh, 2004.

LANGÁŠEK, Tomáš. *Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920-1948*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.

LUH, Andreas. *Die Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei im Sudetenland: völkische Arbeiterpartei und faschistische Bewegung*. In: Bohemia : Zeitschrift für Geschichte und

Kultur der böhmischen Länder. A Journal of History and Civilisation in East Central Europe 32, č. 1, 1991.

MAJEWSKI, Piotr Maciej. *Sudetští Němci 1848-1948: dějiny jednoho nacionalismu*. Brno: Conditio humana, 2014.

MATYSKOVÁ, Hana. *Komunistky ve 20. letech*. Disertační práce. Univerzita Karlova, 2012.

MCDERMOTT, Kevin a Jeremy AGNEW. *Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.

MCGIRR, Lisa. The Passion of Sacco and Vanzetti: A Global History. In: *The Journal of American Histor.* 4/ 2007

MELICHAR, Bohumil: *Rudá Praha: O příčinách volební úspěšnosti meziválečné KSČ*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 2017.

MERGEL, Thomas. *Kulturgeschichte der Politik*. In: Docupedia-Zetgeschichte. Dostupné online: https://docupedia.de/zg/Kulturgeschichte_der_Politik_Version_2.0_Thomas_Mergel (podle stavu ke 20. 4. 2017).

MLYNÁRIK, Jan. *Nová štrajková stratégia a štrajk severočeských textiláků roku 1929*, In: *ČsČH*, 1966, str. 703–727.

MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha: Karolinum, 2006.

NEDVĚD, Jiří. *Českoslovenští dobrovolníci, mezinárodní brigády a občanská válka ve Španělsku v letech 1936 - 1939*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 2008.

NIKLÍČEK, Ladislav. *Dilema československých komunistů ve třicátých letech*. Pardubice: Socialistická akademie, 1968.

OELLERMANN, Thomas. *Dělnický tělovýchovný a sportovní svaz v první Československé republice*. In: WAIC, Marek. *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu*. Praha: Karolinum, 2008.

RÁKOSNÍK, Jakub. *Bolševizace odborů v roce 1929 očima „poražených“*. Jakub Rákosník. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 4 Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2005.

RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. V Praze: Karolinum, 2008.

RANDÁK, Jan. *V září rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

REICH, Andreas. *Von der Arbeiterselbsthilfe zur Verbraucherorganisation : die deutschen Konsumgenossenschaften in der Tschechoslowakei 1918-1938*. München: R. Oldenbourg, 2004.

REIMAN, Michal, Bohuslav LITERA, Karel SVOBODA a Daniela KOLENOVSKÁ. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 2013.

RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002.

SATOR, Klaus. *Anpassung ohne Erfolg*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996.

SLAČÁLEK, Ondřej. *Boj o národ. Obrazy Mnichova ve sporech o českou zahraniční politiku*. In: *Mezinárodní vztahy* 45, č. 4 (2010).

SOMMER, Vítězslav. *KSČ a Kominternu. Náčrt vývoje nerovného partnerství*. Doslov knihy. In: MCDERMOTT, Kevin a Jeremy AGNEW. *Kominternu: dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.

SOMMER, Vítězslav: *Revoluce nebo spolupráce?: KSČ a otázka sjednocení levice před VII. kongresem Kominterny 1934–1935*. In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 6. Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2009.

SZCZEPANIK, Petr. *Konzervy se slovy: počátky zvukového filmu a česká mediální kultura 30. let*. Brno: Host, 2009.

ŠTVERÁK, František: *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921-1992)*. Praha: Národní archiv, 2010.

ŠUBRT, Jiří a Jiří VINOPAL. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 2013.

UMLAUF, Václav et al. *Střed Liberce v proměnách staletí*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011.

VAN HOORN, Heike. *Neue Heimat im Sozialismus : die Umsiedlung und Integration sudetendeutscher Antifa-Umsiedler in die SBZ/DDR*. Essen : Klartext, 2004.

VIERLING, Brigit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung : die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg : Herder-Institut, 2014.

WELSKOPP, Thomas. *Das Banner der Brüderlichkeit: die deutsche Sozialdemokratie vom Vormärz bis zum Sozialistengesetz*. Bonn: Dietz Nachfolger, 2000.

WLADIKA, Michael. *Hitlers Vätergeneration: die Ursprünge des Nationalsozialismus in der k.u.k. Monarchie*. Wien: Böhlau, 2005.

ZAHRA, Tara. *Kidnapped souls: national indifference and the battle for children in the Bohemian Lands, 1900-1948*. Ithaca: Cornell University Press, 2008.

ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001.

14 Obrazová příloha

Obrázek 1 Školení funkcionářů komunistické mládeže (NA, fotoarchiv Ústavu marxismu-leninismu)

Obrázek 2 Shromáždění v Jablonci nad Nisou, 1933 (NA, fotoarchiv Ústavu marxismu-leninismu)

Obrázek 3 Dělnická pekárna v Liberci (dostupné online: <http://liberec-reichenberg.net/stavby/karta/nazev/70-liberecka-delnicka-pekarna#>, stav ke dni 1. 8. 2017)

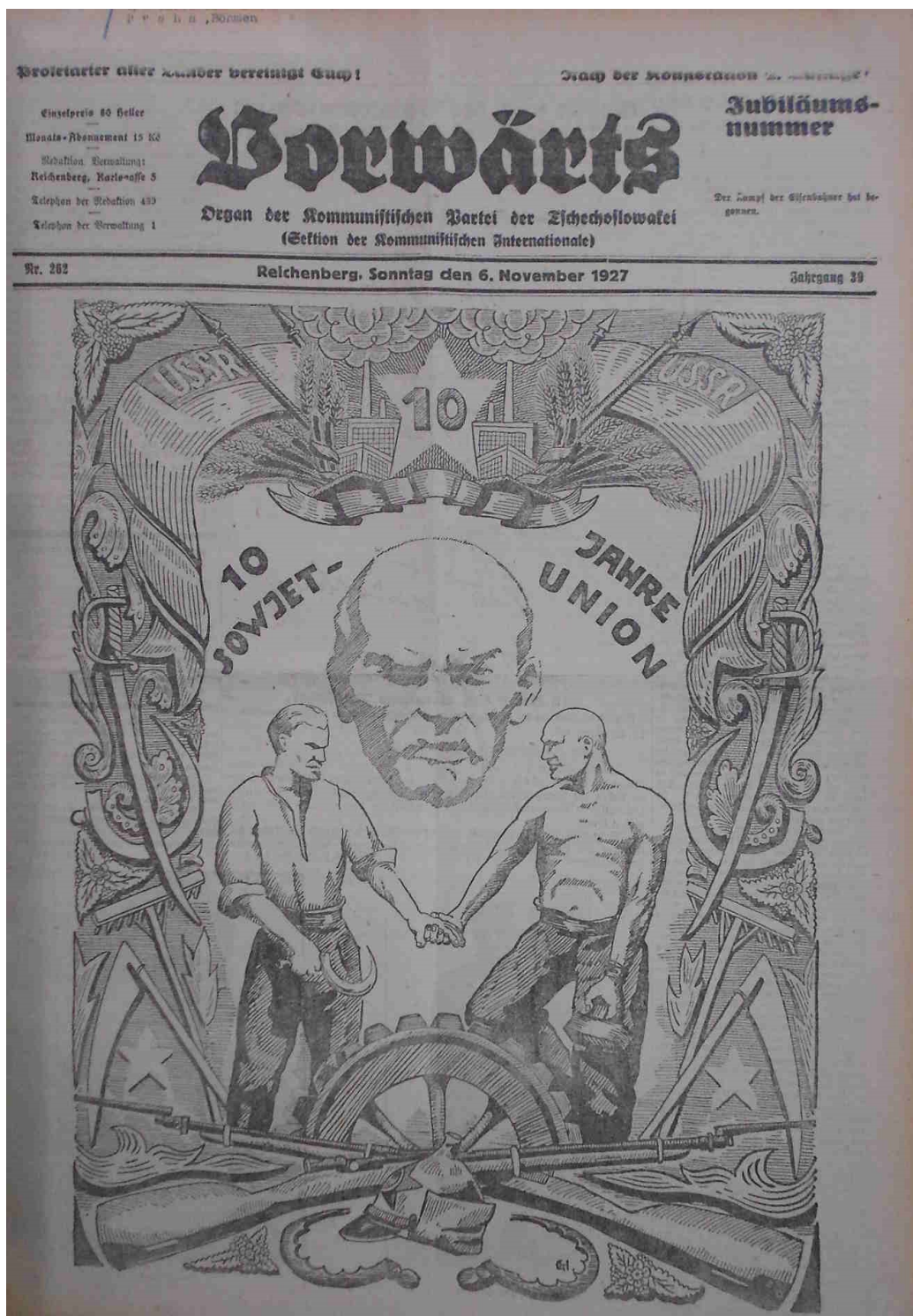

Obrázek 4 AIZ, duben 1934

Obrázek 5 1. Mai: Festschrift. Reichenberg: Runge & Co, 1927

Obrázek 6 Vorwärts, 6. listopadu 1927

Nach der Konfiskation zweite Auflage.
 »Proletariat aller Länder, vereinigt euch!
 50 h. **5 Millionen für Thälmann**

Die Rote Fahne
 KOMMUNISTISCHES TAGBLATT

1934 12. Nov. 1933
 Abgegeben 43.329.710 100 43.452.613 100
 Ja 38.362.760 88,2 40.601.577 93,5
 Nein 4.294.654 9,8 2.106.765 4,8
 Ungültig 872.296 2 750.271 1,7

5.180.000 Stimmen, beinahe 12% aller abgegebenen Stimmen gegen Hitler! — Wenn sogar die Goebbelsche Wahlprüfungszentrale das die Erschütterung der Diktatur Hitlers anzeigende Ergebnis zugab, dann kann man sich vorstellen, um wieviel Stimmen in Wirklichkeit weniger für Hitler und mehr gegen Hitler abgegeben wurden.

Nach dem amtlich zugewiesenen Ziffern hat die revolutionäre antifaschistische Opposition seit der letzten Abstimmung im November 1934 doppeltsovietian Stimmen erhalten!

Berlin ist rot
 Berlin ist geblieben, allem faschistischen Terror Trotz bietend! Hier, wo vor dem Machtantritt Hitlers die kommunistische Partei die stärkste Partei war, wurden die meisten Stimmen gegen Hitler abgegeben. — Das amtliche Ergebnis von Berlin lautet:
 Abgegebene Stimmen 3.018.501
 Ja-Stimmen 2.430.800
 Nein-Stimmen 492.500
 Ungültige Stimmen 75.199

In der Stadt, in der Hitler regiert, eine halbe Million gegen ihn, rund 18% der abgegebenen Stimmen! Die faschistischen Diktatoren müssen schon zugucken, dass das Zentrum ihrer Macht zum Zentrum der Macht wird, die Hitler stürzen und die Diktatur des Proletariats errichten wird.

Weitere Ergebnisse auf Seite 1.

Trägt die rote Fahne zum Sieg!
 Die Reichskonferenz der KPTsch zum Erscheinen der »Roten Fahne«.

Die Reichskonferenz der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei, die diesen Tag stattfand, beschloss unter stürmischer Zustimmung der Delegierten die folgende Kundgebung anlässlich des Erscheinens des deutschen Zentralorgans der KPTsch:

Der Beschluss des Zentralkomitees der KPTsch, das Zentralorgan der Partei auch in deutscher Sprache herauszugeben, ist unter der gesamten Parteimitgliedschaft und weit darüber hinaus in den Massen der revolutionären Arbeiterschaft ungeheure Begeisterung und stürmischen Widerhall gefunden. Die Delegierten zur Reichskonferenz berichtigten, dass die ganze Partei und die gesamte revolutionäre Bewegung an das Erscheinen der »Roten Fahne« die Hoffnung und die Erwartung knüpfen, dass die neue Zeitung den Kampf um die soziale und nationale Befreiung der Werktätigen des deutschen Gebietes, den Kampf gegen Faschismus und imperialistischen Krieg und dem siegreichen Aufbau der Aktionseinheit des Proletariats einen gewaltigen Impuls geben wird.

Nicht zufällig erhielt das deutsche Zentralorgan den ruhmbedeckten Namen »Die rote Fahne«. Dieser Name verpflichtet Er verpflichtet alle, die zur Herausgabe und Verbreitung dieser Zeitung beufen sind, verpflichtet alle Kommunisten des deutschen Gebietes zu den grössten Anstrengungen. Die von Karl Liebknecht und Rosa Luxemburg gegründete

Berliner »Rote Fahne«, die mit beispielgebender Klarheit und nie gebrochenem Mute das werktätige Volk Deutschlands in seinen heroischen Kämpfen führte und führt, die »Rote Fahne« der heckenmühtigen österreichischen Kommunisten, sie müssen das Vorbild des neuen deutschen Zentralorgans sein. Ebenso wie diese beiden, dem gesamten internationalen Proletariat teuren Kampforgan muss unsere »Rote Fahne« ambierbar und kühn die revolutionäre Arbeiterschaft, die werktätigen Massen der deutschen Gebiete der Tschechoslowakei in ihren harten Kämpfen führen. Siegreich hat die kommunistische Presse der Tschechoslowakei allen Anschlägen der Bourgeoisie und ihrer Helfershelfer widerstanden. Der Schritt von der Provinzpresse zum deutschen Zentralorgan ist ein neuer gewaltiger Erfolg an der Pressefront.

Kommunisten des deutschen Gebietes, macht aus Eurer »Roten Fahne« eine scharfe Waffe des Kampfes um die soziale und nationale Befreiung!

Werktätige ohne Unterschied der Partei, stellt Euch wie ein Mann hinter Euer neues Kampforgan und verteidigt es gegen alle Feinde!

Tragt das rote Banner des revolutionären Klassenkampfes zum Siege!

Es lebe die »Rote Fahne«!

Es lebe die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei!

Hoch die Weltpartei des siegreichen Kommunismus!

Auf dem Wege zur Sowjetmacht
 Von Gustav Bauer.

In dem Aufrufe des ZK der KPD zur »Votusausscheidung« am 19. August wurde gesagt:

»Wir Kommunisten sind gewiss bei jeder Vollstimmung ohne geschlichen Wahlbetrug, ohne Terrorgabe es am 19. August nur eine Wahlentscheidung für Ernst Thälmann, den eingeschickerten Führer der KPD.«

5 Millionen Stimmen gegen Hitler sind eine überwältigende Bestätigung dieser Feststellung. Fünf Millionen Stimmen gegen die wankende Diktatur der faschistischen Mörder sind ein so gewaltiger Sieg des antifaschistischen Freiheitskampfes in Deutschland, dass die Millionenmassen der Ausgebetteten in der ganzen Welt ihm begeistert jubeln. Fünf Millionen Stimmen gegen den »populärsten Mann Deutschlands« signalisieren das rasche Heranreifen der grossen Entscheidungsschlachten um die politische Macht in Deutschland.

Man muss bedenken: In der Kampagne zum 19. August hat die faschistische Regierung atmosphärische Propaganda aller bisherigen Leistungen um ein Vielfaches überboten. Im letzten Augenblick wurde das gefälschte Testament Hindenburgs unter die Massen geworfen, um den Abstrom der unzufriedenen Anhänger aufzuhalten, jeder, der seine Stimme gegen Hitler abgeben würde, wurde als Lump und Verräter bezeichnet. Eine Orgie des Terrors und der Drohungen wurde entfesselt. Dass weitere Millionen von Neinstimmen verschwiegen oder gefälscht wurden, ist eine Selbstverständlichkeit. Wenn die faschistische Regierung trotz alledem fünf Millionen Stimmen gegen die Diktatur zugaben muss, so ist das zugleich das Eingeständnis des grössten Sieges, der bisher im antifaschistischen Freiheitskampf über die Diktatur der faschistischen Verräter verzeichnet wurde.

Es ist ein Beweis für die Stärke der antifaschistischen Propaganda der KPD.

Triumph der Sowjetaviatik
 Moskau, 19. August. (Tele. Bericht.) Die Werktätigen in der Sowjetunion haben gestern, nach dem Lager der Sowjetflieger aus Bonn und Paris zurückgekehrt, am Tag des Flugwagens der Sowjetflieger in besonderer feierlicher Weise begangen. In Moskau versammelten sich trotz der heissen Witterung über 100.000 Arbeiter auf dem Sportplatz, wo an diesem Tage ein neuer schöner Fliegerklub errichtet wurde. Die Veranstaltung begann mit der stürmischen Verlesung sowjetischer Aviatik. Der Anführer der Fliegertroika, die die Namen der Führer des Weltproletariats tragen und einer von ihnen den Rats »Herr Thälmann«, wird mit starkem Beifall aufgenommen.

Nach Bonn erhebt sich die grosse Zionsgenossenschaft der Sowjetaviatik Die »Wittke«. Dem Luftkommando sowjetischer Fliegertroika drei Sowjetflieger, die hiesiger sowjetischer Flieger sind, die wie in der Luft stürmen und dann in fast senkrecht abwärts, wird rascher Boden gesetzt. Leichtes, mit bunter PM-Motoren versehene Flugzeug trafen nach Zurücklegung der 3000 km langen Strecke in Moskau.

Hoch die rote Fahne!

Obrázek 7 Die Rote Fahne, 21. Srpna 1934

Obrázek 8 REICHENBERGER, Franz. Oesterreichs Freiheitskampf und die Friedenswacht in den Sudeten. Prag: Verlagsbüro, 1938

Obrázek 9 Die Rote Fahne, zvláštní vydání, září 1938